

**"NANDA DHIRMA BORKAR HANCHEA VENCHIK KADAMBAREANCHIO
SAMAZSHASTRI NADHRETALEAN ABHYAS"**

("नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेतल्यान अभ्यास")

A Dissertation for

Course code and course Title: KON 650 Dissertation

Credits: 16

Submitted in partial fulfillment of Masters Degree

M.A in Konkani

By

Melisa Cruz

Seat No: 22P0180005

ABC ID: 414543791595

PR NO: 201809203

Under the supervision of

Ms. Soniya Sitaram Gadkar

Shenoi Goembab School of Languages and Literature,

Konkani Discipline

Goa University

April 2024

Examined by:

Seal of the School

**“NANDA DHRAMA BORKAR HANCHEA VENCHIK KADAMBAREANCHO
SAMAZSHASTRI NADHRETALEAN ABHYAS”**

(“नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास”)

A Dissertation for

Course code and course Title: KON 650 Dissertation

Credits: 16

Submitted in partial fulfilment of Masters Degree

M.A in Konkani

By

Melisa Cruz

Seat No: 22P0180005

ABC ID: 414543791595

PR NO: 201809203

Under the supervision of

Ms. Soniya Sitaram Gadkar

Shenoi Goembab School of Languages and Literature,

Konkani Discipline

Goa University

April 2024

Examined by:

Seal of the School

DECLARATION BY STUDENT

I hereby declare that the data presented in this Dissertation report entitled “Nanda Dhrama Borkar hanchea venchik kadambareancho samazshastri nadhretalean Abhyas” (“नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास”) is based on the results of investigations carried out by me in the Discipline of Konkani at the Shenoi Goembab School of Languages and Literature, Goa University under the Supervision of Ms. Soniya Sitaram Gadkar and the same has not been submitted elsewhere for the award of a degree or diploma by me. Further, I understand that Goa University or its authorities will be not be responsible for the corrections of observations / experimental or other findings given the dissertation.

I hereby authorize the University authorities to upload this dissertation on the dissertation repository or anywhere else as the UGC regulations demand and make it available to any one as needed.

Ms. Melisa Cruz

Seat no: 22P0180005

Date: 16 /04/2024

Place: Goa University

COMPLETION CERTIFICATE

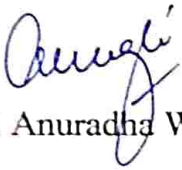
This is to certify that the dissertation report “Nanda Dhrama Borkar hanchea venchik kadambareancho samazshastri nadhretalean Abhyas” (“नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास”) is a bonafide work carried out by Ms. Soniya Sitaram Gadkar under my supervision in partial fulfilment of the requirements for the award of the degree of M.A in the Discipline Konkani at the Shenoï Goembab School of Languages and Literature, Goa University.

Ms. Soniya Sitaram Gadkar

Konkani Discipline, SGSLL

Date: 16/04/2024

Prof. Anuradha Wagle

Dean, Shenoï Goembab School of Languages and Literature

Date: 16 /04/2024

Place: Goa University

School Stamp

मांडावळ

प्रकरण	विशय	पान क्रमांक
	प्रस्तावना	I
	उपकार	IV
	सारांश	VI
1	कादंबरीची सिध्दांतीक वळख	1 - 28
	1.1 कादंबरीचें स्वरूप	1 - 7
	1.1.1 कादंबरीचे घटक	7 - 12
	1.1.2 कादंबरीचे प्रकार	12 - 18
	1.2 कादंबरीच्यो व्याख्या	18 - 21
	1.3 कादंबरीची संकल्पना	22 - 26
	संदर्भ	27 - 28
2	नं.ध. बोरकार हांची वळख	29 - 43
	2.1 नं.ध. बोरकार हांचे भुरगेंपण आनी शिक्षण	29 - 32
	2.2 नं.ध. बोरकार हांचे समाजकार्य	33 - 34
	2.3 नं.ध. बोरकार हांची साहित्यीक वळख	34 - 36
	2.3.1 लेखकांच्या साहित्यीक वावराचो आरंभ आनी प्रवास	
	2.3.2 लेखकांची प्रकाशीत जाल्ली पुस्तकां	36 - 42
	संदर्भ	43
3	नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबरींतलो ग्रामीण समाज आनी लोकसंस्कृताय	44 - 72
	3.1 नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबऱ्यांतलें समाज दर्शन	44 - 49
	3.1.2 कादंबरीत चित्रीत जाल्लो गावडा आनी भोवजन समाजाचो वेवसाय	49 - 58

3.2	नं. ध. बोरकार हांच्या कादंबरींतली ग्रामीण लोकसंस्कृताय	58 - 63
3.2.1	'पोको' कादंबरीत आयिल्ल्या भोवजन समाजाची लोकसंस्कृताय	63 - 66
3.2.2	'समर्पण' हें कादंबरीतल्या पुर्विल्ल्या हिंदू गावडा समाजाची लोकसंस्कृताय	66 - 69
3.2.3	'गोंदू' हें कादंबरीतल्या आधुनीक हिंदू गावडा समाजाची लोकसंस्कृताय	69 - 71
	संदर्भ	71 - 72
4	कादंबरींतल्यो मुखेल व्यक्तिरेखा	73 - 107
4.1	कादंबरींतली वेंचीक पुरुश पात्रां	73 - 97
4.2	कादंबरींतली मुखेल स्त्री पात्रां	97 - 106
	संदर्भ	106 - 107
5	नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबरींतली भाशाशैली	108 - 122
5.1	कादंबरीत आस्पाविल्ली गावडा आनी भोवजन समाजाची बोली	108 - 109
5.1.1	म्हणी ओपारी	109 - 112
5.1.2	वाकप्रचार	112 - 114
5.2.3	बोली भाशेच्यो उतरावळी	114 - 119
	संदर्भ	119 - 122
6	समारोप आनी निश्कर्श	123 - 131
	निश्कर्श	123 - 128
	आदारावळ	129 - 131
	परिशिष्ट -1: नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबऱ्यांची मुखचित्रां	1

परिशिष्ट - 2: सर्गेस्त नं. ध. बोरकार हांचे भाव
दिलीप बोरकार हांची मुलाखत

2-6

प्रस्तावना

साहित्यातल्यान मनीस अभिव्यक्त जाता. हीच कल्पना मतींत दवरून दर एक मनीस साहित्य निर्मिती करपाक फुडें सरता. सगळ्यांत पयली तो आपलो पिढ खंयच्या विशयांत आसा हें सोदून काडपाचो प्रयत्न करता. कोंकणी साहित्यांत दर एक लेखक आपल्या तांकी, आवडी निवडी अनुसार वेगवेगळें साहित्य प्रकार हाताळपाचो प्रयत्न करता. कादंबरी ह्या साहित्य प्रकाराचो आंवाठ व्हड आसता. जंय एका विशयाचेर खोलायेन चित्रण केल्ले आसता तंय वेगवेगळ्या घडणुकांतल्यान वा हेर म्हत्वपूर्ण गजालींतल्यान गिन्यानाचेर अदीक भर पडटा.

कादंबरीचो अभ्यास करतना मुखेलपणान तीं कादंबरी खंयच्या प्रकारांत पडटा हाची जाणीव अभ्यासकांक आसप गरजेची थारता. जेन्ना कादंबरीचेर समाजशास्त्रीय नदरेंन अभ्यास करपाचो आसता तेन्ना समाज हो त्या विशयाचो केंद्रबिंदू आसता. ह्या विशया अंतर्गत समाजांतल्या दर एक घटकांचो वेग-वेगळ्या आयामांतल्यान अभ्यास जावंक पावता. कोंकणी कादंबरी ह्या साहित्य प्रकारांत समाजशास्त्रीय नदरेन अभ्यास जावप ही आयच्या काळाची गरज जावन आसा.

कादंबरी ह्या साहित्य प्रकारा अंतर्गत “नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास” असो विशय निवडून तातूंत नंदा धर्मा बोरकार हांच्या तीन कादंबऱ्यांचेर अभ्यास करपाक घेतला. ह्या अभ्यासा खातीर नं. ध. बोरकार हांच्यो ‘पोको’, ‘समर्पण’ आनी ‘गोंदू’ ह्यो तीन कादंबरी समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास करपाखातीर निवडल्यात. लेखक ह्या तिनूय कादंबरीतल्यान एका प्रमुख समाजाविशीं व्यापक अभ्यासाचो

सांचो निर्माण करपाचो प्रयत्न करतात. 'समर्पण' आनी 'गोंदू' हें कादंबरीत गावडा समाजाचे तशेंच 'पोको' हें कादंबरीत भोवजन समाजाचे दर्शन घडयतात.

ह्या प्रबंधिकेंतल्या पयल्या प्रकरणांत कादंबरीची सिध्दांतीक वळख जातली. जातूंत कादंबरीचें स्वरूप, घटक, प्रकार, व्याख्या आनी संकल्पना हांचेर खोलायेन चर्चा जातली. तशेंच दुसऱ्या प्रकरणांत लेखक नं. ध. बोरकार हांची वळख जातली. तशेंच तिसऱ्या प्रकरणांत 'पोको', 'समर्पण' आनी 'गोंदू' ह्या कादंबरींतले समाज दर्शन जातलें. तशेंच गावडा आनी भोवजन समाजांच्या वेवसायांचेर भाश्य जातलें. उपरांत त्या प्रकरणांतल्या दुसऱ्या उप-प्रकरणांत ग्रामीण तत्वांक धरून गोंयच्या गावडा आनी भोवजन समाजाचेर चर्चा जातली. ग्रामीण लोकसंस्कृताये भितर 'पोको' कादंबरीतली भोवजन समाजाची लोकसंस्कृताय तशेंच 'समर्पण' आनी 'गोंदू' कादंबरीत चित्रीत जाल्ली गावडा समाजाची लोकसंस्कृताय हाचेर खोलायेन भाश्य जातलें. तशेंच तिनूय कादंबरींतल्या स्त्री आनी पुरुश पात्रांचो मानसशास्त्रीय नदरेंतल्यान चित्रण जातलें. ह्या वरवीं गावडा आनी भोवजन समाजांतल्या लोकांची मानसीकताय, आचार-विचार तशींच तांची एकंदर जिवनशैलीचो सोद घेवप जातलो.

दर एका समाजाची आपली अशीं एक खाशेली भाशाशैली आसता. भाशें वरवीं नेमक्या एका समाजाची खरी वळख घडूंक पावता. तेच तरेन ह्या अभ्यासा वरवीं कादंबरीत आस्पाळिल्ल्या गावडा आनी भोवजन समाजाचे भाशाशैलीचो नियाळ घेवप जातलो. कादंबरीचो संदर्भ घेवन गावडा आनी भोवजन समाजात घोळपी म्हणी ओपारी, वाक्प्रचार तशेंच उतरावळी हांचो सोद घेवप जातलो. अश्या वेग-वेगळ्या आयामांतल्यान प्रबंधिके खातीर निवडिल्लो विशय

अभ्यासपाचो प्रयत्न जातलो. ही प्रबंधिका गोंयच्या गावडा आनी भोवजन समाजाची खरी
वळख घडोवपांत यशस्वी थारतली.

तारीख: 16/04/2024

मेलिसा क्रुज

(विद्यार्थी)

उपकार

उपकार मानल्या शिवाय खंयच्याय कार्याचो शेवट जायना. उपकार मानप ही एक सभावीक गजाल. केदेय व्हड वा ल्हान काम आसूं उपकारा शिवाय पुर्ण जायना. उपकार मानून एकंदर सगळ्या जाणाची ह्या अभ्यासा खातीर आपलो हातभार लायला तांकां दिनवासपाचे काम ह्या वरवीं जाता. खंयच्याय विशयाचेर सखोल अभ्यास करतलो जाल्यार तो पुरायपणान सोदवावराचेर आदारून आसता. प्रबंधिका ह्या सोदवावरात 'नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास' ह्या विशयाचेर अभ्यास करतना जायत्या जाणाचो हात-भार लागला.

सगळ्यांत पयलीं ह्या प्रबंधिकेचो विशय निवडपाक तशेंच पुराय अभ्यासा खातीर योग्य मार्गदर्शन केल्या पासत प्रा. सोनिया गडकार हांचे आभार मानता. ही प्रबंधिका नंदा धर्मा बोरकार हांच्या 'पोको', 'समर्पण' आनी 'गोंदू' ह्या कादंबऱ्यांचेर आदारीत आसा. ह्या तिनूय कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास करून गोंयच्या भोवजन आनी गावडा समाजाची खरी वळख घडोपांत ह्यो कादंबऱ्यो यशस्वी थरल्यात. हें प्रबंधिके खातीर ह्या तिनूय कादंबऱ्यांचो उपयोग बऱ्यापैकी जाला देखून सर्गेस्त नं. ध. बोरकार हांका नमन करता. तशेंच श्री. दिलीप बोरकार हांणी आपलो मोलादीक वेळ मुलाखत घेवपाखातीर दिलो. दिलीप बोरकार हें सर्गेस्त नं.ध. बोरकार हांचे धाकले भाव आशिल्ल्यान लेखकांच्या जिवना बदल तशेंच तांच्या कादंबऱ्यांची सखोल म्हायती दिल्ल्या खातीर तांचे मनां- काळजांतल्यान उपकार आटयता.

गोंय विद्यापीठान ही प्रबंधिका करपाची संद दिल्ल्या खातीर तांचे उपकार मानता. हें प्रबंधिके संदर्भात म्हायती एकठावपा खातीर वाचपघरांचो तसोच थंयच्या ग्रंथपालांचो आदार मेळ्ळा. सगळ्यात पयली गोंय विद्यापिठाचे ग्रंथालय आनी ग्रंथपाल, सेंट्रल लायब्ररिचे ग्रंथपाल तशेंच गोवा कोंकणी अकादमीचें ग्रंथपाल हांणी संदर्भ पुस्तकां मेळोवन दिवपाखातीर मदत केली. देखून तांचे मनां काळजा सावन दिनवास. ही

प्रबंधिका यशस्वी जावपा फाटल्यान जायत्या जाणांचो प्रत्यक्षांत तसोच अप्रत्यक्षपणान वांटो आसा देखून तांचेय उपकार मानता. हें प्रबंधिके खातीर म्हायती एकठायताना वा हेर गजालीं करतना खूब आडखळीं आयल्यो, पूण ह्या आडखळींक बादनासतना हें काम यशस्वीपणान तडीक पावोवपाचो प्रयत्न केलो. ही प्रबंधिका गोंयच्या भोवजन आनी गावडा समाजाचे प्रस्न प्रकरपणान हाताळटा तशींच ह्या समाजाची खरी वळख घडोवपांत यशस्वी थरल्या. ही प्रबंधिका ऐणान्या काळांतल्या अभ्यासकांक उपेगी थारतली अशीं आस्त बाळगितां.

थळ: शिरोडा

मेलिसा क्रुज
(विद्यार्थी)

सारांश

प्रबंधिकेचो विशय “नंदा धर्मा बोरकार हांच्या वेंचीक कादंबऱ्यांचो समाजशास्त्रीय नदरेंतल्यान अभ्यास”. हो विशय निवडपा फाटले म्हत्व आनी कारण म्हणल्यार गावडा समाजाची खोलायेन वळख जावची तशेंच नेमक्या एका काळाची, त्या काळांत चलपी समाज वेवस्थेची वळख जावचे खातीर हो विशय निवडला. तशेंच ह्या विशया अंतर्गत आदले आनी आतांचे समाजवेवस्थे भितर जाल्या बदलाविशीं कळून येतले. गावडा आनी भोवजन समाजांच्या भाशाशैलीचो अभ्यास जातलो. ग्रामीण तत्वांक धरून दोनूय समाजांचे चित्रण जातले तशेंच तिन्ही कादंबरीतल्यान सैमाचे एक खाशेले दर्शन घडटले. कादंबरीतल्या पात्रांचो मानसशास्त्रीय नदरेन अभ्यास जातलो. गावडा आनी भोवजन समाजाचे दायज आनी संस्कृती तिगोवन दवरपाच्या संघर्शाविशीं भाश्य जातले. हें सगळें विशय हाताळपा खातीर हो अभ्यास फायदेशीर थारतलो. विशय निवडपा फाटलो हेतू म्हणल्यार गावडा समाजाचो खोलायेन अभ्यास जातलो तशेंच गावडा आनी भोवजन समाजांच्या लोकसंस्कृतायेक आनी वेवसाय ह्या ग्रामीण तत्वांक धरून अभ्यास जातलो. कादंबरीतल्या पात्रांचो मानसशास्त्रीय अध्ययन करून सैम आनी मनशांचे नातें हाचेर खोलायेन चर्चा जातली. गावडा आनी भोवजन समाजाच्या बोलयांचो अभ्यास तशेंच गावडा समाजातल्या भुरग्यांचे बालमनाचे विचार आनी हावेसांची जाणीव जातली. लेखकाच्या कादंबरी लेखन शैलीचो खोलायेन अभ्यास जातलो. प्रबंधिकेचो विशय हाताळपा खातीर समाजशास्त्रीय पद्दत, मानसशास्त्रीय पद्दत, तुलनात्मक पद्दत, इतिहासीक पद्दत ह्यो संशोधन पद्दती वापरून मुद्दे मांडप जातले. समाजशास्त्रीय पद्दतीन गावडा आनी भोवजन समाजाचे प्रस्न मांडून लोकांची त्या समाजाक पळोवपाची नदर कशीं आसा तें कळून येतले. ग्रामीण तत्वांच्या आदारान गावडा आनी भोवजन समाजाच्यो चली-रिती, लोकसंस्कृताय, लोकमानस समाजीक नदरेन व्यक्त जातले. मानसशास्त्रीय पद्दत वापरून कादंबरीतल्या मुखेल पात्रांचे चित्रण

जातले. तुलनात्मक पद्दत वापरून गावडा आनी भोवजन समाजाच्या बोलयेची, लोकसंस्कृतायेची आनी वेवसायाची तुलना करप जातली. तशींच इतिहासीक पद्दत वापरून कादंबरीचो इतिहास मांडपाक हें पद्दतीचो वापर जातलो. गोंयच्या गावडा समाजाचे कुळ, स्थलांतराचो अभ्यास जातलो.

विशया संदर्भांत आसपाविल्ली गृहितकां मांडणी म्हणल्यार आताची नवीं पिळगी पारंपारीक वेवसाय सोडून शारीकरणां वटेन ओडल्यात. शारीकरणाचो प्रभाव पडून आपले राहणीमानाचो दर्जो वाडचो म्हण ग्रामीण जीणेची नाशाडी करतात. शिक्षणीक, वेवसायीक तशेंच वेंचणुके वेळार जावपी राजकारणांक लागून निश्पाप लोक बळीं पडटात. राजकारणांत पयशांक आनी सत्तेखातीर जाल्लो भ्रश्टाचारांक लागून समाजांत एक वेगळे वळण येवपाचो भंय निर्माण जाता. आधुनिकीकरणाच्या सांवटान गावडां समाज ना-नपयत जावपाची शक्यताय आसा. सरकारी कायद्याचे उल्लघन करून जमनीं बळगावपाच्यो केसी. तसोच तांचो तळाव्या लोकांचेर आनी सैमाचेर जाल्लो प्रभाव. आयच्या भुरग्यांची वृत्ती चडकरून आवय-बापायचे सहमत विचारांत घेनासतना निर्णय घेवप. नवें पिळगेची सुवार्थी वृत्ती. पयशांक लागून आपली संस्कृती, दायज वगडावपाची शक्यताय. मनीसपण ना-नपयत जावपाची भिरांत निर्माण जाल्या.

सारगर्भ उतरां: कादंबरी, समाजशास्त्र, ग्रामीण समाज, मानसशास्त्र

प्रकरण 1

कादंबरीची सिध्दांतीक वळख

1.1 कादंबरीचें स्वरूप

कादंबरी हेर साहित्यरूपां परस चड व्यापक असो साहित्य प्रकार. मनशाच्या जिविताचो आस्पाव आशिल्लो आनी पुराय जिवीत चक्र उक्ते करपाची तांक आशिल्लो साहित्य प्रकार. सुरवातेच्या काळांत 'कादंबरी' ह्या उतरा खातीर 'नॉव्हेल' हें उतर अस्तित्वांत आशिल्लें. कादंबरी हें इंग्लीशींत नॉव्हेल अशें योग्य रितीन म्हणटात. अशें तरेन कादंबरी ह्या उतरांच्या स्वरूपाची कल्पना येवपाक आदार जाता. केन्ना केन्नाय ह्या संदर्भांत कथा ही संज्ञा वापरतात. कथा ह्या उतराचो अर्थ कल्पित असो जाता. जें प्रत्यक्ष ना, तांचो ह्या साहित्य प्रकारात आसपाव जाता. हातूंतल्यान कादंबरीची नवीन आनी काल्पनीक खाशेलपणां वळखुपाक मेळटात, पूण 'कादंबरी' हें उतर बाणभट्टान पयलेच खेपे तयार केल. तांणे बरयिल्ले आनी अद्भूत अभिनय केल्ले रोमान्टिक गद्यकथेचे नायिकेक 'कादंबरी' हें नांव पडलें. बाणभट्टान आपले कथेक तेंच नांव दिलें. देखून कादंबरी हें संस्कृत उतर कादंबरी ह्या इंग्लीश उतराचें समतुल्य अशें आपणायलें. लॅटीन भाशेंत ताका 'नोवस' आनी इटालियन भाशेंत 'नोव्हेला' अशें म्हणपाक लागले.

कादंबरीचीं कांय खाशेलपणां म्हणल्यार गद्याचें मध्यम आनी विस्तार. कादंबरींत जिणेचें चित्रण आसा, तिची व्याप्ती व्हड आसून ती एके खाशेले पद्दतीन संघटीत केल्ली आसता. कादंबरी वास्तववादी आशिल्ल्यान जिणेच्या सत्याची जाणविकाय निर्माण करता. कादंबरीचें

कथात्मक रूप फकत कथानकाकूच प्राधान्य दिता अशें न्हय, तर वैयक्तीक जिणेच्या संदर्भांतल्यो घडणूको अपरिहार्य आसतात आनी तांचे फाटली कांय कारणीभूतताय, सुसंगती वा प्रेरणा ह्यो म्हत्वाच्यो गजालीं लक्षांत घेवच्यो आसतात. जसो वास्तव जिणेचो आशय कादंबरींत उण्या चड गुंतागुंतीच्या कथानकांतल्यान व्यक्त करूं येता, तसोच तो लेखकाची नदर, विचार, तत्व वा कल्पना दाखोवपी वा स्पश्ट करपी आसूं येता. घडणुकांक प्राधान्य दिवन वा घडणुकांकडेन संबंदीत आशिल्ल्या पात्रांच्या चित्रणाक म्हत्व दिवन कादंबरीच्या कथानकाची उदरगत जाता. कथानक, पात्रचित्रण, लेखकांची नदर आनी ताका अनुरूप कथन तंत्र, वर्णन, वातावरण, भाशाशैली आदी हें घटक कादंबरीत मुखेलपणान येतात. कादंबरी म्हणल्यार घटकांवरवीं गद्यांत विस्तारान संघटीत केल्लें वास्तव जिणेचें चित्रण.

कादंबरीचें हें सामान्य रूप ल्हव ल्हव विकसीत जालें. कादंबरीन वास्तववादाचो पुरस्कार करून मनशाच्या वेव्हारांतली सैमीक गद्य भास आपणायली. पुर्विल्ल्या साहित्यरूपांचें संरक्षण, संवर्धन आनी प्रसार अशा जायत्या वेव्हारीक नदरेनय पद्याचें माध्यम प्रचलीत आशिल्लें. उरफाटें छापणावळ, पत्रकारिता आनी वाचकांची वाड, तशेंच मुखेलपणान खाजगी वाचना खातीर कादंबरी निर्माण जाल्ल्यान गद्य हें पोशणाचें माध्यम जालें. खाजगी वाचना खातीर तयार जाल्ल्या ह्या प्रकाराचो विस्तार थारावप चड कठीण. नाटका सारक्या प्रकाराक प्रयोगीक नदरेन कादंबरीच्या विस्ताराक अशी मर्यादा ना. ताचो आशय स्वता ताच्या विस्ताराची मर्यादा थारायता.

गद्य आनी विस्तार हांचे वांगडाच कादंबरींत व्यक्तीमत्व आनी वास्तववाद हांचे घटक आसात. अस्तंती साहित्याच्या संदर्भांत ताची फाटभूंय विचारांत घेवप गरजेची थारता. बाराव्या शेंकड्या सावन अस्तंती साहित्यांत फ्रेंच आनी उपरांत इंग्लीश आनी हेर युरोपीय भासांनी गद्य

रोमान्स उदयाक आयले. चोवदाव्या शेंकड्याच्या सुरवातीक इटली आनी फ्रांसांत कादंबरी प्रकाराचो उदय जालो. बोकाशियोन ह्या काळांत बरयल्लीं आनी डेकोमेरॉनांत एकठांय केल्ल्यो कथांक कादंबरी अशें म्हण्टात. सोळाव्या शेंकड्या सावन सगळ्यां युरोपी साहित्यांत, खास करून स्पॅनिश मॉडेलाचेर पिसेस्क कादंबरी स्वरूप उदयाक आयलें. मध्ययुगीन फ्रांसांतलोय फाब्लो हो पद्य प्रकार लोकप्रिय आशिल्लो. ह्या सुर्वेच्या कल्पना साहित्यांत कादंबरीचो कच्चो माल आशिल्लो, पूण तो आशय कादंबरी परस वेगळोच संघटीत केल्लो आसतालो. पाषाण युगाचो आदर्शवाद आनी फॅन्टसी मोग हो रोमान्सांत म्हत्वाचो आशिल्लो. पिकारेस्क कादंबरींत सामान्य वर्गांतल्या नायकाच्या साहसांचें वर्णन आसलें तरी वास्तवाच्या तपशीलां परस कल्पना साहित्याचें तत्व चड म्हत्वाचें आसा. जिणेचो बदलपी स्वभाव, अर्थ, कला साहित्याच्या मळार तत्वगिन्यान पद्दतीन वर्णन करतात. स्वप्नता, फॅन्टास्टीझम, आदर्शवाद, दृष्टीवाद, रोमेन्टिकवाद, सैमवाद, वास्तववाद, अभिव्यक्तीवाद, आदिमवाद, अस्तित्ववाद आदी वादांनी दाखयिल्ली जैविक नदर आनी आशयाची नदर कादंबरींतल्यान निर्माण जाल्या.

धर्म, इतिहास, समाज, कुटुंब, विज्ञान हें विशय कादंबरींत चित्रीत जातात. तशेंच मनोविश्लेशण, वेवसायीक, मानसशास्त्र आनी मार्क्सवाद सारक्या विचारसरणींनी सादर केल्ल्या समाजीक वास्तवतायेन मनशांच्या स्वभावाची आनी वागणुकेची अर्थपूर्ण नदर कादंबरींतल्यान निर्माण जाता. मनशाच्या वास्तवीक जिवांत बदल घडत आसतात. अशा बदलांचें शास्त्रीय आनी तत्वगिन्यानी प्रतिबिंब हांचे आदाराचेर कदंबान आपलीं चरित्रात्मक ध्येयां आडमेळीं नासतना साध्य करपाचो यत्न केलो. १९५० उपरांत फ्रांसांत ज्ञानशास्त्राचो तपशील दिवपी विरोधी कादंबरी उदयाक येवंक लागल्यो.

थोड्याच उतरांनी सांगचें जाल्यार मनशाच्या अणभव निर्मितीच्या आनी पर्यावरणाच्या विज्ञान, तंत्रगिन्यान आनी मानवी शास्त्रान सोदून काडिल्लीं आनी सादर केल्लीं वास्तवताय कादंबरीत दिसता. हांचे उदाहरण म्हणल्यार, कादंबरी पयलींच्या काळांत वैयक्तीक जिणेचो अर्थ धर्मीक आनी नैतीकतायेक बऱ्या-वायटाच्या नदरेन समजताले आनी साहित्यांतय त्याच उतरांनी व्यक्त जातालो. अठराव्या शेंकड्यांतल्या व्यक्तिवादाक लागून कुटुंब, समाज, धर्म, राजसत्ता, विज्ञान आदी वेगळेपण आयलें. सत्ता केंद्रां आनी व्यक्ती हांचे मदलो द्विविधताय स्पश्ट जाली आनी व्यक्ती जिणेचो बदलिल्लो अर्थ कादंबरींत उक्तो जालो. ह्या शेंकड्यांत मानसशास्त्राची प्रगती जाल्ल्यान व्यक्तीच्या भितरल्या जगाचो अतिवास्तववादी स्वभाव आनी वागणुकेचो विकृत स्वभाव स्पश्ट जावन कादंबरींत दिसूंक लागलो.

वेवसायीक मानसशास्त्राच्या विकासाक लागून व्यक्तीच्या लैंगीक वागणुकेची वास्तवताय ह्या साहित्यांत उबी जावंक लागली. दोन म्हा-झुजांच्या परिणामांक लागून मनीस जिणेचीं मुल्यां कोसळ्ळीं आनी अस्तित्ववाद सारक्या विचारसरणींचेर आदारून कादंबरी निस्वार्थी आनी अभौतिक वैयक्तीक जिणेचें चित्रण करपाक लागलीं. जीणेंत समांतर आसपा खातीर कादंबरीची एके तरेची मुद्दाम निर्मिती गरजेची आशिल्ली. सुरवेक कादंबरीचो हेत फकत इतिहासा आदींच्या कल्पना साहित्याचो वारसो म्हूण वाचप्यांच्या मनरिजवणें मेरेन मर्यादीत आशिल्लो. ल्हवू ल्हवू जिणेंतलें सत्य पळोवपाच्या गंभीर उद्देशान कादंबरी निर्माण जावंक लागल्यो. सत्य सोदपाचें साधन वा रूपक म्हणून कादंबरींत पोरनो विलक्षण आनी नवो अति-वास्तववादचो वापर केला. दरेकल्याची जिणेचें सत्य आनी ताका पळोवपाची पद्दत वेगळी आसता. कादंबरीकार हाका आडवाद नात. दर एक कादंबरीकार वैयक्तीक अणभवांच्या संदर्भांत कादंबरीची रचणूक वेगवेगळे तरेन करतात. देखीक सर वॉल्टर स्कॉट वा हरिभौ आपटे

हांच्या इतिहासीक कादंबरींत इतिहासाचें जिवें पुनरुज्जीवन आनी उदात्तीकरण जाता. जाल्यार टॉलस्टॉय हांच्या रशियन कादंबरीकार वॉर अँड पीस वा द अमेरिकन कादंबरीकार हेमी हांचो 'फॉर व्हॉम द बेल टोल्स' (१९४०) अधमधुमीच्या इतिहासीक युगाचो एक बारीकसाणेन वावर केला.

इंग्लीश कादंबरीकार जेन ऑस्टेन हांच्या बरपावळींत कुटुंबीक चित्रणाक स्वायत्त रूप मेळ्ळें, जाल्यार हरिभौ आप्ताच्या चित्रांक समाजीक बदलांचे उमळशीकेची फाटभूंय मेळ्ळी. चार्ल्स डिकिन्स ह्या इंग्लीश कादंबरीकारान समाजांतल्या कुशीक काडिल्ल्या आनी वंचित वर्गांतल्या लोकांचे वैयक्तीक जिविताचें वास्तवीक चित्र काडपाचो यत्न केलो. जाल्यार रिचर्ड रायट (१९०८-१९६०) सारक्या कादंबरीकारान अमेरिकन निग्रो समाजातलें म्हत्वाचे प्रस्न मांडलें. मनशाच्या जिविताच्या आनी सैमाच्या संबंदाचें सत्य इंग्लीश कादंबरीकार थॉमस हार्डी हांणे प्रादेशिकता आनी निपत्तीवादाच्या पांवड्यार रंगयलें. जाल्यार उद्देगीक समाजाच्या पांवड्यार सैमापसून पयस आशिल्ल्या मनशांचे आनी ताची लैंगीक वागणूक हांचें वितरण सादर केलें. फ्रेंच कादंबरीकार एमिल झोला आनी लोबेर हाणी सत्याच्या नदरेक अनुक्रमान सैमवाद आनी वास्तववाद हांचो पुरस्कार केलो.

कादंबरीचें तात्पुरतें वर्गीकरण शक्य आसलें तरी ताची गरज ना. अर्थातच अर्थ लावपाक सोंपें जावचें म्हणून कादंबरीचें वर्गीकरण वेगवेगळ्यां निकशां प्रमाण करतात. कथन तंत्र, काळक्रम, पात्र चित्रणाचें स्वरूप, कादंबरीचो विशय आदी कादंबरीच्या वर्गीकरणांत निकशांचो उपेग करतात. कथन तंत्राचे नदरेन ऑटो-नॅरेटिव्ह, क्रॉनिकल, ट्रायड-नॅरेटिव्ह, नाटकीय, एपिस्टोलरी अशे कादंबरीचें संभाव्य प्रकार आसात. काळक्रमाचें नदरेन पौराणीक, इतिहासीक, समकालीन, भविष्यवादी आदी करूं येतात. भुगोलिक व्याप्तीचे नदरेन प्रादेशिक कादंबरीचो

प्रकार म्हत्वाचो. पात्र चित्रणाचे नदरेन कादंबरीचे चरित्रात्मक, आत्मचरित्रात्मक, एकल, बहुव्यक्तिगत, नायक वा नायिका अशे वर्ग करूं येतात. पात्रांच्या समाजीक वर्गा प्रमाण वा वेवसायांचेर आदारून मध्यमवर्गीय कादंबरी, दलीत कादंबरी, निग्रो कादंबरी सारके प्रकार शक्य आसात. हाचे भायर धर्मीक, समाजीक, राजकीय, शास्त्रीय (देखीक- एच. जी. वेल्स हाची 'द वॉर ऑफ द वर्ल्ड्स, १८९८) कादंबरीचो उल्लेख येता. विशयाचे नदरेन ताचें वर्गीकरण साहसी, गुप्तहेर, शास्त्रीय अशें करूं येता.

कादंबरींतले पात्रां वास्तव जगांतली आसात. हाचो अर्थ महाकाव्यांत, धर्मीक साहित्यांत आदी नायक, अवतार, संत आदी परस ते चड वास्तववादी आसात. खरें म्हणल्यार इतिहासीक वा पौराणीक व्यक्तीं मदीं लेगीत सामान्य लोकांक दाखोवपाचो यत्न करतात. इ. एम. फोर्स्टर हो इंग्लीश समिक्षक हाणें अनुक्रमान विकसीत करपी आनी मोल्डिंग अशे दोन प्रकारचे वर्ण सांगल्यात. पूण हें वर्गीकरण खूब व्यापक स्वरूपाचें आसा. आर्विल्ल्या कादंबरींत पात्रीकरण म्हत्वाचें; कारण चडश्यो कादंबरी वैयक्तीक जिणेचो सोद घेवपा खातीर आसतात. मनोविश्लेशण आनी अर्थ प्रवाहांच्या आदाराचेर भितरल्या जगाची आनी सपनांतल्या जगाची अतिवास्तवताय हांचेविशीं एक प्रभावी नदर तयार करूं येता. नायक आनी नायिका हांची व्याख्या सगळ्या कादंबरींतल्या पात्र चित्रणाक लागू जायना.

खास करून दुसऱ्या म्हा-झुजा उपरांत जाका लागून जिणेच्या मुल्यांचो अराजक जालो, तेन्ना खऱ्या मनशाच्या वीरपणाची जाणीव जाली. तेच प्रमाण कादंबरींतलो मनीस अराजक जालो. पूण महाकाव्या भशेन मनशाची सहनशक्ती आनी शोकांतिके वरवीं तिचें दुख्ख कादंबरींतल्यान उक्तावंक मेळटा. सृश्टीचो खंयचोय विशय खंयच्याय प्रकाराक फावो अशे वर्णनात्मक शैलींत

अभिव्यक्त करपाक शकता अशी कादंबरी दरेक खोलायेन भाशेच्या साहित्यांत संदर्भबिंदू जाल्या.¹

1.1.1 कादंबरीचे घटक

कादंबरी हो साहित्य प्रकार मात्सो आंवाठान आनी आकृतायेन वेगळो प्रकार. कादंबरी मुळातंच निवेदनरूपी आशिल्ल्यान तातूंत उत्सुकताय आनी उत्कंठा ह्या मानवसुलभ प्रवृत्तींक धादोशी करचेली सभावीक शक्त आसता. गद्य जावनूय तातूंत कथानकाचें सुरबूस सूत्र, पात्रांचें मनभुलोवणें रूप, संघर्शाची प्रभावी कीट घडणुकांचो फावोसो ओघ, क्रम – विमुक्त कथन हांचो शिरशिरो आसल्यार ती वाचप्यांच्या मनांत भावता आनी ते कादंबरीक बरो प्रतिसाद प्राप्त जाता. देखून कादंबरी बरयतना तांचे घटक लक्षांत दवरप गरजेचे थारता.

1. कथानक

कादंबरी हें कथात्मक गद्य, देखून कथानक हो कादंबरीचो एक म्हत्वाचो भाग. कादंबरीचे कथानक तिच्या कथनांत नाशिल्ल्या भायल्या घटकां कडेन तडजोड करून वा कथाकाराचे इत्सेप्रमाण वळेरें जल्माक येवंक शकना. कादंबरीच्या कथानकाचें स्वरूप थारायतकच सैमीक एकचाराच्या तत्वां प्रमाण कथानक आकार घेता. ह्या घडणुकांचो संबंद सांगपा खातीर लेखक वेगवेगळ्या कथन तंत्रांचो उपेग करता. कादंबरीचे कथानक लेखकाच्या अणभवविश्वाचेर आदारून आसता. कथाकाराच्या भोंवतणी जिणेचो एक खरो, काळांतराचो संवसार वाडटा आनी घडटा. तशेंच ताचे मुखार कथा आनी कादंबरी सारकिल्ल्या साहित्य रूपांचो अनुक्रमणिका आसा. ताचे भोंवतणी साहित्य वेवस्था सक्रीय आसा. ह्या सांस्कृतीक आनी साहित्यीक संवसाराचें फाटभुंयेर तो आपल्या कथेंत अर्थपूर्ण अणभवांचे काल्पनीक कथात्मक रूप निर्माण करता. ह्या जगांत तो मनशांमदले संबंद, तांचे समजुतीचें चित्रण करता.

मनशांचे स्वता, शेजाऱ्यां, कुटुंबां, समाजा, सैमा कडेन आनी देवा सारके अज्ञात शक्ती कडेन आशिल्ले परस्पर संबंद तो आपल्या कथांनी चित्रीत करता. मानसीक, आध्यात्मिक, समाजीक, राजकीय, सैमीक आदी रुपांतलो मनशांचो अणभव ह्या वेगवेगळ्यां प्रकारच्या परस्पर संबंदांतल्यान बांदिल्लो आसता. लेखकाक अंतर्गतपणान फुलपी समाजाच्या वास्तवांतल्यान, भोवतणच्या परिस्थितींतल्यान कथानक सुचता.

कथानक लेखकाचे अणभव आनी कल्पनेच्या गिरेस्तकायेचेर आदारीत आसा. कादंबरीच्या कथानकांत मुखेलपणान मनशांचे मन, मनशाचें जिवीत चित्रीत केलां, पूण हांगा मनीस प्रत्यक्षांत जियेता तें जिवीत आनी कादंबरीतल्या जिवितांतलो फरकय लक्षांत घेवचो पडटा. कोंकणी कादंबरीतल्यो कांय देखी म्हणल्यार पुडलीक नायक हांच्या ‘अच्छेव’ कादंबरीत खण वेवसायाक लागून गांवांत जाल्लें प्रदुशण तशेंच ग्रामीण वाठारांतले लोकजीणेची, लोकसंस्कृतायेची आनी सैमाची नाशाडी असलें तरेचे कथानक आस्पावता. तशेंच दामोदर मावजो हांच्या ‘कार्मेलीन’ हें कादंबरीत साश्टींतल्या क्रिस्तांव समाजाच्या बायल मनशेचे प्रस्न हाताळपी कथानक मेळटा. महाबळेश्वर सैल हांच्या ‘विखार विळखो’ हें कादंबरीत सोऱ्याच्या व्हेसनांक लागून कुटुंबाचेर जाल्लो परिणाम, संघर्शाचेर आदारीत कथानक दिसता. तशेंच नंदा बोरकार हांच्या ‘पोको’ कादंबरीत भोवजन समाजाचे विशय हाताळपी कथानक जाल्यार ‘समर्पण’ कादंबरीत गावडा समाजाचेर आदारीत कथानक पळोवंक मेळटा.

2. पात्र चित्रण

पात्र चित्रण हो कादंबरीचो एक अत्यंत म्हत्वाचो घटक. कादंबरींतल्यो व्यक्तिरेखा वाचकांक प्रभावीत करतात तशेंच तांचे मदीं स्फूर्त निर्माण करपाचे काम करता. देखून पात्रां निवडटाना लेखकाक जतनाय घेवची पडटा. कादंबरीच्या कथानका प्रमाण पात्रांचो स्वभाव, तांची वृत्ती,

मानसीकता अश्या साबार गजालीचे भान आसचे पडटा. पात्रांच्या आनी घडणुकांच्या कृतींतल्यान आनी प्रतिक्रियांतल्यान कांय प्रमाणांत सत्य सोदून काडपाचो आनी सादर करपाचो यत्न करता. देखूनच कादंबरीकार मांडटा ती वास्तवीकताय समाजीक वास्तव अशें म्हणटात वा मनीस संबंदाचे प्रत्यक्ष वास्तव आसूंक जायना. पूण तातूंतल्यान आमी जें सत्य सोदतात तें समाजा विशींच्या सत्या कडेन संबंदीत आसा. पात्रां साहित्यांत वास्तव वातावरणाचे प्रतिनिधी वा प्रतीक म्हणून दिसतात. कादंबरींत पात्रांची सुवात आनी कार्याप्रमाण वर्गीकरण करतात. नायक, नायिका, खलनायक, नायक विरोधी अशीं पात्र संकल्पना दिसतात. तशेंच खाशेलपणांचें वर्गीकरण विकासात्मक आनी परिस्थितीगत अशें केलां. कादंबरींत विशिश्ट प्रसंगा वेळार पात्रांच्या वेव्हाराचेर लेखक उजवाड घालता. तशेंच जेन्ना पौराणीक देखीक रामायण, महाभारतांतल्यो व्यक्तिरेखा आनी इतिहासीक संदर्भ आशिल्ल्यो देखीक सुटके झुजारी सारक्यो व्यक्तिरेखा मांडटना तांचो अभ्यास करचो पडटा. पौराणीक व्यक्तिरेखा आनी आयच्या काळांतल्यो व्यक्तिरेखा उब्यो करतना समाजात जाल्लो बदल, आदी गजालींची लेखकाक जतनाय बाळगुची पडटा.

3. निवेदन

कादंबरीचे कथानक फुडे व्हरपा खातीर निवेदनाचो एक म्हत्वाचो वांटो आसा. खंयचीय घडणूक घडटा वा घडिल्ली आसता ताची सविस्तर खबर सांगप म्हणल्यार निवेदन करप. निवेदन करप्याक निवेदक म्हणटात. निवेदन हें तीन तरांचे आसता. प्रथमपुरुशी निवेदन, द्वितीय आनी तृतीय पुरुश निवेदन. कादंबरीत जायते फावटी स्वता बरोवपीच निवेदकाची भुमिका स्विकारता जाल्यार कांय फावटी तो खंयच्या तरी पात्रांचे भुमिकेंतल्यान पुराय कादंबरीचे

निवेदन करता. हांगा तो आपूण कथानकाचो घटक जावन वावुरता. निवेदन हें व्हांवते आसपाक जाय, आनी निवेदक हो धाडशी, तसोच एकनिष्ठ आसपाक जाय.

4. भाशाशैली

कादंबरीची भास कादंबरीच्या कथानकाक आनी वातावरणा प्रमाण आसची पडटा, जाल्यार कथन शैली ही लेखकान आपले विचार उक्तावपा खातीर, कादंबरी प्रभावी करपा खातीर वेंचून काडिल्ली पद्दत. कादंबरीत लेखकांची जिणेविशींची नदर ताचे भाशेंतल्यान दिसता. घडणुकों, प्रदेश, पात्रां साकार करपा खातीर लेखकांक कथन, वर्णन, टिप्पणी आनी संवाद ह्या प्रकारांची येवजण करची पडटा. कादंबरी घडटा त्या वाठाराचें वर्णन करतना लेखकांक कलाकृतींत प्रत्यक्ष काळाचें संदर्भ चड वास्तवीक रितीन कशें चित्रीत जातले हाची जाणविकाय आसची पडटा. आमच्या भोंवतणच्या जिवितांतल्यान कांय घटक काडून कादंबरी आकार घेता. देखून काळाप्रमाण कादंबरीची भास आनी शैली बदलत वता. शैली म्हणल्यार भाशेचो वापर करपाची पद्दत. कादंबरीची भास घोशणा करपी आसता, देखून कादंबरीचे भासशैलींत घोशणा आनी घोशणा तंत्राच्या प्रकारांक म्हत्वाची सुवात आसा.

5. वातावरण निर्मिती

कादंबरींतली पात्रां ज्या कथात्मक जाग्यार हालतात तें कादंबरीचें वातावरण. कादंबरी ज्या प्रदेशांत घडटा ताचें चित्रण करतना लेखकांक त्या प्रदेशाची कल्पना करची पडटा. थळ आनी वेळ निवडून, बांदकामांतल्यान कथानक साकार जाता. पात्रांक, घडणुकांक एक काळांतराचो संदर्भ आसता. साहित्यीक वास्तव हो प्रत्यक्ष वास्तवाचो आविश्कार. मनशाची वागणूक आनी संस्कृतायेत काळाचे संदर्भ आसता. कथानकाच्या परिणामां खातीर लेखक वास्तव जगाचो उपेग करता. प्रामाणीक वाचप्यांक खबर आशिल्ली परिस्थिती कथानकांतल्या घडणुकां

खातीर अत्यंत गरजेची आसता. काळ मनशांचे वागणुकेतल्यान दिसता, जाल्यार काळ मनशांच्या वागणुकेच्या आदाराचेर स्पश्ट करूं येता. इतलेंच ह्या दोन घटकांमदली अखंडताय आसा. कादंबरी एका जाग्यार रावपी पंगड आसूं वा जायत्या सुवातींनीं शिपडिल्लें जायतें लोक आसूं, स्वातंत्र्या पयलीं आनी स्वातंत्र्या उपरांतच्या काळांत जें कुटुंबीक वातावरण वर्चस्व गाजयतालें तें आतां खासा प्रभावी ना. घरा भायर आनी कुटुंबा भायलें वातावरण चड म्हत्वाचें जालां. रस्ते, बाग, हॉटेलां, कार्यालयां, म्हाविद्यालयां, शाळा सारकिल्ल्यो भौशीक सुवाती म्हत्वाचीं आसतात, जर एकामेकां कडेन संबंदीत नाशिल्ल्या जायत्या जाणांक कुटुंबीक मर्यादा हुंपून एकामेकांक मेळपाची इत्सा आसत जाल्यार. कादंबरीचे प्लॉट गांवगिऱ्या, शारी, देशी आनी परकी वातावरणांत साकार जातात. लेखकान फकत वेंचून काडिल्ल्या वातावरणा कडेन प्रामाणीक रावचें आनी ताचें चित्रण करचें पडटलें. प्रभावी वातावरण तयार केल्यार सामग्रीचो परिणाम वाडटा.

6. संघर्श

कादंबरीच्या विरोधी शक्तींमदलो संघर्श गरजेचो आसता. संघर्शाक लागून व्याज आनी सस्पेन्स मेळटा. संघर्शाचे वेगवेगळे प्रकार आसात, तांचे अशें वर्गीकरण करूं येता सैमाआड झगडपी पात्र, दोन वा चड पात्रांमदलो संघर्श, मुखेल पात्र आनी समाजाच्या कांय आंगांमदलो संघर्श, एकाच पात्राभितर विरोधी शक्तींचो संघर्श. वाचक चड करून पुराय कादंबरींत एकाच मुखेल पात्राच्या कृतीक पाळो दिता. ह्या पात्राक नायक अशें म्हण्टात. नायक ज्या बळग्यान संघर्श करता ताका विरोधक म्हण्टात. संघर्श खंयचेय कथेंत म्हत्वाची भुमीका निबयता आनी ताचो उपेग कथनाक मुखार व्हरपाक जाता. पात्रांची प्रेरणा, मुल्यां आनी दुबळेपणां उजवाडाक हाडटना कथनांतलो खोलायेन अर्थ उक्तो करपाखातीर ताचो उपेग चड करून करतात.

7. संवाद

कादंबरीतले पात्र फकत पुतळ्यां भशेन स्थीर आनी अचल अशें सादर केल्लें ना. जिव्या दादल्यां-बायलां भशेन ते चलतना आनी उलयतना दिसतात. एक हुशार कलाकार आपल्या कादंबरींतलो संवाद इतलो मोगाळ रितीन प्लॉट करता की मोगी ताचेर मोहित जातात. ह्या संवादाक लागून कादंबरी फुलून येता आनी ह्या कारणाक लागून तिच्या प्रवाहांत एके तरेची निंदात्मकताय भरून येता. शास्त्रीय कादंबरीकारांची संवादाची येवजण शक्य तितली सोपी करपाची प्रवृत्ती पळयल्यार ते संवादाक कितलें म्हत्व दितात हाची कल्पना येता. एक बरो कलाकार जायत्या कारणांक लागून संवादाची येवजण करपाक शकता. संवादाच्या रुपांत तो कथानकाची उदरगत दाखयतलो वा पात्रचित्रणाचें काम हातांत घेतलो हें तांचेर धरलेले आसता. कादंबरीकाराक अर्थांतच चड मेकळीक मेळटा. पूण संवादाचें खरें कार्य म्हणल्यार आत्मनिरीक्षण. मनांत निर्माण जावपी विचार-भावना, आशा-इच्छा, आशा-निराशा हांच्या नियंत्रणा खातीर संवादाचें साधन म्हणून वापर करप कठीण.²

1.1.2 कादंबरीचे प्रकार

1. ग्रामीण कादंबरी

1920 वर्सा भारतीय राजकारणांत महात्मा गांधी उदयाक आयले. तांची 'ग्रामवाद' ही संकल्पना आनी 'खेड्याकडे चला' ह्या घोशणांनी आयजमेरेन दुर्लक्ष केल्ल्या खेड्याकडेन सुशिक्षितांचे, साहित्यिकांचे लक्ष गेलें. 1917 वर्सा मार्क्साच्या विचारांतल्यान प्रेरीत जाल्ली 'बोलशेव्हिक क्रांती' रशियेंत जाली आनी रशियेंत परिवर्तनाचो काळ सुरू जालो. मार्क्सवादी विचारांचो भारतीय लेखकाचेर प्रभाव पडलो. हें क्रांती वरवीं खेड्यातलें शेतकार आनी शेतकामगारांच्या समस्यां कडेन लक्ष ओडलें. त्या उपरांत ग्रामीण साहित्याची रचना जावपाक

लागली. ग्रामीण कादंबरी अंतर्गत गांवच्या समस्यां बरोबर गांवचे राहणीमान, रूढी-परंपरा, श्रद्धा – अंधश्रद्धा, लोकसंस्कृताय, परस्पर संबंद, गांवचे मातयेचें नातें, थंयचे वेव्हार, सण-उत्सव, अशें वेग-वेगळें घटक आस्पावतात. ग्रामीणताय हो लेखकांच्या व्यक्तिमत्वाचो एक भाग मानचो पडटा. गांवगिऱ्या जिविताक समजून घेवप आनी ताचें विशींची समजूत त्या जिवितांतल्यानच सादर करप. अणभवांचे आकार सोदून काडप आनी अणभवांची संघटना करप, तेन्नाच साहित्य निर्माण जाता, मागीर तातूंत गांवगिरेपणाचे रंग दिसूंक लागतात. साठच्या दशका उपरांतच्या काळांत गांवगिऱ्या कादंबरीचो निर्मातो गांवगिऱ्या वाठारांनी रावतालो, नोकरे खातीर स्थलांतरीत जाले उपरांत गांवगिऱ्या लेखकान शारांतल्या जिणेच्या खळबळांत लेगीत गांवगिऱ्यापणाची भावना तिगोवन दवरल्या अशें दिसून येता.

ग्रामीण कादंबऱ्यांतल्यान मनशांच्या जिविताचें पुराय चित्रण ताच्या वेगळ्या भाशीक खाशेलपणां सयत आनी गांव शारांपरस वेगळो अशें दाखोवपाची अपेक्षा आसता. शारांचो अतिक्रमण आनी शारी संस्कृतायेचें संक्रमण आसून लेगीत गांवगिरी संस्कृताय आपल्या खाशेलपणां सयत तिगून उरतली. गांव आनी गांवगिरेपण भारतीय समाजीक रचणुकेचो एक अभिन्न भाग आशिल्ल्यान गांवगिऱ्या स्वरूपाच्यो कादंबरी आयज भारतांत वाडपाक लागल्यांत.³

2. इतिहासीक कादंबरी

इतिहासीक कादंबरी एका काळखंडाचे प्रतिनिधित्व करता. इतिहासीक कादंबरी इतिहासीक वावरांत पुर्नप्राप्तीच्या मार्गांतली मुखेल अडचण जरी लोकप्रिय आसली तरी लेखकाचेर अशीं जायतीं मर्यादा आसतात. ह्या सगळ्या अटींक पाळो दिवन एक बरी इतिहासीक कादंबरी तयार करपाक खूब उंचेल्या पांवड्याची कुशळटाय जाय पडटा. इतिहासीक कादंबरी म्हणल्यार

इतिहास न्हय. तांच्या कार्यक्षेत्रांत म्हत्वाचो फरक आसा. इतिहासीक कादंबरींतल्यो कांय घडणुको आनी व्यक्ती इतिहासांत फामाद आसली तरी इतिहासीक कादंबरीकार इतिहासान उक्ते करूंक नाशिल्ल्या प्रतिभेच्या आदारान अशा गूढ वा घडणुकांचेर उजवाड घालून स्पश्ट करपाचो प्रयत्न करतात. वाचक मात मनरिजवणें खातीर इतिहासीक कादंबरी कडेन वळटात देखून इतिहासीक कादंबरीकारांक आपले कल्पनेक फावो ती व्याप्ती दिवन कादंबरीत आकर्शक काल्पनीक घडणुको घालप शक्य आसा. इतिहासीक कादंबरींतल्यान लेखकाची खरी कुशळटाय पळोवंक मेळटा. लेखक ज्या काळाचे फाटभुंयेर आपलें चित्र काडटलो ताचे कडेन जुळटा जाल्यारूच ताका फावो तें वातावरण तयार करप आनी त्या काळाचें व्हडपण समजून घेवन त्या काळांतल्या जिविताचेर उजवाड घालप शक्य जाता. हाका लागून लेखकाक त्या काळांतल्या संवादाची भास जाणून घेवप खूब गरजेचें.

3. राजकीय कादंबरी

तत्कालीन म्हणल्यार त्याच वेळार आशिल्लें परिस्थितीचेर आदारीत तशांक तशें पूण तटस्थपणान जे चित्रण कादंबरीत येता तेन्ना ती राजकीय कादंबरी जाता. राजकीय परिस्थितीचे वर्णन करताना लेखकाक संयमाचे तत्व पाळचे पडटा. लेखक परिस्थितीक बळी पडनासतना खऱ्यो घडणूको वाचप्यां मुखार दवरता. राजकीय कादंबरी निर्मितीक फावो सारख्यो घडणूको फाटल्या 50-60 वर्सांत भारतांत घडून गेल्यात. भारताची फाळणी (पाकिस्तानाची निर्मिती) भारत, चीन झुंज (हिंदी – चीन भाई – भाई) आजाद हिंद सेनेचो उठाव भगतसिंग, राजगुरू, सुखदेव हांचें फासार वचप, सावकारान सुरू केल्ली चळवळ, समाजाक मेळ्ळील्ले स्वतंत्र, केल्ल्या अन्यायाची वाचा फोडटना काडिल्ले कश्ट, गोंयची भाशा चळवळ, भाशा-वाद आनी गोंयचे महाराष्ट्रांत विलनीकरण सारख्यो घडणूको, राजकीय कादंबरींचे विशय थारतात.

4. समाजीक कादंबरी

कोंकणीतल्यो चडशो कादंबरी समाजीक कादंबरीत येतात. कार्मेलीन, अच्छेव, काळीगंगा सारक्यो कादंबरी म्हणल्यार सामाजीक कादंबरींची भेस बरी देख थारता. लोकजागृती हो सामाजीक कादंबरीचो म्हत्वाचो भाग. समाजांत जावपी बदल, समाजाच्यो समस्या अशा कादंबरींतल्यान लोकांमुखार येतात. विशयाचो विस्तार लक्षांत घेत जाल्यार सामाजीक कादंबरीचो वाठार वा मर्यादा खूब व्हड आसात. सामाजीक कादंबरींतल्यान मनशाच्यो समस्या, तांचे आदर्श, समाजांतल्यो बऱ्यो – वायट चाली रिती, कुटूंबीक आनी कुटूंबांतल्या समस्यांचो आस्पाव जाता. हिंदी साहित्यांतलें व्हड उपन्यासकार प्रेमचंद्र, हांची रंगभूमी, गबन सारक्यो कादंबरी (उपन्यास) सामाजीक कादंबरीचो एक वाटो.

5. विनोदी कादंबरी

कादंबरीचो हो एक प्रकार आसलो तरी कोंकणी कादंबरी बाबतीन विनोदी कादंबरी म्हणपासारकी कादंबरी ना. पाश्चात्य सहित्यांत मात पी. जी. वुडहाऊस, आस्कर व डिल मार्क ट्वेन, गोल्हास्मिथ सारक्या लेखकांनी विनोदी कादंबरी बरयल्यांत म्हणपाचो उल्लेख आसा. विनोदी कादंबरी वाचकांक हासयतात तातूली पात्रां विनोदी आसतात. मनशांच्यो व्यथा, दुख्खां उणी करपाची तांक विनोदांत आशिल्ल्यान विनोदी साहित्य बरोवपाची लेखकांची कला आसता. विनोद हो मनोरंजना खातीर आसता. त्याच प्रमाण ताचो वापर समाज प्रबोधना खातीर जावपाक जाय. विनोदातल्यान समाजांतल्यो हास्थास्पद चाली- रिती अंधश्रद्धा, वायट सवयीं हांचेर विनोदी कादंबरींतल्यान उजवाड घालपाक जाय.

6. मनोविज्ञानीक कादंबरी

आधुनीक साहित्याचेर मनोविश्लेशणवादी (फ्रायड-एडलर) सारख्या विचारधारेचो प्रभाव पडला. मनोविज्ञानिक कादंबरीत कथानकाच्या भायल्या रूपाक अदीक म्हत्व दिनासतना पात्रांच्या मानसीक आनीक भावनीक गजालीचेर चड भर दिल्लो आसता. तशेंच मनशाच्या गूढ मानसीक प्रवृत्तीचे विश्लेशण केल्ले दिश्टी पडटा.

7. स्त्रीवादी कादंबरी

स्त्रीवादी कादंबरी अंतर्गत बायलांनी बरयिल्लें साहित्य आनी स्त्रीवादी साहित्य हातूंत फरक आसा हें लक्षांत घेवपाक जाय. दादले – बायलांच्या साहित्याचें एकेच तरेन मुल्यमापन करचें अशी परंपरीक स्थिती आसा. अशें आसून लेगीत बायलांच्या साहित्याचो वेगळो विचार करचो अशी अपेक्षा आसा. हो भेद ‘बायल’ ह्या उतरांतच आसा. लिंगभेदाक लागून दादले – बायलांच्या जिणेचो स्वभाव बदल्ला. संवसारभर जाणून वा अनवळखीपणान बायलांचे शोशण जावपाक लागला. ‘बायलांची मुक्ती’ ही कल्पना 1970 च्या सुमाराक सुरू जाली आनी हाचो परिणाम साहित्यांत दिसून येतालो. बायलांचे शोशण आनी जुलूम हो संवसारीक प्रस्न. तिका परंपरेचो आदार आसा, हें सगळें सैमीक रितीन घडटा. तातूंत आक्षेप घेवपाक कांयच ना असो युक्तिवाद करतात पूण तें खरें न्हय. दर एका प्रदेशांतली बायल, दर्जो वेगळो आसता. त्या प्रदेशाची प्रदेशिकता, संस्कृताय, स्वभाव वेगळो आसता. बायलांचे शोशण सामान्य आसलें तरी शोशणाचे प्रकार वेगवेगळे आसतात. तशेंच बायल मुक्तीचो अर्थ वाठारां प्रमाण बदलूंक शकता. मराठी कादंबरी भितर अंबिका सरकार, शांता गोखले आदी लेखिकेनी स्त्रीवादी विचार व्यक्त केल्यात तशेंच कोंकणी कादंबरी भितर दामोदर मावजो(कार्मेलीन),

महाबळेश्वर सैल (काळी गंगा, खोल-खोल मुळां), हेमा नायक (भोगदंड, अप्रूप ओड) आदी कादंबरीकारांनी स्त्रीवादी विचार मांडल्यात.

8. विज्ञानीक कादंबरी

विज्ञान कादंबरी फुडाराची नदर रंगयता. हें कल्पनेक विज्ञानाची जाणविकाय आसची पडटा. हें विचार विलक्षणा कडेन लागीं पावतात, तरी लेगीत अशक्य न्हय. पर्यायान अद्भुत, फुडाराच्या फॅन्टसींत वास्तवाचे निशाण आसातात. विज्ञान कथा विज्ञानाच्या युगांतल्या मनशांचेर, ताचे मानसीकतेचेर, तातूंतल्यान निर्माण करपाक सोदतात त्या परस्पर संबंदाचेर लक्ष केंद्रीत करपाक शकता. जाल्यार सोबीतकायचें रूपय चड सैमीक अशें दिसून येता. तरी लेगीत तो मनीस ताका भावना आसात. कल्पना, आश्चर्य, अतिताय, गूढ, रहस्य हीं विज्ञान कादंबरीची खाशेलपणां फकत मनरिजवणे खातीर न्हय तर मनशांचे उदरगतीच्या निदरेन आयल्यात.

9. प्रादेशीक कादंबरी

प्रादेशीक कादंबरीत जे कथानक आसता, ताचे क्षेत्र मर्यादीत आसता. असले कादंबरीत लेखक त्या वाठाराच्या वेव्हारांक जिणेचे जितें जागतें चित्र वाचकां मुखार दवरता. वातावरणा प्रमाण वेग-वेगळ्या प्रदेशांत घडपी कथानकाचो आस्पाव प्रादेशीक कादंबरींत जाता. थोडे भितर थळाव्या वाठारांची काणी, गांवगिऱ्या वाठाराची काणी, पात्रां लेगीत थळावी अशें जेन्ना खंयचेय कादंबरीत वाचूंक मेळटा तेन्ना ती प्रादेशीक कादंबरी जाता. प्रादेशीक कादंबरी म्हणल्यार एका विशिश्ट देशाची काणी आसता. असले कादंबरीत पात्रांची संख्या चड आसता. ज्या प्रदेशाचे फाटभुंयेर कादंबरीचे कथानक घडटा त्या प्रदेशाच्या सैमाचेर वाचकांक आकर्शण जावं येता. हें प्रादेशीक कादंबरीतल्यान स्पश्ट जाता.⁴

10. आत्मकथात्मक कादंबरी

आत्मकथात्मक कादंबरी हो कादंबरीचो एक नवो प्रकार. कादंबरी म्हणली म्हणटकच ती काल्पनिक आसता अशें आमी मानून चलतात. पूण आत्मकथा ही सत्य घडणुकांचेर आदारिल्ली आसची पडटा. आत्मकथा हो एक वेगळो साहित्य प्रकार. त्या प्रकाराचें वेगळेंपण ती कादंबरी बरयतल्या लेखकाकडेन भाशेचें धन वा प्रतिभा नासली तरी सत्याच्या आदाराचेर त्या पुस्तकाक वेगळेंच म्हत्व येता. आत्मकथे वरवीं आमी लेखकाचे जिणेची, कुटुंबाची, ज्या समाजांत तो वावुरलो त्या समाजाची आनी चड करून लेखकाच्या अंतर्मनाची वळख करून घेवंक सोदतात. कथेंतय सत्य आसता. तें समाजीक सत्य आसूं ना नितीक सत्य आसूं, जेन्ना आमी एक कादंबरी वाचतात, तेन्ना ते कादंबरींतलें सत्य कादंबरीतल्या प्रसंगांनी सोदतात. आत्मकथेतलें वा आपजिणेंतलें सत्य फक्त पुस्तकांतल्या उतरांनी वा प्रसंगांनी बांदिल्लें उरना. एकाद्रो प्रसंग आत्मकथेंत येता, तेन्ना ताचें कारण त्या प्रसंगांत सोदचे परस समाजीक परिस्थितींत सोदचे पडटा. देखीक पंडित जवाहरलाल नेहरू हांच्या बंदखणींतलो प्रसंग. आत्मकथा बरेवपी लेखक जाणून बुजून वा नकळटा खूबश्यो गजालीं सांगता.⁵

1.2 कादंबरीच्यो व्याख्या

कादंबरी ह्या उतराचो अर्थ खूब व्यापक आसा. कादंबरी ह्या उतराची उत्पत्ती पाश्चात देशांतल्यान जाल्ली आसू येता. पूण थोड्या जाणकाराच्या मताप्रमाण कादंबरीचे मूळ हें भारतीय संस्कृतायेकडेन जोडिल्ले आसा अशें दिसून येता. भारतीय साहित्या अंतर्गत कादंबरी हो साहित्य प्रकार विंगड अश्या भारतीय भासांनी हाताळिल्लो आसा. कादंबरी ही आवांठान व्हड आसता. कादंबरीचो वेग-वेगळ्या आयामांनी अभ्यास जाल्यान ती अदीक प्रभावी जाता.

कादंबरी विशीं वेगवेगळ्या जाणकारांनी आपली व्याख्या मांडून कादंबरीची वळख करून दिवपाचो प्रयत्न केला.

रा. ग. जाधव “कथानक, व्यक्तिचित्रण, लेखकाचा दृष्टिकोण व यांना अनुरूप अशी निवेदन तंत्रे, वर्णने, वातावरण निर्मिती, शैली इत्यादी घटकांनी गद्यात विस्तृतपणे संघटित केलेले वास्तव जीवनाचे चित्रण म्हणजे कादंबरी होय.”⁶ कादंबरीतलें अनेक घटक देखीक कथानक, व्यक्तिचित्रण, तशींच लेखकांची बरोवपाची नदर हातूंत आस्पावता. तशींच हांकां लागू जावपी निवेदनांची तंत्रा, वर्णनात्मक शैली, वातावरण निर्मिती तशेंच भाशाशैली अशें तरेचें हेर घटक ह्या गद्य प्रकारांत संघटित करून वास्तवीक जिवीताचे चित्रण करपी गजालीक कादंबरी म्हण संबोदीत करतात.

चंद्रकांत बांदिवडेकर “कादंबरी हा सर्वात अधिक जीवनोन्मुख साहित्यप्रकार आहे आणि त्यामुळे जनजीवनाच्या परिस्थितीचे, त्यात निर्माण होणाऱ्या प्रश्नांचे, समस्यांचे, समाजजीवनाच्या सुख-दुखाचे, राजकीय व सामाजिक लाटांचे, धोक्यांचे व वादळांचे आवाहन लेखकाला लेखणी हाती धरायलाप्रक व उत्तेजक ठरावे हे अगदी स्वाभाविक आहे.”⁷ कादंबरीचो मनशांच्या जिवनाकडेन खूब लागींचो संबंद आसता. देखून मनशांच्या जिवनांत उप्रासतल्या वेगवेगळ्या परिस्थितीचे चित्रण तातूंत येता. ह्यो परिस्थिती म्हणल्यार तांच्या जिवितांतलें प्रस्न, तांचेर येवपी संकश्ट, तशेंच समाजीक आनी राजकीय दबावाक लागून जाल्ली विठबंना लेखकाक लेखन करपाक प्रेरीत करता.

बापट व गोडबोले “सत्यसृष्टीच्या आधाराने काल्पनिक प्रतिसृष्टी निर्माण करून, काल्पनिक पात्रांची स्वभावचित्रे व काही अंशी तदवलम्बित जीवित-घटना यांचे गोष्टरूपाने वर्णन करून व कलानंदाची प्रप्ती करवून जीवितातील गुंतागुंतीच्या प्रश्नावर प्रकाश टाकणारा

गद्यवाङ्मयविभाग.”⁸ वास्तववादाचेर आदारिल्ली काल्पनीक प्रतिमा तयार करून, काल्पनीक पात्रांचे लक्षणीकरण करून, जिणेंतल्या घडणूकांचे वर्णन कथांच्या रुपांत हाडून सूख मेळोवन जिणेच्या गुंतागुंतीच्या प्रस्नांचेर उजवाड घालपी गद्य प्रकार.

Clara Reeve “The novel is a picture of real life and manners and times in which it is written”⁹ कादंबरी खऱ्या जिविताचें, शिश्टाचाराचें आनी तें बरयिल्ल्या काळाचे चित्र. कादंबरी ही एका काळाचें प्रतिनिधित्व करता. तशेंच त्या काळाची वेवस्था मतींत दवरून वास्तवीक घडणूकेचो दिश्टावो घडयता. कादंबरीत वास्तवीक घडणूकांक खूब वाव आसता. तशेंच कादंबरी हो साहित्य प्रकार हाताळटाना लेखक एका काळाचें प्रतिनिधित्व करून त्या काळावयलीं समाजवेवस्था वा राजकीय बांदावळ कादंबरीतल्यान मांडूक शकता.

Marrian Crowford “Novel is a ‘Pocket Theatre’, containing within itself not only plot and actors, but also costume scenery and all other accessories of dramatic representation.”¹⁰ कादंबरी ही एक पॉकेट थिएटर, तिच्या भितर फकत कथानक आनी नट न्हय, तर वेशभूशेचे दृश्य आनी नाटकीय प्रतिनिधीत्वाचे हेर सगळे सामान आसता.

डॉ. हजारी प्रसाद द्विवेदी “उपन्यास आधुनिक युग की देन हैं। नये गद्य के प्रचार के साथ साथ उपन्यास का प्रचार हैं। आधुनिक उपन्यास केवल कथामाला नहीं हैं और पुरानी कथाओ और आख्यायिकों की भांति कथा-सूत्र का बहाना लेकर उपमाओं, रूपकों, दीप और श्लेषो की छटा और सरस पदों में मुष्फित पदावली की छटा दिखाने का कौशल भी नहीं नहीं हैं।”¹¹ कादंबरी ही आधुनिक युगांत एक म्हत्वाची भूमिका निबयता. तशेंच नवीन गद्य प्रकारा वागडां कादंबरीचो प्रचार जावपाक लागला. आधुनिक कादंबरी जुन्या कथानकाचे विशय तशेंच

आदले बांदावळीच्यो कथा हांचे मातूय लक्षण दाखोवपाक सोदीना. आधुनीक कादंबरी ही आधुनीक युगाचे विशय नवीन पद्दतीन हाताळपाचो प्रत्यन करता.

डॉ. भागीरथ मिश्रा “युग की गतिशील पृष्ठभूमि पर सहज शैली में स्वाभाविक जीवन की पूर्ण व्यापक झोंकी प्रस्तुत करने वाला गद्य मनुष्य के वास्तविक जीवन की काल्पनिक कथा हैं।”¹² युगाच्या गतिशील फाटभूंयेर सैमीक जिणेची एक व्यापक झलक साद्या शैलींत सादर करपी गद्य हीच मनशाच्या वास्तव जिणेची काल्पनीक कथा. प्रेमचंद्र “मानस –चरित्र पर प्रकाश डालना और उसके मूल रहस्यों को खोलना ही उपन्यास का मूल तत्व माना जाता हैं।”¹³ कादंबरीचो मुखेल हेतू म्हणल्यार समाजातल्या दर एका मनशाच्या चरित्रा बदल जाणून घेवप. तशेंच तांच्या जिवीतांत घडिल्यो घडणुको समाजा मुखार मांडप.

कादंबरीच्या व्याख्यांचो सारांश काडटना रा. ग. जाधव, बापट व गोडबोले ह्या मराठी कादंबरीकारांनी, क्लेरा रीव आनी मेरयन क्रोफर्ड तशेंच हिंदीचे जाणकार डॉ. भागीरथ मिश्रा हांणी मांडिल्लें व्याख्यांनी कादंबरीच्या वास्तवीक विशयांचेर अधिक भर दिल्लें आसा. त्याच बरोबर कादंबरीच्या घटकांचो आस्पाव तांच्या व्याख्यांनी जाला. वेग-वेगळ्या घटकांच्या मार्फत तशेंच वास्तवीक रूपाक धरून कादंबरी ह्या उतराचो अर्थ सांगपाचो प्रयत्न केला. चंद्रकांत बांदिवडेकर ह्या मराठी कादंबरीकारान मनशांच्या जिवनांचे मुखेल प्रस्न तशेंच समाजीक आनी राजकीय मळार उप्रशिल्लें प्रस्न हाताळपाच्या नदरेन कादंबरीचो अर्थ सांगपाचो प्रयत्न केला. डॉ. शामसुंदर दास ह्या हिंदीच्या जाणकारान आधुनीक युगांतल्या कादंबरी लेखनाचेर चड प्रधान्य दिवन कादंबरीची व्याख्या मांडल्या. प्रेमचंद्र ह्या हिंदी साहित्यकारान मानवी जिवनांचेर, तांच्या चरित्रांचेर अभ्यास करून तांच्या मूळ स्भावाचें वा घडणूकांचे भाश्य करपाचें नदरेन व्याख्या मांडून कादंबरीची वळख करून दिल्या.

1.3 कादंबरीची संकल्पना

साहित्याच्या तरेकवार प्रकारांमदी आपलें खाशेलपण घेवन येवपी कादंबरी हो एक प्रभावी साहित्य प्रकार आसा. मनीस जिणेच्या वास्तवाकडेन लागीं व्हरपी आनी तितलेंच कलात्मक चित्रण करपी हो प्रकार आसा. ह्या साहित्यप्रकाराक कथात्मक साहित्याची तशींच लोकवेदाची व्हड आनी प्राचीन अशी परंपरा आशिल्ल्यान ताची भारतीय आनी पर्यायान कोंकणी मातयेतलीं पाळांमुळां सोदप गरजेचे दिसता. रामायण, महाभारत सारखी महाकाव्यां, गोंयच्या काणकोण वाठारांतली 'गुडुल्या काणी' सारखी गीत-कथात्मक लोकवेदाचे परंपरेतले राजा, चंद्रहासाची काणी, बेलावंतिची काणी, अश्या 'गांवची काणी' ह्या प्रकारांमदी कादंबरेची पाळां-मुळां दिसतात. रात - रात भर तशेंच सात- सात राती एक काणी चलता हांचे वयल्यान आमच्या लोकवेदांत जिणेचो व्हड पाट सुक्ष्मपणान कसो येता आनी तो कादंबरेच्या मुळाक कसो मुखार व्हरता ताची देख मेळटा.

कादंबरेची संकल्पना मांडटाना तो एक गद्य रचना प्रकार आसा अशें भालचंद्र नेमाडे हांचे मत आसा.¹⁴ मराठी भाशेंतल्यो देखी दितना ते 'लिळाचरित्र', 'स्मृतिस्थळ', 'बखरी', 'महिपतिन' बरयिल्लीं चरित्रां ह्या सारखिल्ले प्रकार कादंबरेकडेन लागीं वचपी आसात अशें आशयाचें तांचे मत आसा. भारतांतल्या पोरन्या कथानात्मक साहित्याचो विचार करतना रुवेदांतल्या वा पुराणांतल्या आख्यान कथांचोय विचार करचो पडटा. मूळ हेतू जरी 'धर्मीक' आसलो तरीय उपरांत काल्पनीक आनी लोकारुची कथा आयल्यो. बेताळ पंचविशी, सिंहासनबत्तीशी सारखिल्ल्यो मनोरंजक कथा वा बाणभट्टाची कादंबरी 'वासवदत्ता' सारख्यो अद्भूत रम्य अश्यो नवलकथा हें पांवडेय म्हत्वाचे मानपाक जाय अशें तरेचें मत 'मराठी कादंबरी तंत्र आनी विकास' ह्या ग्रंथांत बापट गोडबोले हांणे मांडला. ताचे वयल्यान ह्या कादंबरेचे स्वरूप भारतांत

कितले पोरने आसा हाचो अदमास मेळटा. मॅक्समुल्लरान संस्कृत पंचतंत्रातल्यो ह्यो काणयो वा गजालीं भारतांतल्यान इराणा वाटया बगदाद आनी कॉन्सटान्टिनोपोल वाटेतल्यान युरोप भर पावल्यो. मुखार तांचे स्वरूप बदलत गेले. तशेंच भारतांतली मूळ सूवर्ण देवीची सींद्रेला कशी जाली ताचो अभ्यास करून त्या त्या वाठारांनी त्यो त्यो कथा कशे तरेन त्या वाठाराच्यो जाल्यो हांचोय अभ्यास करूंक मेळटा. हांचे वयल्यान ताचें मूळ रुप भारतांत आशिल्ल्याचें होलमता. अशें तरेन लोककथा, पुराणकथा, दंतकथा, नितिकथा, भोंवडे वर्णन, भुतां-खेतांच्यो कथा, सारकें प्रकार खूब पोरने एका तोंडातल्यान दुसऱ्या तोंडात घोळत आयिल्लीं आसा. ही कथा बुद्द तत्वगिन्यान येवचे पयलींची आसा असो कांय अभ्यासकांचो दावो आसा. अशें आसले तरीय सुर्वेच्या काळांत संस्कृत भाशेंत चड कादंबऱ्यो आयिल्ल्यो दिश्टी पडनात.

आयज ज्या अर्थान अभ्यासांत कादंबरी हें उतर वापरतात ते मूळ इटालियन उतर 'नॉव्हेला' (Novella) ह्या उतरा वयल्यान आयलें. नॉव्हेला म्हणल्यार नवें, वेगळें, असामान्य असोय ताचो अर्थ जाता. नॉव्हेला ह्या उतरा वयल्यान नॉव्हेल हें उतर इंग्लीशींत 17व्या शेंकड्यात आयलें. मोग रोमान्स ह्या उतराक धरून ते मुखेलपणान आयलें. पाश्चात्य साहित्यांत रोमॅंटिसिझम आनी काल्पनीकतायेचें तत्व खूब वाडलें तेन्ना गप्पबाजीचें तत्व कमी करपा खातीर हें उतर अस्तित्वांत आयलें. डेफी, रिचर्डसन, फिलिडिंग हे ह्या काळाचे म्हत्वाचे कादंबरीकार. ल्हान वास्तववादी कथेक चौदाव्या शेंकड्यांत नॉव्हेला म्हणटाले, तर युरोपी भासांनी हाका रोमी हे पर्यायी उतर वापरताले ताचेवेल्यान रोमीत बरयल्ल्या प्रकाराक 'रोमान्सी' हें उतर कोंकणीत आयलें जें आजून वापरतात.

कादंबरीक पुरायपणान पाश्चात्य म्हणूंक जावचें ना. आमची पुराणां, आख्यानां हातूंत इतिहास, रोमांस, अन्योक्ती वा रुपक इतलें आसा की आमच्या ह्या भांडारातल्यान आमी जें कितें ग्रहण

केल्लें ताचेर काळांतरान पाश्चात्य प्रभावूय पडलो. वर्तमान स्वरूपांत कादंबरी आनी काणी प्राचीन कथा आनी आख्यायिका हांचे परस वेगळी आनी स्वतंत्र रचना. तिचे भितर यथार्थवादी वा वास्तववादी तत्व गरजेचें आसता. ह्याच तत्वांक लागून कादंबरी सामान्य मनशांचे महाकाव्य जाता. कादंबरी 'रोमान्सा' परस वेगळें 'रीयल' चित्रण दिता आनी ताकाच लागून ती नॉव्हेल जटील जावूंक लागली. युरोपांत नवें तरेचें कथानक नॉव्हॅल ह्या नांवांन चल्लें. बांगला भाशेंत नॉव्हॅलाक 'उपन्यास' म्हणटाले. मराठी भाशेंत ह्या प्रकाराक 'कादंबरी' नांव दिले. म्हूण कोंकणींत 'कादंबरी' उतरूच रूढ जालें. कादंबरी हो साहित्य प्रकार भारतीय काय आमी पाश्चात्या कडल्यान घेतला हाचे विशीं वेगवेगळी मतां आसू येतात पूण दशकुमार चरित्र, वासवदत्त, हर्ष चरित्र ह्यो संस्कृत कादंबऱ्यो आमचे मुळावण घालतात. तरीय आसतना एक साहित्य प्रकार म्हणून भारता भायले कादंबऱ्यांची नोंद घेवप समा जातलें. जटील कथानकाक लागुनूच कथे परस कादंबरी वेगळी जाता. सगळ्या भासांनी तांच्या इतिहास, पुराण, आख्यायिका आनी काणी ह्या संदर्भांत हो प्रकार मूळ धरूंक पावला. विद्वान आपलें नेरेटिव्ह परंपरे भितरूच ताका सोदपाचो यत्न करतात. आनी हें उचितूच आसा. हाचो अर्थ असो - आमचें साहित्य, साहित्यीक इतिहास आनी आमची परंपरा हातूंतल्यान आमी गरजेचे प्रभाव ग्रहण करतात. दुसऱ्यांच्या साहित्यीक इतिहासांतल्यान 'मेटींग' स्वरूपांतल्यानूय नवे प्रभाव ग्रहण करतात. पुरायेन भारतीय उरना, तशेंच तें पुरायेन पाश्चात्य जायना.

तशेंच हेर भासां मदीं ग्रीक, लॅटीन ह्या भासांनीय उण्यो कादंबऱ्यो दिसतात. कांय जाण ख्रिस्ता पयलींच्या दुसऱ्या शेंकड्यात आयिल्ल्या 'मिलेशिका' ह्या ग्रंथाक पयली कादंबरी मानतात. तर वॉल्टेर 'सायरो पिडीया' ह्या ख्रिस्ता पयली चौथ्या शेंकड्यांतल्या ग्रंथाक पयली कादंबरी मानतात. उपरांत आयिल्ल्या ग्रीक आनी लॅटीन भासांतल्या कादंबऱ्यांनी नैतिकतायेचो फकत

प्रचार केल्ल्यान तातूंत कलात्मकताय उणी दिसता देखून त्यो कादंबरी ह्या उतराक अर्थ आनी न्याय दिवंक पावनात अशें अभ्यासकांचे मत.

आयज भारतीय वा वैश्वीक साहित्यांत आमी ज्या साहित्य प्रकाराक कादंबरी वा उपन्यास म्हूण वळखतात ताका, नाटक, संगीत, चित्रकला, वास्तूकला ह्या कलांक आसा तसो व्हडलो इतिहास ना. तरी पूण आयज वैश्वीक मळार ही साहित्यीक विधा खुबूच परिपक्व जाल्या. कादंबरी म्हणल्यार कल्पना मिश्रीत गद्य जायना, कारण वर्तमान परिस्थितींत जें कितें आसा ताका विसरून कादंबरीकार भविश्याची कल्पना करूंक शकना. काव्य मात वर्तमान स्थितीची पुराय उपेक्षा करून आपलें आदर्श घडोवंक शकता.

वसाहतवादाच्या काळांत चडश्यो कादंबऱ्यो युरोपी लोकांच्या जैताचो गौरव करपाखातीर बरयिल्ल्यो निमाणें विसाव्या शेंकड्यांत तातूंतल्या कांय जाणांनी वसाहतवादी वेवसायाची काळी बाजू दाखयली. एकुणिसाव्या शेंकड्यामेरेन भारतांत कादंबरीची वळख जावंक नाशिल्ली. जायत्या भारतीय लेखकांनी इंग्लीश कादंबरी अणकारीत करपाचो यत्न केलो पूण निमाणें तांकां तातूंतल्यान समाधान मेळ्ळे ना. उपरांत भारतीय लेखकांनी स्वता कादंबरी बरोवपाक सुरवात केली. बांकीमचंद्र चट्टोपाध्याय हांची 1864 वर्सा उजवाडाक आयिल्ली 'राजमोहनाची बायल' (Rajmohan's Wife) ही कादंबरी सादारणपणान इंग्लीशींतली पयली भारतीय कादंबरी म्हण मानतात. तशींच श्रीनिवास दास हांची 'परिक्षागुरू' अणभव हो एकूच शिक्षक 1882 वर्सा उजवाडाक आयिल्ली हिंदीतली पयली कादंबरी. मरठींतली सगळ्यांत आदली कादंबरी म्हणल्यार बाबा पदमंजीची 'यमुना पर्यटन' 1857 वर्सा उजवाडाक आयिल्ली. ही कादंबरी साद्या कथाकथन पद्दताचो उपेग करून विधवा बायलांच्या दुख्खांचे वर्णन करता.¹⁵

आमच्या देशांत कादंबरी वा उपन्यास हांचे आदी कथा, काणी, आख्यान, उद्गरण, उपाख्यान हांचें चिंतन संस्कृत शास्त्रांत मेळटा. थंयच्यानूच आमचें साहित्य विकासात्मक रुपांत नवें रूप धारण करता. वर्तमानांतल्यानूय प्रभाव घेवन ताची वाड जाता. आमच्या देशांत अठरा पुराणां आसात आनी एकोणिसावें क्रिस्तपुराण आसा जातूंत फा. थॉमस स्टीफन्स पुराण शैलींत क्रिस्त चरित्र दितात आनी भारत देशांत साहित्यीक सांस्कृतीक संदर्भांत एक नवो अध्याय सुरू जाता. इसवी सन 1876 त बंगाली लेखक भूदेव मुखोपाध्याय बरयतात - हांचे वीस वर्सां पयलीं इंग्लीश भाशेचें 'नॉवेल'चें अनुकरण करून एक कथा बंगाली भाशेंत बरयल्ली. हाचो अर्थ, जें कितें आशिल्लें ताचेर प्रभाव पडलो आनी अनुकरणात्मक स्वरूपान खूब कितें आपणावन कथानक आनी शैली तयार जाली. भारतीय भाशेंत 'कादंबरी' हो गद्य प्रकार सन 1857त मराठींत आनी 1858 त बांगला भाशेंत आयला.

कादंबरी, नवलकथा, नवलकाणी अशीं पर्यायी उतरां कोंकणीत ह्या साहित्य प्रकाराक वापरतात. कोंकणी भाशेंत, रोमी लिपयेंत, कादंबरी हो प्रकार 1911 त क्रिस्तांव घराबो च्या रुपांत मेळटा. उपरांत शणै गोंयबाबांचे संवसार बुट्टी 1933 हे, कृतीकूय नवलकथा मानल्या. उपरांत रवीन्द्र केळेकार, दामोदर मावजो, रमेश वेळुस्कार, पुंडलीक नायक आदी लेखकांनी कादंबरी हो साहित्य प्रकार हाताळपाक सुरवात केली. कोंकणी कादंबरी भितर एक नवो अध्याय निर्माण जालो आनी हळू हळू ताका यश मेळपाक लागले. गद्य साहित्याचो 'नवलिका' हो प्रकार जिवीताचें सर्वांगीण चित्रण करपाक यशस्वी थारला. उरिल्ल्या दर एका प्रकाराचें खाशेलें म्हत्व आसाच पूण कादंबरेतल्यान मनीस संस्कृतायेचें आनी सम्यतायेचें विस्तृत दर्शन नामीकतायेन घडू येता. देखुनूच ह्या साहित्य प्रकाराक समिक्षकांचे नदरेनूय मोल फावो जाता.¹⁶

संदर्भ

1. देशपांडे, माधव. साहित्य साधना. कॉन्टिनेटल प्रकाशन, पुणे, 1961. पान क्र. 150-158.
2. देशपांडे, माधव. साहित्य साधना. कॉन्टिनेटल प्रकाशन, पुणे, 1961. पान क्र. 159-209.
3. नलगे, चंद्रकुमार. ग्रामीण वाङ्मयाचा इतिहास. रिया पब्लिकेशन्स, शाहूपुरी-कोल्हापूर, 2013. पान.क्र. 55-57 .
4. बापट, प्रभाकर. गोडबोले, नारायण. वाङ्मयाच्या पाउलवाटा -२ मराठी कादंबरी (तंत्र आनी विकास). लष्कर-ग्वाल्हेर, 1938. पान क्र.141-171.
5. केणी, चंद्रकांत. साहित्य स्वाध्याय. गोवा कोंकणी अकादेमी, पणजी – गोंय, 2007. पान क्र. 53.
- 6.https://kvnacs.com/uploads/pdf/download_pdf/%E0%A4%95%E0%A4%BE%E0%AA.pdf pg-no.19.
- 7.https://ir.unishivaji.ac.in:8080/jspui/bitstream/123456789/2797/5/05_Chapter%201.pdf page-no. 6 .
- 8.https://ir.unishivaji.ac.in:8080/jspui/bitstream/123456789/2797/5/05_Chapter%201.pdf pg-no.18.
9. <https://www.weegy.com/?ConversationId=463F3DE2>
- 10.<https://www.studocu.com/in/document/annamalai-university/english/the-elements-of-fiction/31490762>.

11. श्रीवास्तव, शिवनारायण. हिंदी-उपन्यास. सरस्वती-मंदिर, जतनबर – बनारस, 2002.
पान. क्र -11.
12. श्रीवास्तव, शिवनारायण. हिंदी-उपन्यास. सरस्वती-मंदिर, जतनबर – बनारस, 2002.
पान. क्र – 12.
13. श्रीवास्तव, शिवनारायण. हिंदी-उपन्यास. सरस्वती-मंदिर, जतनबर – बनारस, 2002.
पान. क्र – 13.
14. मंचरकर, रत्नाकर. आनंद यादव यांचा बोली-भाषा-विचार. नवभारत मासीक: अंक 11,
प्राज्जमाठशाळा मंडळ, गंगापुरी -वाई, 2009.
15. जोग, ल.ग. कादंबरी (महाराष्ट्रातील वाङ्मय प्रवाह). चिरंजीव ग्रंथ-प्रकाशन, पुणे, 1963.
पान क्र. 1-12.
16. डिसौजा, चंद्रलेखा. भारतीय कादंबरी आनी वादळ आनी वारें: मानवी संदर्भ. जाग: आंक-
38, मंडगांव – गोंय, 2011. पान क्र. 22-26.

प्रकरण 2

नं.ध. बोरकार हांची वळख

2.1 नं.ध. बोरकार हांचे भुरगेंपण आनी शिक्षण

नं. ध. बोरकार हांचे पुराय नांव नंदा धर्मा बोरकार. तांचो जल्म 7 ऑक्टोबर 1938 वर्सा जालो. तांचो जल्म अंत्रुजातल्या कुंकळ्ये गांवच्या एक गरीब कुटुंबात जालो. नं.ध. बोरकार हांचे जिवीत कश्टांचे आसून लेगीत शिक्षणाची ओड तांचे भितर प्रभावीपणान दिसून येता. आपणे सामाजांत कितें तरी बरें कार्य करून आपलें नांव दवरचें अशीं तांची प्रकर इत्सा आसली. तांणे आपल्या वाट्यांक आयिल्ल्या दुख्खांक, परिस्थितींक धीटपणान फुडो केलो. तशेंच तें आपली संस्कृताय, गांवचो अभिमान, वडिलांचे आदर्श, जिणेतलें अणभव वांगडा घेवन फुडें गेलें. तशेंच काम करून शिक्षणूय घेतलें आनी शिक्षकाची नोकरी मेळयली. तशेंच तांणी समाज प्रबोधना खातीर हातभार लायलो. साहित्यीक मळार विंगड अश्या साहित्य प्रकारांची निर्मीती करून कोंकणी भाशेंक आपलें योगदान दिला.¹

लेखकांचे पुर्वज कश्टकरी आशिल्लें. तांणी चिखलांत मातयेंत लोळून शेतां – भाटां जगयली. तांच्या पुर्वजांचे देखीन लेखकांच्या आवय बापानूय तेंच केले. फुडें लेखका कडेन शेतां – भाटां आशिल्ली जाल्यार तोवूय तेंच करतासलो अशें लेखक सांगतात. तांच्या आवय – बापायन फाटल्यान कसलीच गिरेस्तकाय दवरली ना. वाडवडलांनी वसयिल्लें एक कुळागर आशिल्लें तेंय सोडून दिलें. अशें आसले तरी तांच्या गरीब आनी अशिक्षीत आवय – बापायन आपल्या भुरग्यांचेर सुसंस्कार घडयलें. ह्या कार्याक लेखकांच्या बापाय परस आवयचो मोटो वांटो

आसा. लेखकांचो मूळ काळ म्हणल्यार 12 वर्सा कुंकळ्ळे गांवांत गेलो. सत्तर वर्सा फाटीं, गांवगिऱ्या वाठारांतल्या लोकांक चड करून भोवजन समाजांतल्या लोकांक शिक्षणाचें म्हत्व मातय कळनासले. लेखकांच्या गांवांत शाळा नासली. असले परिस्थितींत लेखकांचे आवयन, ताच्या गांवांपासून सुमार स-सात की.मी. पयस आशिल्लें गांवांतले शाळेंत तांका धाडलो. कुळागरांतल्यान, व्हांळातल्यान आनी दोंगरा वयल्यान पांयवाट माड्डयत लेखक आनी तांचे वांगडा तीन-चार भुरगें एका गांवांतल्यान दुसऱ्या गांवांत झिळमिळट्यार उठून शाळेंक वताले.

तें शाळेंत लेखकांन पयली यत्ता मराठीतल्यान केली. दुसरेक शिकतासतना मदेंच शाळा सोडची पडली. तें उपरांत लेखकाक केन्नाच शाळेंचे तोंड पळोवपाचे भाग्य लाभलेंना. तांच्या आवयन आनी वापायन जर तांका ते वेळार शाळेंक घालूंक नासलो जाल्यार तांचे जिवीत फुकट वचपाचें अशें तें सांगतात. लेखक त्या तेपार पयलींच शिकिल्लो खरो, पूण ती आतांची पयली नाशिल्ली. तांचे वाचप, वरप आनी पाठांतर खूब जाल्लें पयलेंत ताका लागून शिक्षणाची बुन्याद जाल्ली. पूण उजळणी करपाची कसलीच साधनां नाशिल्ली. वर्तमानपत्र, वाचनालय नाशिल्लें. एकाद्रें पुस्तक हाताक लागप खूब कठीण आसतालें. वाचनाची गोडी आसुनूय वाचूंक कांयच मेळनाशिल्लें. पूण हो उणाव लेखकांन गांवांत जाल्ल्या मराठी नाटकांनी, काल्यांनी, भजनांनी आनी किर्तनांनी भरून काडलो. बिगर आनी पयली, ह्या दोन यत्तांनी घेतिल्लें शिक्षण आनी गांवांतल्या जात्रां – काल्यांनी, भजन – किर्तनां आनी नाटकांनी लेखकांचे जिवीत सतत समृद्ध जायत गेलें. भारतीय संस्कृतायेचें खूबशें गिन्यान लेखकांक 1948 तें गोंय स्वतंत्र जाय मेरेन मेळ्ळे.

तशेंच लेखकान पुर्तुगेज तेंपार पुर्तुगेज भाशेंत शिक्षण घेवपचो प्रयत्न केल्लो. पूण ती परकी भास तांच्या काळजा मेरेन पावपाक कठीण जावूंक लागली तरी तांणे प्रिमेयरग्रांव तरी

शिकतलों म्हुण नेट धरलो. शिकतां शिकतांच गोंय स्वतंत्र जालें तेन्ना तांणी पुर्तुगेज शिकपाचो नाद सोडून दिलो आनी हिंदी शिकपाक सुरवात केली. लेखक दिसभर कसलें ना कसलें काम करतालो आनी रातीचें बारा ते एक मेरेन पेत्रोलाच्या दिव्या उजवाडान शिकताले. हिंदी विशयाचे गिन्यान घेवन तें नोकरेक लागलें.

1966 वर्सा लेखक मॅट्रीक पास जालो. तें वेळार तांचे वय 28 वर्साचें आशिल्लें. मॅट्रीक पास जालो तेन्ना इतल्या वर्साची तपश्र्चर्या फळाक आयली अशें लेखकांक दिसले. फुडें कॉलेजीक वचनासतना, आनी कोणाचोच आदार घेनासतना खासगीपणान एम. ए. मेरेन शिक्षण घेतलें. फुडें लेखकांक ह्या शिक्षणाचो उपेग बडटे खातीर बी जावंचो ना, हाची खात्री तांका आशिल्ली. तरी जाणटेपणांत लेगीत शिक्षण घेवंक येता आनी शिक्षण हें फकत जोडी खातीर, आर्थीक फायद्या खातीर घेवपाचें नासता. तर तें गिन्याना खातीर घेवपाचें आसता हाची देख लोकांनी घेवची, होय एक उच्च शिक्षण घेवपाचो उद्देश आशिल्लो.

आर्थीक परिस्थितीक लागून अवेळार शाळा सोडून लेखकांक घरा बसचें पडिल्लें. आवय – बापूय गरीब आशिल्ल्यान आनी फाटीक भावंडां आशिल्ल्यान, पोटा – पाण्याचो प्रस्न सतायतालो ताका लागून इत्से आड कुळागरांत काम करचें पडटालें. लेखकांचे वांगडी खेळामळार खेळटाले आनी तांका दिसभर कुळागरांत काम करचे पडटालें. अशें तरेन ल्हानपणातसून लेखकांचे कश्टी जिणेक सुरवात जाल्ली. जसो जसो लेखक वाडत गेलो तशीं तांची कामां बदलत गेली. गोंय स्वतंत्र जाय मेरेन पोट भरपा खातीर तांका हांगा थंय हलकी – फुलकी कामां करची पडलीं. शेतां – भाटांनी खोरें घेवन काम करचे पडलें. जोत घालचें पडलें, गोरेवां राखचीं पडलीं, हॉटेलां काम करचें पडलें, पसऱ्यार कामां केली. आवय – बापायन जंय जंय धाडलो थंय थंय लेखक गेलो. कारण आवय – बापायची आज्ञा पाळप, तांकां संवसार

चलोवंक मजत करप, हें आपले कर्तव्य अशें लेखक मानतालो. लेखकान मेळत तीं कामां केली, पूण तीं करपाक लज मात ताका केन्नाच दिसली ना. कारण तांची आवय अशिक्षीत आशिल्ली, पूण ती फिलॉसॉफरय आशिल्ली. तिचें म्हणणें आशिल्लें, मनशान कसलेंय काम करचें पूण कोणाचें कितेंय चोरचें न्हय, कोणाक फटोवंचो, दुखोवचे आनी कोणाक नाडचोय न्हय. गोंय स्वतंत्र जातकच लेखकांन पुर्तुगेज भाशेंतले शिक्षण सोडून हिंदी भाशेचे शिक्षण घेतलें. अशें तरेन गोंय स्वतंत्र जाल्या उपरांत चार – पांच वर्सा भितर लेखकांन हिन्दी प्रबोध, प्रवीण, पंडीत, सिनियर हिंदी शिक्षक सनद घेवन तो शिक्षक जालो. लेखक 24 वर्सांचो आसतना आवय – बापायन तांका लग्न केलो. थोड्या काळान दोगां भुरगींय जाली आनी अशा योग्य वेळार तांणे सोंपेपणान हिंदी शिक्षकाची नोकरी हायस्कुलांत मेळयली, तिवूय बी कॉन्वेंट हायस्कुलांत हांची लेखकांक चड खोशी जाली. ह्या हायस्कुलांत 33 वर्सा हिंदी विशया वांगडा मराठी आनी कोंकणीचेंय अध्यापन तांणे केले.

स्वभाशेंतल्यान चड करून मुळावें शिक्षण ह्या राज्यांतल्या पालकांनी आपल्या भुरग्यांक दिवचें अशें लेखकांचे ठाम मत आसलें. ह्याच कारणाक लागून लेखकान 1961 वर्सा नेवरा गांवांत मराठी हायस्कुल काडलें. आनी चोवीस वर्सा ह्या हायस्कुलांचें व्यवस्थापन सांबाळलें. तें सांबाळटना ताका खूब त्रास काडचे पडलें. भुरगेबाळां कडेन आडनदर करची पडली. आर्थीक लुकसाण सोसचें पडलें. समाजीक प्रस्नांक तोंड दिवचें पडलें. दीस रात फकत शाळेंचोच विचार करीत आनी चिंतीत लेखकांच्या जिवीतांतली म्हत्वांची वर्सा पासार जाली. ह्या तांच्या वावराक तांचे घरकान्नीन तांका खूब आदार दिलो. 1963 वर्सा सावन तिणें लेखकांक फावो तसो वांगड दिलो. तांकां तिगां भुरगीं दोन पूत आनी एक धूव. तिगांय आज्ञाधारक आनी पदवीधारक, शिक्षकी पेशांत गुंतिल्लीं आसात.

2.2 नं.ध. बोरकार हांचे समाजकार्य

शिक्षण आनी नोकरे बरोबर लेखकांन समाजकार्य हातांत घेतलें. लेखकान राष्ट्रभाषा सभा पुणे, हें संस्थेचें हिंदी परिक्षा केंद्र आगशी गांवांत सुरू केले. हें सुरू करपाचो हेतू म्हणल्यार गोंयांत राष्ट्रभाशेचो प्रसार जावंचो आनी ह्या निमतान लोकांच्या पदरांत चार अक्षरां पडचीं. किरिस्तावांक हिंदी कठीण लागता असो तांणी गैरसमज करून घेतिल्लो, तो लेखकांन पयस केलो. हिंदी भास कोंकणीक लागीं हें गजालीचो लाव घेवन, हिंदीत गोडी निर्माण करपाचें, ल्हान – व्हडांचे हें भाशेकडेन लक्ष ओडून घेवपाचें काम लेखकांन हें संस्थे वरवीं केलें. लेखकान हिंदी परिक्षा केंद्र सुरू केल्ल्यान आगशी, व्हडले गोंय, नेवरा, डोंगरी – मंडूर ह्या वाठारांतल्या चड करून शिक्षकांनी ताचो लाव घेतलो. तेन्ना सुरू केल्ल्या परिक्षा केंद्रांतल्यान प्रवीण पास जाल्लें कितलेशेंच शिक्षक आयज निवृत जावन सुखान जगतात. ह्या शिक्षकांक प्रबोध – प्रवीण शिकोवपाचीय वेवस्था लेखकांनूच केल्ली.

गोंयांत आवयभाशेंतल्यान शिक्षण मेळचें अशे लेखकांक दिसताले. हांगा आवयभास म्हणल्यार कोंकणी न्हय कारण कोंकणी भाशेंत अडचण आसली तीं म्हणल्यार कोंकणीत व्याकरण नासलें. कोंकणी ही भास न्हय तर ती मराठाची बोली असो कोंकणी भाशें बदल प्रसार चलतालो. तेन्ना गोंयची भास ही मराठी असो समज आसलो. महाराष्ट्रातलें लोक देखीक माधव गडकरी गोमतंक नेमाळ्याचो संपादक लेखकांक मेळूंक येताले. तो मराठीचो प्रचार करतालो. माधव गडकरी वांगडा रावून नंदा बोरकारान मराठी स्कुलां चलोवपाक सुरवात केली. नेवऱ्या (दयानंद आर्य हायस्कूल), कुंभारजुवें, वारखंड आदी चार सुवातेचेर नं. ध. बोरकारान मराठी शाळां काडल्यो. पयलीं गोंयांत मराठी सरकारी शाळेंत पांचवी मेरेन शिक्षण

आसतालें. मागीर पांचवें उपरांत भुरगें इंग्लीश शिकपाक वतालें आनी शिकप सोडटालें. तेन्ना नंदा बोरकारान सुरू केल्ल्या शाळांनी गोंयचें खूब भुरगें मराठी शिकलें.

गोंय स्वतंत्र जालें आनी 1962 पासून लेखकांन राष्ट्रीय भावनेंतल्यान हिंदीचो प्रसार आनी प्रचार करपाक सुरवात केली. कांय गरजवंत ख्रिश्चन शिक्षिकांक तांच्या घरा वचून तांचे कडल्यान कसलोच मोबदलो घेनासतना तांकां हिंदी शिकयली. हें काम लेखकान सतत 1970 वर्सा मेरेन केलें. ते उपरांत 1993 मेरेन भुरग्यांक देशी भाशेंतल्यान शिक्षण मेळचें म्हूण सतत झटत रावलो. आगशी गांवांत सहकारी सोसायटी व्यवस्थिशीर चलची आनी ती तिगून उरची म्हूण धा वर्सा सोसायटीचें अध्यक्षपद वर्गूय तांणे चलयलें. तशेंच तांणी आवयभाशेंतल्यान शिक्षण मेळचें म्हूण यत्न केलें. प्रौढ शिक्षणा खातीर तशेंच विडी – तंबाखू विरोधी वावरांत योगदान दिला. कोंकणी आनी मराठी भाशेंतल्या कितल्याश्याच नाटकांनी तांणी अभिनय केला. तशेंच ‘नवप्रभा’ आनी ‘बिम्ब’ मासिकांतल्यान सातत्यान लेखन केला. शिक्षकी पेशांतल्यान निवृत्त जाल्या नंतर तांणी साहित्यीक मळार पावल दवरून वेग-वेगळें साहित्य प्रकार हाताळून कोंकणी भाशेंक आपले योगदान दिले.²

2.3 नं.ध. बोरकार हांची साहित्यीक वळख

2.3.1 लेखकांच्या साहित्यीक वावराचो आरंभ आनी प्रवास

लेखक नं.ध. बोरकार शिकल्या उपरांत कामाक निवृत्त जाले तेन्नाच्यान लेखक जावचेंशें दिसतालें. आपणें कितेंय तरी बरोवंचे, लोकांनी तें वाचचें आनी आपले विचार लोकांक समजचें अशें तांच्या मनांत येताले, पूण लेखक जावप तांका जमलेंना. लेखक जावपाचें कारण म्हणल्यार तें एक शिक्षक आशिल्ले. तें हिंदी, मराठी आनी कोंकणी ह्या तीन भाशेचे अध्यापन करतालें. ते भायर कॉन्वेंट स्कूल आशिल्ल्यान इंग्लीशीचें वातावरण सदांकाळ आसतालें.

ताका लागून खंयचेय एके भाशेचेर मन थीर करून कितेंय बरयतलों म्हणल्यार आयज – फाल्यां करचें पडटालें. दुसरी गजाल म्हणल्यार दिसपट्टी पंदरा – सोळा वरां कसल्या ना कसल्या शिक्षणीक कार्याक खर्च जातालींच. ताका लागून इत्सा आसूनय बरोवपाक वेळ साप्प मेळनाशिल्लो. अशें आसूनय दिसाळ्यांनी पत्रां आनी गेदरिंगा खातीर नाटकुलीं बरोवन लेखकांक लिखणेची आस भागोवची पडटाली.

कोणूय लेखक जातलो जाल्यार पिरायेच्या चडांत चड चाळीशींत तरी बरोवपाक सुरू करूंक जाय. पूण लेखकान साठ वर्सांनी नोकोतल्यान निवृत्त जाल्या उपरांत लिखणी हातांत घेतली आनी ‘नवप्रभा’त लेख बरोवंक सुरवात केली. लेख छापून आयिल्ल्याची लेखकांक खोशी जाली आनी फुडें बरोवंक उर्बा आयली. उपरांत ‘बिम्ब’ नेमाळ्यांत आपले लेख छाप बाबतीन विचारले तेन्ना बिम्बाच्या संपादकान हयकार दिलो. उपरांत लेखकांचे उतर पाळून तांणी मागीर चार म्हयन्यांत तांचे दोन लेख उजवाडायले. फुडें तांणी लेखकांचे म्हयन्या म्हयन्यान दोन लेख, संपादक मंडळान छापपाचें थारायलां म्हूण लेखकांक कळयलें. तेन्ना सावन फाटी वळून पळेनासतना तें बिम्बाचेर बरयत रावलें. तांचे लेख वाचप्यांक आवडूंक लागले. वाचप्यांचीं पत्रां आनी फोन येवंक लागले. सात – आठ लेख उजवाडाक येतकीर लेखकान पोको ही कादंबरी बरोवपाक सुरवात केली हांगच्यान लेखकांच्या साहित्यीक वावराचो आरंभ जालो. लेखकान कादंबरी, नाटक, ललित निबंद, नाटक, कथा अश्या तरेचें साहित्य प्रकार हाताळ्यात. ह्या सगळ्या साहित्य प्रकारां भितर कादंबरीच्या मळार लेखक चड प्रसिध्द जाल्यात.

लेखकांचो जल्म गांवगिऱ्या वाठारांत जाल्ल्या कारणान, तांका थंयच्या सैमाचो भरपूर सांगात मेळ्ळो. ह्या सांगाताचें संचीत तांका लेखनाच्या वेळार फायद्याक पडलें. लेखकांच्या मत

प्रमाण साहित्यीक हो सोंपेपणान जल्माक येना. बरोवपाची आवड, ध्यास, इत्सा आनी कश्ट सोंसपाची तयारी आशिल्ल्या लेखकां कडल्यानच साहित्य निर्मणी घडटा. आनीक एक म्हत्वाची गजाल म्हणल्यार लिखणी फुडें चलयतलो जाल्यार, लेखकाक ज्येश्ठ साहित्यीकांच्या प्रोत्साहनाची आनी मान्यतायेची चड गरज आसता. आतां हे ज्येश्ठ साहित्यीक खूब दर्जेदार पुस्तकां बरयिल्ले आसले म्हणुन जायना, तर ताणीं आपल्या काळजांचीं जनेलां उक्ती करचीं पडटात. सहृदयी ज्येश्ठ साहित्यीकूच नवोदीतांक प्रोत्साहन दिवन नवें साहित्यीक घडोवंक शकतात. तें बाबतीन लेखक भाग्यशाली आसा अशें म्हणचें पडटा. नं. ध. बोरकार जें कितें बरयतात, ताचो मुखेल हेत मनोरंजन करपाचो नासता. आयज लोकांची मनरिजवण करपा खातीर नवीं- नवीं साधनां आसात. पूण लेखक जें कितें बरयतां ताची समाजाक आनी राष्ट्राक गरज आसा तशेंच मनांत आयिल्लें विचार व्यक्त जालेनात जाल्यार लेखक अस्वस्थ जातात म्हणून बरयतात.³

2.3.2 लेखकांची प्रकाशीत जाल्ली पुस्तकां

नं. ध. बोरकार हांणी शिक्षकी पेशांतल्यान निवृत्त जाल्या उपरांत साहित्यीक मळार पावल दवरून आपले तांकी प्रमाण साहित्य निर्मिती केली. लेखकान साहित्य निर्मितीची सुरवात 'पोको' हें कादंबरीतल्यान केली. 'पोको' ही कादंबरी 2004 वर्सा बिम्ब प्रकाशनान उजवाडाक हाडली. उपरांत लेखकान 'मम्मी' आनी 'वावराडी' हीं नाटकां (2006), 'समर्पण' कादंबरी (2007), 'गोंदू' कादंबरी (2009), 'कुळागरांतलो सर्गानंद' हो ललित निबंद संग्रह (2009), 'बावकें' कादंबरी (2013), उपरांत 'यादींतली माणकां मोतयां' हो कथा संग्रह (2014), 'सपन' ही कादंबरी (2018) ह्यो नं. ध. बोरकार हांच्यो साहित्यकृती बिम्ब प्रकाशनांतल्यान उजवाडाक आयल्यो.

‘पोको’ ही कादंबरी बरोवन जातकीर तो खंयच्या साहित्य प्रकारांत वसतलो, तो कादंबरी जातलो, ललीत लेखांवळ जातलो कांय ताका आपजिणेचो वास मारतलो हाचो लेखकान मात्तूय विचार करूंक ना. तांका खात्री आशिल्ली की पोको वाचप्यांच्या हिताक पडटलो, वाचपी ताका सामकोच वाचार सोडचेनांत! पोको ही कादंबरी पयली बिम्ब नेमाळ्यांत खिस्ती खिस्तींनीं उजवाडाक येताली उपरांत तीं कादंबरी पुस्तक रूपान बिम्ब प्रकाशनानूच 2004 वर्साक उजवाडाक हाडली. ‘पोको’ ही कादंबरी कोंकणी साहित्याक एक मोलाची देणगी. ही एका भोवजन समाजांतल्या भुरग्याच्या जिविताची काणी.

‘पोको’ ही कादंबरीत एका भुरग्याचें, तो जाण्टो जाय मेरेन केल्लें चित्रण. पोको हो भोवजन समाजांतलो भुरगो, गरीब घराब्यांत जल्माक आयलो. गोंयच्या एका ल्हानश्या खेडेगांवांतलो. सैमांत जल्मल्लो, सैमांत वाडलेलो. तो आपल्या सभावाच्या बरेपणान, चिकाटीन आनी वावरान एम्. ए. मेरेन अभ्यासक्रम सोपयता. आपल्या पांयार उबो रावता. ताचो बापूय एक कुळवाडी, खरें म्हणल्यार ताच्यान आपल्या भुरग्यांक सगळें शिक्षण दिवपाचीं तांक ना. पोको वावर करता, कश्ट करता, शेतांतलीं सगळीं कामां करता. नांगरप, रोवप, लुंवप, गोरवां आंबडप, माडार चडप, झाडार चडप. मागीर तो एका पसऱ्यार रावता. त्या पसऱ्यार साऱ्या पासून धुमटी मेरेन जोखून दिवपाचें काम करता. मागीर मडगांवच्या एका हॉटेलांत रावता. लोकांक च्या फराळ दिता, आयदनां घासता. मागीर तो मराठी, पुर्तुगेज, आनी इंग्लीश भाशेन शिक्षण घेता. ही वाटचाल करतना ताका कितलेशेच बरें वायट अणभव येतात. हे सगळें भोगून आनी सोसून पोको मुखार वता. अपली जीण सारतना पोक्याक वेगवेगळ्या सभावाचीं मनशां मेळटात. कांय सार्दीं भोळीं, दुश्ट, मतलबी, लोकांक त्रास दिवपी मनशां येतात. नंदा बोरकार हो उतरांचो चित्रकार. मनशांचीं, गांवांची, शारांचीं, सैमाची चित्रां प्रभावीपणान दाखयतात.

बरोवप्याचो सैममोग दोळ्यांत भरता, मनाक भाळयता. हे फकत सैमाचें चित्रूच न्हय तर सैमांतलीं चित्रां. बरोवपी सैमाच्या सांगातान वाडला आनी सैमांत जियेला हें तांची पोको कादंवरी वाचतकच दिसून येता.⁴

“मम्मी” ह्या नाटकाचे तीन प्रयोग जाल्या उपरांत तें 2006 वर्साक बिम्ब प्रकाशनान उजवाडाक हाडले. लेखकान ह्या नाटकाचे तिनय प्रयोग लोकांमदें बसून पळेल्यात. उजवाडाक हाडच्या वेळार बरेच बदल केल्यात. नाटकांतले सतीश हें पात्र पयल्या दोन प्रयोगांत सायमन म्हणून वावुरतालें. ताचे भाशेंतय बदल घडोवन हाडला. पयलीं हें नाटक दोन अंकी आशिल्लें. उपरांत तें तीन अंकी केलां. तशेंच ‘वावराडी’ हें नाटक त्याच वर्सा म्हणल्यार 2006 वर्सा उजवाडाक आयलें. तशें पळोवंक गेल्यार ‘मम्मी’ आनी ‘वावराडी’ ह्या दोनूय नाटकांचे विशय आनी आशय नवें नांत. तरीय प्रेक्षक नाटक पळोवंक बसतकीर आपलें कदेल सोडूंक तयार नासतात, हाचो अणभव लेखकान घेतला.

लेखकान भुरग्यांक शिकयतां आसतना शाळा व्यवस्थापनाच्या सांगण्यान आनी इत्सेन खूबशीं नाटकुलीं गेदरगांचे माचयेर, बरोवन लोकांमुखार हाडलीं. कॉन्वेंटाचें गर्लस हायस्कूल आशिल्ल्यान, शिकपी भुरग्यांक आनी तांच्या आवय-बापायंक दोळ्यांमुखार दवरूनच नाटकां बरोवन सादर केलीं. लेखक नं. ध. बोरकार हांच्यानी तेत्तीस वर्सा कोन्वेंट हायस्कुलांत शिक्षणदानाचें कार्य केलें. ह्या काळांत मादरी, वाडिल्लीं भुरगीं, तांच्यो आवयो आनी पाश्चात्य संस्कृतायेंत वाडिल्ल्या उच्च शिक्षित शिकोवपी बायलांच्या सोभावांचो नियाळ करपाची संद लेखकांक मेळ्ळी. ताका लागून भारतीय अस्तुरी ती मागीर खंयच्याय धर्माची आसूं, भारतीय समाज आनी राष्ट्र उभारणेचो आदार जावन आसा. बायलमनशेन आपली निजाची सुवात सोडली जाल्यार हो देश तिगून उरचोना अशें लेखकांचे मता आसा. बायलांच्या चंचलपणाक

लागून खूबशां घराब्यांचीं मसणां जावंक पावल्यांत हेंय तांणी पळयला. भारतीय अस्तुरी कशी आसची हें आपल्या दोनय नाटकांतल्या, लिला आनी सीमा ह्या पात्रांच्या माध्यमांतल्यान दाखोवन दिवपाचो यत्न केला. दुसरी गजाल म्हणल्यार आयज नाटकांतलें तंत्र बदल्लां, पूण लेखकान दोनूय नाटकांत तंत्रांपरस उतरांक चड म्हत्व दिलां.⁵

नंदा बोरकार हांची 'समर्पण' हीं कादंबरी 2007 वर्साक बिम्ब प्रकाशनान प्रकाशीत केल्या. समर्पण हीं कादंबरी 2005 च्या बिम्ब दिवाळी अंकांत छापून आयिल्ली. आनी 2007 वर्साक ती पुस्तक रूपान उडवाडाक आयली. समर्पण हीं कादंबरी धनी आनी भागेली ह्या विशयाचेर आदारून आसा. धनी हो खंयच्याय दोंगराचो, कुळागराचो ना तर भाटाचो कायद्यान धनी आसता. पूण भागेली हो न्यायान येरदेरी आसता. ताकाच लागून ताका आपल्या धनयाकडच्यान आपलो भागेली म्हूण मान्यताय मेळिल्ली आसता. भागेली म्हणल्यार पार्टनर. धनी भागेल्यांनी मेळून वसयिल्ल्या ठिकाणाचेर न्यायान दोगांचोय हक्क आसता. समर्पण ही कादंबरी अश्याच एका भागेल्याची कथा. हे कथेंत धनी – भागेली जातीन आनी कातीन वेगळे, तरीय तांचो आत्मो एक. तांच्या एकचाराक लागून, तांच्या पुर्वजांनीं वसयिल्लो दोंगर बिल्डरांच्या भकीक पडपाचो वाटवता. सतासताचो संघर्श संत गतीन निमणे मेरेन करपाचो यत्न लेखकान केला.

कादंबरी बरोवपाचो दुसरो उद्देश म्हणल्यार गोंयच्या गावड्यांच्या जिविताची वळख वाचप्यांक अल्पप्रमाणांत करून दिवपाचो. कारण गोंयचें खाशेलेपण तिगोवन दवरपांत गावड्या समाजाचो मोलाचो वांटो आसा अशें लेखकांक दिसता. सादो भोळो, प्रामाणीक आनी नवर्यसनी गावडो आयज दिसान दीस बदलत गेला. भविश्यांत ताची भास आनी रितबात ह्या गोंयांत तिगून उरतली काय ना, हाचो लेखकांक हुसको आसा. ती भास तिगून उरूंक जाय.

तातूंत गोडसाण आसा. तशें पळोवंक गेल्यार ह्या इल्ल्याशा गोंयांत तीन थळांचेर लेखकान गावडे पळयल्यात. तांचे जिवीतय लागींच्यान पळयला आनी अणभवलां.⁶

‘गोंदू’ ही कादंबरी 2009 वर्साक बिम्ब प्रकाशनान उजवाडाक हाडल्ली. ही काणी कोंडवाड्यावयल्या एका दुर्भागी गावड्या कुटुंबांत जल्माक आयिल्ल्या गोंदू ह्या हुशार आनी हिकमती भुरग्याची. भुरगेमनाचे पापुद्रे ल्हवपीक हातांनी विस्कावन लेखकान दाखयलां. गोंदूचो बापूय आपणाल्या भाटकाराचे सांगणेत रावन अडेचे झेत करपी आनी आवय भाटकाराली ‘दवरलेली’ म्हूण रावपांत खोस मानपी आसुनूय गोंदूचेर संस्कार जातात ते काकीचे आनी हरीमास्तराचे. बालमनाचेर बरे संस्कार केले जाल्यार तो बरो मनीस जावं येता. तशेंच ताच्या मनांत बरे हावेस रूजयले जाल्यार तो व्हड आनी जैतिवंत जावंक शकता हेंच ही नवलकथा अधोरेखीत करता. हें कादंबरींतलीं सगळी पात्रां जितीं-जिवीं कशीं दिसतात. काळाप्रमाण बदलिल्ल्या गावड्यांची बदलिल्ली भास गोंदू कादंबरीत दिश्टी पडटा. हें कादंबरींतलें वातावरण गांवगिरे आशिल्ल्यान गांवांतल्यो चाली-रिती, थंयचे आचार – विचार वाचप्यांक प्रभावीत करतात. हें कादंबरीत गावडा समाजाचेर शिक्षणीक, राजकीय तशेंच हेर मळार जाल्या अन्यायचेर बडी मारपाचो प्रयत्न केला. तशेंच गावडा समाजातले लोक सशक्त न्हय वेळ आयल्यार तें खंयच्या प्रसंगांक तोंड दिवंक शकतात अशें तरेचे विचार हें कादंबरीत मांडल्यात. ह्या समाजाची भाशाशैली, संस्कृतीक दायज तशेंच तांचो पारंपारीक वेवसाय तिगोवन दवरपाचो संदेश लेखक दिवंक सोदता.⁷ ‘कुळागरांतलो सर्गानंद’ हो ललीत निबंद संग्रह 2010 वर्साक उजवाडाक आयला. लेखकान पांच-स दशकां आदीं गोंयचो समाज कसो आसलो. हांगचे लोक कशें जियेताले. तांची भास, चाली-रिती विशीं आतांचे आनी फुडले पिळगेक कळचें ह्या उद्देशान हो निबंद संग्रह बरयला. ‘बावकें’ ही कादंबरी 2013 वर्साक बिम्ब

प्रकानान उजवाडाक हाडल्या. ही कादंबरी पुस्तक रूपांत उजवाडाक येवचें आदी बिम्ब मासीकांत खिस्ती खिस्तीनीं प्रकाशीत जाल्या.⁸ 'बावकें' ह्या कादंबरीचो विशय लेखकांक कॉन्वेंट इस्कोलांत शिकयता आसतना सुचलो. कॉन्वेंट म्हळें म्हणटकच थंय महिलांचें राज्य. ल्हान – व्हड विद्यार्थिनीं चलयो, तांकां शिकोवपी मास्तरिणीय बायलो, आश्रमांतल्यो जोगिणीय जांकां लोक सिस्टरी – माद्री म्हूण वळखतात त्योय बायलो. ह्या विंगड – विंगड दर्जाच्या महिलांकडेन कसल्याय तरी नात्यान लेखकांचो संबंद आयिल्ल्यान हेर अस्तुरी वर्गाचो बारकायेन नियाळ केलो. उपरांत लेखकांक कळून आयलें, ह्या अस्तुर्यांचो दर्जो वेगवेगळो आसलो तरी तांचें दुख्ख मात एक सारकें आसा. हें दुख्ख तांचेर कोणें घातिल्ले ना. तें तांणीं स्वताच निर्मिलां, स्वताच वाडयलां आनी स्वताच बुचकळ्यांत पडल्यांत.

दादले मनीस तांच्या ह्या दुख्खांक थोडे प्रमाणांत कारणीभूत थारल्यांत. ही गजाल जरी खरी आसली तरी ताळी केन्नाच एका हातान वाजना केन्ना केन्नाय दादल्यांच्या कारस्थानांक बायलो बळी पडटात. तर जायते फावट जांकां आमी अबला म्हणटात त्यो बायलो पुरुशजातीकूय सुखान न्हीद घेवंक दिनांत. लेखकान हो दादले बायलांचो संघर्श, तांचीं दुख्खां आनी मुखपणांचे अणभव हें कादंबरीत चित्रीत केल्लें पळोवंक मेळटा.⁹ तशेंच 'यादीतलीं माणकां मोतयां' हों ललीत निबंद संग्रह बिम्ब प्रकाशनान 2014 वर्साक उजवाडाक हाडला. ह्या संग्रहांतले चडशें निबंद बिम्ब मासीकांत प्रकाशीत जाल्यात. यादीतलीं माणकां – मोतयां म्हणल्यार हाडामासांचीं, चलपी – फिरपी मनशां. हीं लेखकांच्या यादीतलीं मनशां जी तांका चकचकीत आनी झगझगीत फातर-खड्यां परस चड मोलादीक दिसतात. कारण तीं मनशांच्या गळ्याची सोब वाडोवन गिरेस्तकायेचें प्रदर्शन घडोवन हाडपा खातीर नासतात, तर तांची निर्मणी, ईश्वरान राष्ट्रोन्नती खातीर मुजरत केल्ली आसता. आयज आमच्या राष्ट्राक दीस रात

कुलच्यावाचेर लोळून रावपी गिरेस्तांची गरज ना. गरज आसा ती समाजाक देख दिवपी कश्टकारांची. हीं कश्टकार मनशांच लेखकांची खरेली माणकां. ह्या पुस्तकांतलीं सगळीं व्यक्तिचित्रां समाजाक देखदिणी आसात. तातूंत गांवगिऱ्या वाठारांतलो बऱ्या मनाचो कोस्तूभाटकार आसा. तशेंच आपल्या कुटुंबाची मरमेरेन काळजी घेवपी पिरायेचो शेकडो हुंपपाचे वाटेर आशिल्ली मध्यमवर्गीय पापडकान्न राधामावशी आसा. समाजकार्यकर्तो विठ्ठल तसोच आदर्श शिक्षक घासो सर आसा. ही सगळीं लेखकांच्या यादींतलीं माणकां मोतयां. हांकां सगळ्यांक लेखक मोलादीक माणकां-मोतयां म्हणटा. कारण हीं पात्रां समाजांत वावुरतना फकत सुवार्थाचो विचार करिनात, हेरांच्या हिताचोय विचार करतात.¹⁰ ‘सपन’ ही कादंबरी पुस्तक रूपांत उजवाडा येवचें पयली बिम्ब मासिकांत खिस्ती खिस्तींनीं प्रकाशीत जाल्या. उपरांत 2018 वर्सा हीं कादंबरी पुस्तक रूपांत उजवाडाक आयल्या. सपन ही कादंबरी आगशे सरभोंवतणी रावतल्या दोन अशिक्षीत पूण संस्कारी आनी भावार्थी क्रिस्तांव घराब्यांची कथा. सिमांव ताची घरकान्न नातलू, पूत लोरसू, तेचपरी नातलूचो भाव आलसूबा आनी ताची धूव गुलू (ग्लोरिया) हांची ही कथा. सुटके उपरांत गोंयांतल्या नेटान बदलपी फाटभुंयेचेर हे कादंबरीचे कथानक घडटा. गोंयच्या बदलत्या समाजीक रुपाचेर आनी तिच्या मुखार उप्राशिल्ल्या अनेक प्रस्नांचेर बेतिल्ली काणी आसा. आमच्या समाजांतल्यो रिती - चाली, वैगुण्यां, विसंगती, श्रध्दा आनी कुडड्यो श्रध्दा, समज – गैरसमज, व्यक्तिंच्यो व्यथा – वेदना, दंतकथा – मिथकां ह्या सगळ्यां आंगांचेर समर्थपणान लेखकान उजवाड घातला. नं. ध. बोरकार हांका ‘पोको’ हे कादंबरीक मणिपालच्या डॉ. टी. एम. ए. पै फावंडेशनाचो 2006 वर्साचो उत्कृश्ट साहित्याचो पुरस्कार फावो जाला. लेखकान आपले तांकी प्रमाण साहित्य रचून कोंकणी भाशेंक आपले योगदान दिला.¹¹

संदर्भ

1. वेळुस्कार, रमेश. संवाद. बिम्ब मासीक: मार्च, बिम्ब प्रकाशन, पणजी-गोंय, 2007. पान.क्र. 46-51.
2. बोरकार, नं. ध. उस्तवारी. बिम्ब मासीक: डिसेंबर, बिम्ब प्रकाशन, पणजी-गोंय, 2013. पान क्र.19-24.
3. बोरकार, नं. ध. मनोगत. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2004.
4. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2004.
5. बोरकार, नं. ध. मनोगत. मम्मी. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2006.
6. बोरकार, नं. ध. मनोगत. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2007.
7. बोरकार, नं. ध. मनोगत .गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2009.
8. बोरकार, नं. ध. मनोगत. कुळागरांतलो सर्गानंद. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2010.
9. बोरकार, नं. ध. प्रस्तावना. बावकें. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2013.
10. बोरकार, नं. ध. प्रस्तावना. यादींतलीं माणकां मोतया. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय 2014.
11. बोरकार, नं. ध. प्रस्तावना. सपन. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2018.

प्रकरण 3

नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबरींतलो ग्रामीण समाज आनी लोकसंस्कृताय

3.1 नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबऱ्यांतलें समाज दर्शन

विशाल जमाती उपरांत गोंयांत आयिल्ल्यो दोन जमाती म्हणल्यार गावडा आनी कुणबी. गावडा, कुणबी आनी वेळीप हो गोंयांतलो एक आदिवासी समाज. ‘हसल’ हें उतर जायत्या तरांनी तयार जाला. गवडा आनी गवाली हीं उतरां गो ह्या संस्कृत उतरावयल्यान तयार जाल्यांत. गावली हें उतर संस्कृत गो-गोई ह्या उतरावयल्यान आयला आसू येता, पूण ही व्युत्पत्ती ‘गावड’ ह्या उतराखातीर मान्य जावंक शकना, कारण गावडांचो मुखेल वेवसाय त्या काळांत गवळ लोकांभशेन गोधनाक संबंदीत नाशिल्लो. प्रोटो ऑस्ट्रेलियन लोकांनी चरपाक नाशिल्ल्यान शेतवडी खातीर गाय पोसली, पूण दुद वापरपाची पद्दत आपणायली ना. कारण का. दा. नायक म्हणटा ‘ही गावडा जमात मुखेलपणान कोलांभशेन शेतकार आशिल्ली. ह्या कारणाक लागून गावडा हें उतर गो ह्या संस्कृत उतरावयल्यान आयलें ना अशें सांगचे पडटा.’¹

मोल्सवर्थ हाणें आपल्या कोशांत दिल्लीं एक व्युत्पत्ती म्हणल्यार ‘गावडा’ हें उतर गांव ह्या उतरावयल्यान आयलां. गावडा हो गोंयचो मूळ वसणूककार असो पारंपारीक समज आसा, आनी तो चुकीचो नासू येता. पूण कोल जमात गावडा समाजा पयलीं गोंयांत आयली हांचे आनीक एक कारण म्हणल्यार कोल जमात संस्कृतायेच्या पयल्या पांवड्यार आशिल्ली. ती कांय प्रमाणांत क्रूर, सरपटपी, झुजारी आशिल्ली अशें जायत्या संशोधकांचे मत आसा. समाजांत भरसून गेल्ल्यान कोलांची प्रत्यक्ष वारसदार अशीं जमात गोंयांत ना. खारवी वा

गाव्रीत तांचे वारस जावंक फावना, कारण हें जमातींत गांव संघटनेची पद्दत ना, ती गावड्यांत आसा. ह्या नदरेन गांव वसणूक करपी लोकांक गावडा हें नांव मेळप शक्य आसा. डॉ. ओपर्ट हाणें सुचयल्ले व्युत्पत्ती प्रमाण गोंड आनी गावडा हीं एकाच जमातीचीं दोन नांवां आनी ती जमात गोंड. कारण गोंड आनी गावडा हीं नांवां को-डोंगर ह्या मूळ उतरावयल्यान आयल्यात.²

गावडा कुगव्री आनी वेळीप हे गोंयचे आदिवासी समाज. तांची परंपरा आनी प्रथा गोंयचे संस्कृताये आनी परंपरेच्या सगळ्या आंगांनी व्याप्त आसात, तरी लेगीत ही जागृताय चड करून लोकजागृतायेत उणी आसता. गोंयचे तत्वगिन्यान, भास आनी रिती-रिवाजांत आदिवासी योगदानाचो विस्तार आनी आयात चड करून वळखूंक ना, वा इतिहासकारांनी आनी समाजीक शास्त्रज्ञ हांणी केला. वनस्पत आनी झाडां सयत सगळ्या जिवांचो आदर घेवन समानतेच्या बुन्यादीचेर आदिवासी समाज उबारला. सैमांत आनी मनीस समाजांत परस्पर अवलंबनाची खोलायेन वळख आसा. अत्यंत मोलादीक कुशळटाय वा गिन्यान आशिल्ल्यान दर्जो कायमचो वाडलो ना. हाचो अर्थ खंयच्याच व्यक्तीक वा ल्हान गटाक खंयच्याय प्रकारच्या अधिपत्यांत वांटो घेवंक मेळनाशिल्लो, वा वंशपरंपरेन हक्क मेळूंक शकले नात. अशी मूळ-व्यवस्था आदिवासी समाजांत तिगून उरल्या आनी समाजांतली सगळीं उत्पादनां वांटून घेतात. तें सादेपण, सैमाकडेन एकरूप जावन जियेतात. एक आदिवासी समाज कितल्याशाच कुळांनी विभागिल्लो आसून दर एका कुळाक फुडें कितल्याशाच कुळांनी विभागणी केल्ली आसता.

इतिहासाक लागून कुळांची सतत हालचाल जाल्ल्यान कुळ ही वेगळी जमात मानताले. देखून गावडा हो व्हड जमातीचो कुळ आसूंक जाय. भारतीय जमातींचीं चडशीं नांवां वेवसायीक आसून हेर संस्कृतीक नदरेन विकसीत जाल्लीं जमातीं आनी समाजांनी दिल्यांत. गावडाक हिंदू

गावडा, नव- हिंदू गावडा, क्रिस्तांव गावडा, कुणबी गावडा, वेळीप, कुणबी आदी अशेंय म्हणटात. वेळीप हो कन्नड शब्द म्हणल्यार जमनीचे मालकीदार. कुणबी ह्या उतराचो अर्थ महाराष्ट्रांत कुमेरी लागवडींत वांटो घेवपी लोक असो जाता. गावडा जमातीक तो तांच्या मूळ रावपाच्या सुवाती सावन अस्तंत दर्यादेगे वयल्या वाठारांनी वेगवेगळ्या भाशीक पट्ट्यांनी शिंपडून गेल्लो, देखून मराठी भाशेखाला येवपी भागाक कुणबी आनी गावडा अशें म्हणटात. जाल्यार कन्नडांत येवपी भागाक वेळीप आनी गोंड आदी म्हणटात पूण तांचीं वळख गवाडास ह्या नांवान. गोंयांतले धर्मांतर आनी पुनधर्मांतराक लागून तांची विभागणी हिंदू धर्मांत आत्मसात केल्ली आसा. हिंदू गावडा, हिंदू धर्मांत आत्मसात केल्ली नव-हिंदू गावडा पूण क्रिस्तांव धर्मांत रुपांतरीत जाल्यात आनी परतून हिंदू धर्मांत आनी क्रिस्तांव/कुणबी गावडांत परतून रुपांतरीत जातात.

आजून लेगीत ह्या पंगडांमदी रगताचे संबंद आसात आनी पोरणी आदिवासी धर्मीक चालीरिती पाळटात. गावड्याकडेन सगळें सारकेंपण आशिल्ल्या क्रिस्तांव जमातींतल्या साश्टी तालुक्यांतले कुणबी, एक तर मूळ गावडा आसूंक जाय वा कोंकणांतल्या हिंदू समाजांतल्या कुणबी जातीचो एक घटक आसूंक जाय. गोंयच्या हिंदू समाजांत दक्षिण कोंकणातले कुणबी वा कुळंबी जात सत्तरी आदी गोंयच्या उदेंत भाग सोडल्यार खंयच दिसना. ह्या क्रिस्तांव कुटुंबांत बायलांची कपडे घालपाची पद्दत मातशी वेगळी आसली तरी तांच्यो चालीरिती आनी सामान्य जिणे पद्दत हिंदू सारकीच आसा. धर्मांत बदल जालो तरी गळ्यांत मंगळसूत्र घालपाची पद्दत आनी लग्नाचे हेर संस्कारूय तशेंच आसतात. इतलेंच न्हय, तर चारशें वर्सां आदीं ज्या हिंदू देवां कडेन तांचो संबंद तुटलो, ताचेर ते अजूनय विस्वास दवरतात अशें दिसून येता. बाटाबाटीच्या कळांत शेजारच्या राज्यांत व्हेल्ल्या आपल्या मूळ गांवांतल्या हिंदू देवांक भेट

दिवन प्रसाद दितात, व्रत करतात. हाचे वयल्यान ही जात गावडापासून निर्माण जाल्ली आसू येता अशें दिसता.³

गोंयच्या तिसवाडी, फोंडे, काणकोण, दिवचल, आनी केपें ह्या तालुक्यांनी हिंदू गावड्यांची वस्ती आसा. तांचें सैमीक वातावरण म्हणल्यार दोंगराळ वाठार आनी थंय मेळपी वनस्पती पदार्थ. गावड्यांचे खाशेले अन्न म्हणल्यार आंबील. तशेंच शीत, नुस्तें, आनी भाजी हो समाज नेमान खाता. चड करून सगळें अन्न तयार करपांत नाल्लाचो उपेग करतात. दादलें सोरो पितात, पूण बायलो सोरो पिनात. गावडा समाज ज्या गांवांनी रावतात त्या गांवां वयल्यान वा तांच्या वेवसाया वयल्यान तांच्या आडनांवांचो आस्पाव जाता. गावडा समाजातल्यो मुखेल परबो तश्योच विधीच्या रूपान मनयिल्ले उत्सव म्हणल्यार ‘गड्याची जात्रा’, बाणवाड – पितरांची पुजा’ ही विधी मुखेलपणान मेल्ल्या मनशांच्यो अपूर्ण इत्सा पुराय करपा खातीर करतात. ‘गुडुल्या परब’ काणकोण तालुक्यांत भाद्रपद म्हयन्याचे इकरावे राती आनी बाराव्या दिसा मनयतात. हें परबेची विधी म्हणल्यार तांच्या राजा बालीचे आनी वीर कार्याचे कथन करप. तशेंच ‘हानपेट’ हो विधी नाच वर्साक एक फावट जाता. देवांक आव्हान, स्तुती गीत, प्रार्थना, अर्पण ह्या सगळ्या परमशक्तीक खोशी करपाच्या मुळाव्या हेतान ही विधी आयल्या. ही मातशी भंयकर विधी पूण तातूंत नाचासारक्यो हालचाली आशिल्ल्यान आनी संगीताचो सात आशिल्ल्यान ताका विधी-नाच म्हणू येता.⁴

गावडा समाजाचे 5 ते 6 म्हत्वाचे उत्सव आसतात. तातूंतलो एक उत्सव भात पेरपाक आनी दुसरो पिकाची कापणी करपाक मेळटा. सगळ्यांत म्हत्वाचो उत्सव म्हणल्यार तीन दिसांनी सादर केल्ली ‘माघे परब’. मुखेल कार्यावळ गांनचे शिमे वयल्यान वता, जमिल्ले गांवचे लोक ढाल वाजोवन नाचतात आनी ‘शिम-भोग’ नांवांच्या शिमेचेर कोंब्याच्या रगतांत भरसून

शिजयल्ले तांदूळ शिंपडटात. गावडा समाजात नर आनी मादी काळे, मध्यम उंचायेचे तशेंच निरोगी आसतात. नर कमरा भोंवतणी घागेचो कांशें/रुप्याचो गोफे वापरतात. ताचेर चवकोनी तांबड्या रंगाची लॉन्गोट, खांदार कांबळ, तकलेचेर मुंडाशें वापरतात. बायलो तांबडे साडयेचो उपेग करतात. तिका कुणबी साडी म्हणटात. ही साडी कमरे भोंवतणी सुटसुटीत न्हेसून ब्लॉज नासतना घालताली. साडयेचे क्वारे उजव्या खांद्याचेर अरुंद गांठ करून गुठलायतात. अशें तरेन गांठ घालून साडी न्हेसपाचे पद्दतीक 'देठली' म्हणटात. तीं गळ्या ते छातयें मेरेन काळ्या रंगाच्यो माळो आनी वेगवेगळ्या रंगाच्या मणीचो वापर करतात. तशेंच हाताच्या कोपरा मेरेन काशांची कांकणां घालतात. कानांत तीन कडेन 'बोनकला', 'काराबो' आनी 'येदी' ह्या प्रकारची कानांतली घालतात. पांयाच्या सगळ्या बोटांनी तीं कांश्याच्या अलंकारांचो उपेग करतात. तशेंच माथ्याक आंबोली, आनी रानवटी वासाची फुलां माळटात. जल्म, दीक्षा, यौवन, लग्न आनी मेल्ल्या मनशाचो निमाणो संस्कार ह्यो रिती गावडा समाजांत खरपणान तांच्या परंपरेप्रमाण जातात. तशेंच सगळ्या सुवाळ्यांक आनी संस्कारांक लोकगीतां अनिवार्यपणान आसतात. देखीक होवी, गूढां, लग्नगितां, आल्ल्यो, बनवड आदी लोकगितां गावडा समाजांत आस्पावतात. ब्रह्मांडशास्त्रा सावन, विश्वाची निर्मिती, मिथक, गूढ संस्कार, गितां, कथा, नाच, हस्तकला हांचे पासून वेग-वेगळीं अभिव्यक्ती गावडा आदिवासी संस्कृतायेचें चित्रण करतात. गावडा समाजांत गांवच्या वेवहाराचें नियंत्रण 'मांड', 'गावकारी', आनी 'बुधवंत' ह्या तीन संस्थां वरवीं जाता. त्यो समाजा अंतर्गत प्रशासना खातीर कायदे तयार करतात. मांड ही मेळावस्थी, गावकारी ही अर्थीक कार्यावळींची संस्था आनी बुधवंत हो मुखेली.

गावडा आदीम धर्म हो सर्वव्यापी सैमीक शक्तीचेर आशिल्ल्या समजुतीचेर आदारिल्लो आसा. इंद्रियांच्या पावणे भायर आसलें तरी गावडा अभियांत्रिकी कुशळटायेचें एक उदाहरण म्हणल्यार तांणी परिपूर्ण केल्ले मीठ तयार करपाचें तंत्रज्ञान. तांकां मीठ गावडास अशें म्हणटात. कसलेंच औपचारीक शिक्षण, प्रशिक्षण वा संशोधन प्रकल्प करिनासतना गावडा समाजान हें गिन्यान आनी कुशळटाय मेळयल्या. गावडा हें पर्यावरण यंत्रणेचे लोक आसून तांणी एकाच वातावरणांत जगून वातावरणांतल्या काळांतरान जावपी बदलांक आपणावपा खातीर यंत्रणा विकसीत केल्यात. तांणी पर्यावरणांतल्यान विंगड विंगड जैव संसाधनां मेळयलीं. पर्यावरणाचेर कसलोच परिणाम जावंक दिनासतना आपल्या पारंपारीक तंत्रगिन्यानाचो उपेग करून आपल्या पर्यावरणाक खासा अनुकूल आशिल्ल्या सैमीक संपत्तीचो उपेग केलो. घरां वा देवळां वा खंयचीय बांदावळ बांदपाखातीर ते केन्नाच झाडां कापनात. वनस्पत, झाडां, जनावरां, सुकणीं आनी प्राणी हांचेकडेन इश्टागत करून आनी पर्यावरणीय यंत्रणेच्या संबंदात ते रावताले.⁵

3.1.2 कादंबरीत चित्रीत जाल्लो गावडा आनी भोवजन समाजाचो वेवसाय

‘पोको’ हें कादंबरीत भोवजन समाजाच्या वेवसायाचो खोलायेन नियाळ घेवंक मेळटा. हें कादंबरीत पोक्याक भोवजन समाजाचो प्रतिनिधी नेमून तांणे केल्ल्या एकांदर कामाचो प्रवास कादंबरीतल्या वेगवेगळ्या घडणुकांतल्यान पळोवंक मेळटा. भोवजन समाजांतले लोक प्रामुख्यान भागेली जावन कुळागरांत वावुरतात. भागेल्यान कश्ट करून कुळागरांत उत्पन्न काडप आसता. सुपारी तितली धन्याक घालून बाकीची फळावळ आनी हेर उत्पन्न भागेल्यान भोगपाचें आसता. तशेंच आपलो घर संवसार चलोवपाक दिसवड्याचें काम करतात. ह्या समाजातलें चडशें दादले देखीक कादंबरीतलो दत्तू पोक्याचो बापूय एक खापो मानाय आसता. तांचे कुळागरांतले काम म्हणल्यार भियेनासतना केदेय व्हडल्या झाडार चडप, एके माडयेर

चडप आनी सगळ्यो माडयो पाडूनच सकयल देवप अशें तरेंन माडयो पाडपाची कला वा पध्दत तांणी आत्मसात केल्ली आसता. तशेंच चिरप, तासप, तोडप, खणप, फोडप ह्या कामांत तें विशेष प्रावीण आसतात. एकदां कसलेंय काम हातांत घेतलें जाल्यार जीव ओतून आनी प्रमाणीकपणान काम करतात. दत्तू कामावेळार वेगवेगळी हातेरां वापरतालो हे हातेरांत कोयतो, व्हिळो, कुराड, खरवत, खोंरे-कुदळ, कल्लें, किल्लकातनें आनी खाडूं लेगीत आसतालें. दसऱ्या परबेक हीं सगळीं हातेरां एकठांय करून तांची गंद-फूल घालून पूजा करतालो.⁶

घरांत भुरगीं चड आशिल्ल्यान कुळारांतल्या येणावळींतल्यान घर संवसार चलोवपाक कठीण जातालो. पुर्तुगेज काळात भोवजन समाजाची परिस्थिती हें कादंबरीत विशिश्ट आनी वास्तवीक नदरेंन चित्रीत केल्या. भोवजन समाजांतल्या भुरग्यांनी शेळेत वचप हें उंचल्या समाजाक मान्य नासताले. शिक्षण हें बामणांच्या भुरग्यांनी घेवचेले. भायल्या लोकांच्या भुरग्यांनी गोरवां राखपाची अशीं रीत त्या तेपार आशिल्ली. पुर्तुगेज तेपार खेड्यागांवांत शाळा नासताल्यो भुरग्यांक चार कि.मी. पयस चलून वच्चे पडटाले. शाळेंत सावन घरा येतकच पोक्याक अभ्यास करपा वेळार ताचो बापूय ताका बुटी -कण्णी घेवन फोपळां पुंजाय, मागांतली बान्नी काडून उदक सोड, तशींच चुडटां एकठांय करूंक लायतालो. उपरांत शिक्षणांत येवपी अडचणींक लागून तांणे शाळा सोडली. मागीर पोको बेकार रावलो ना घरांतल्या कामां सयत कुळागरांतली सगळीं कामां मन लावन करपाक लागलो. मागीर पोक्यान मानायाच्या कामाक सुरवात केली. पोट भरपाक दोन आणे मेळटले म्हण सद्दू कामतीले रेव गाळपाचे तशेंच म्हाड्डोळा दूद पावोवपाचे काम केले. उपरांत कुळागर बेणपाचे काम केले, पूण कामतीन ताका दिल्ली वागणूक आनी पोक्याची जाल्ली अवस्था काळपाक पीळ घालपासारकी आसली.

पोको पणजे शारांत बाप्पा भाटकारागेर घर चाकर म्हण कामाक रावलो. पोक्याक मूतकोडाचे दुयेस जाल्ले आनी बाप्पागेर ताका माळयेर राविल्ल्या कारणान मुतूंक त्रास जाताले. दुयेस वाडिल्ल्या कारणान ताणें तें घर सोडलें. फुडें बप्पाभाटकाराल्या दुसऱ्या भावान पोक्याची हुशारकाय वळखून ताका आपल्यागेर घर चाकरेखातीर व्हेलो. काकीच्या सतावणूकेक लागून तो थंयच्यान पळून आयलो. फुडें पोक्यान मावशेगेर रेड्यांक राखपाचे काम केलें. पोक्यान राणू खवंट्याल्या माणाचेर खवंट्याल्या दोनूय पूतां वांगडा काम केले. माणार सारें जोकप वा हेर कामां तशेंच आपखोशयेन तांच्या घरांतलेय काम तो करतालो. पोक्याची दर एक कामांत फिशालकाय पळोवन आनी पोको पयली शिकिल्ल्या कारणान अण्णान रोखडोच ताका माणार हिशोब करपाचे काम सोपयलें. ह्या गांवांत तांचो खारवी समाजाकडेन संबंद आयलो थंय ताणे नुस्तें दवरपाचे ज्ञान मेळयले. हें काम करतना ताका आपल्या भितर आशिल्ल्या गूणांची आनी बळाची तांक कळून आयल्ली. जेन्ना पोको दिवाळेक घरा आयलो तेन्ना घराची आनी कुळागरांची अवतिकाय पळोवन ताका झटको बसलो.

दत्तुल्या कुळागराचे दोन भाटकार आशिल्ले एक भाटकार पणजे जाल्यार दुसरो भाटकार फोंड्या रावतालो. पणजेचो भाटकार दत्तूक बरो करतालो आनी दुसरो भाटकार दत्तूक खूब सतायतालो. वर्सान वर्स सुपारी भरपाचें काम तो करतालो. सुपारी देड खाणी आसल्यार दोन खाणी म्हण सांगून एके खाणयेची मागणी दत्तूकडे करतालो. पूण दत्तूक हें शक्य जाय नासले. दत्तू आवा-शिवा करून पाऊणखाणी सुपारी ताका घालतालो. सुपारेची पिकावळ उणी जाली, फोपळाच्यो तोल्ल्यो गळून पडल्यो जाल्यार ते भाटकाराक कसलेंच सोयरसुतक नासताले. भरून थारायिल्लो खंड पुराय दिलोना जाल्यार दत्तूल्या नांवार रीण म्हणून तो बरोवन दवरतालो. हें रीणाचे आनी पोक्याक आपल्यागेर कामाक धाडिना म्हण तो दत्तूक सतायतालो. ह्या

कारणांक लागून शंतून उबगून कुळागरूच नाका म्हणिल्ले तें सुंदन्यान आयकून भाटकाराचे कान फुकले, आनी नाडेपणां करून सुंदन्यान दत्तूले कुळागर आपल्या ताब्यात केलें. “नाका आमकां कुळागर – बिळागर. या आमी हो गांव सोडून पोट भरता थंय!” (पा. 173) कुळागर सुटल्या उपरांत पोक्यांली आवय बापूय आनी भावंडां मिना खणीर कामाक वचूंक लागिल्ली.

तांचे वांगडां पोको मिना खणीर कामाक वचपाक लागलो. मिनाचे काम फकत गिमांत चलताले. हेर दिसांनी तो बेकार उरतालो देखून परत तात्यान राणू खवंट्याल्या पुतान जेन्ना ताका आपल्यागेर कामाक येवपाची विनंती केली तेन्ना तो तांगेर कामाक वचपाक तयार जालो. गांवांत पोक्याली सगळी घरची मिना खणीर कामाक वतालीं आनी थंयच म्हयन्यान म्हयनें रावताली हांचो फायदो कोल्यान घेतिल्लो. गांवांत कोल्यान तांची खोपटी आपल्या ताब्यांत घेतिल्ली. पोक्यान रेजिदोराक घेवन तांची खोपटी परत मेळोवन घेतली खरी पूण गांवांत कुळागर सुटिल्ल्यान आवय बापायचे हाल तांच्यान पळोवंक जायना जाले. देखून तांणे आपल्या घरच्यांक आपूण काम करतालो त्या गांवांत हाडली आनी एका क्रिस्तांव भाटकाराल्या भाटांत एका रिकाम्या घरांत वस्ती करून रावपाक लागलीं. त्या गांवांत घर संवसार चलोवपा खातीर दत्तून दिसवड्याचीं कामां करपाक सुरवात केली.

एक रूपयाच्या दिसवड्याक भाट खणप, तीन रूपयांच्या दिसवड्याक जळोव फोडप, आंब्यांची बेनुल्ली काडूंक दत्तूलो खास दिसवडो थारलो. दत्तू आपल्या मानायपणाक लागून गांवांत फामाद जालो. मणार कामार आसताना अण्णान पोक्याचेर चोरयेचो आरोप घातलो तेन्ना पोक्याक आपल्याचेर मळब कोसळून पडिल्ल्या भशेन जालें. उपरांत तें काम सोडपाचो तांणे निर्णय घेतलो. फूडें पोक्यान दोन वर्सां मडगांवा हॉटेलार काम केलें. मुताचे दुयेस चडच वाडिल्ल्यान आनी सुमाराभायर त्रास जल्ल्यान पोक्यान थंयची नोकरी सोडली. घरा येवन थोडें

दीस तो बेकार उरलो पूण तांणे घराक तेंकून भाजीपालो रोवपाक सुरवात केली. तशींच दिसवड्याचीं कामां केली.

उपरांत रुजार हो एक कुणबी गावडो हांचे कडेन पोक्याचो संबंद आयलो. रुजारी खाला मानाय म्हण ताणें खणीर माती भरपाचे काम केलें. एक दीस बाज भरूंक मास्तरान रुजारीक मनशां धाडूक सांगली, सगळी गेली पूण पोक्याक बाजीर वचप आवडलेंना. दुसऱ्या दिसा रुजारीन पोक्याकडेन झगडी केली. तेन्ना पोक्यान आपलो वेगळो पंगड केलो. एक दीस थंय पात्रांव आयलें तांणी पोक्याची विचारपूस केली. पोक्यान आपली येवजण पात्रांवाक सांगली तेन्ना मोयर पात्रावांन मास्तराक वोर्द सोडून पोक्याक रुजारीच्या खणीक तेकूनच सुवात दिली. अशें तरेन पोको मानांयाचो पात्रांव जालो. मुखार व्हडले व्हडले मायनींग पीट ताच्या वांट्याक येवपाक लागले.

थंय तांणे स्वता भार घेवन काम केले पूण निमाणेंकडेन तांचे लुकसाण जाले. फुडें तांणे आपूण खणीर फातर फोडपाचें काम करचो ना असो निर्णय घेतलो. तशेंच दत्तून आनी सुकड्यान मिना खणीर काम करपाचे सोडून दिले. उपरांत पोक्यान बापायक घेवन भाटकाराले दुरीग खंडाक घेवन बांदून काडले. फुडें दत्तूक खंडान कामां घेवपाची घोडी लागली. उपरांत पोक्यान जोत घालपाचें ज्ञान प्राप्त केलें. जोत विकतें घेवन तो लोकांच्या शेतांनी जोत घालपाक लागलो. तशेंच शेती वेवसायाकडेन तो एकरूप जालो. अशें तरेन पोको हें कादंबरीत भोवजन समाजांतल्या लोकांचो पारंपारीक वेवसाय तशेंच तांचे बदल्लींले स्वरूप स्पश्ट जाता. तशेंच वेवसायात आयिल्लें आधिनीकीकरण मुखेलपणान गोंयांत चलिल्लो मायनींगाचो धंदो चित्रीत जाला. एकांदर भोवजन समाजाचो वेवसाय हो थीर नासतालो पोटापाण्याच्या प्रस्नांक लागून

तें कसलेंय काम करपाक तयार आसताले. चडशें तें वयल्या समाजाच्या चेपणाखाला वावुरताले.

‘समर्पण’ ही कादंबरी धनी आनी भागेली ह्या विशयाचेर आदारीत आसा. ही कादंबरी तिसवाडींतल्या हिंदू गावडा समाजाचेर आदारीत आसा. हें कादंबरीत देमू हें पात्र हिंदू गावडा समाजाचे प्रतिनिधित्व करता. जेन्ना मुंगेबाब भाटकार रामशेणयल्या पणज्याचो बापूय भूतदोंगर विकतो घेता तेन्ना तो वसोवंक आनी तांचेर वसणूक करपाची जबाबदारी गावडा समाजाचेर येता. हांगच्यान तांच्या वेवसायीक जिणेचो आरंभ जाता. मुंगेबाब हो बामणाचो आनी होनुदाद हो गावड्याचो मूळ पुरूस आसलो. होनुदादाक दोंगर गुड्डोवपाची सवय आशिल्ली. गोरवां फाटल्यान कितलेय दाट झिलांतल्यान तो पासार जातालो. ही सगळीं कामां हाताळपाक ताका कोयतूल हें हातियार सांगात दिताले. ही कामां करपाक ताचो हात धरपी गांवांत दुसरो गावडो नासतालो. गावडा समाजातलें लोक बरें कुळवाडी, गोरवां राखणें तशेंच खांपे मानाय आसतालें. जेन्ना भाटकाराच्या येवजणें प्रमाण भूतदोंगर वसोवंक सुरवात केली तेन्ना होनुदादान जीव ओतून कसल्याच फळाची अपेक्षा दवरिनासतना काम तडीक लायले. सगळ्यांत पयली दोंगराची हडसण आनी बेण्णी करपाचे काम हातांत घेतले. मुंगेबाबन आख्खो गावड्यांवाडो दोंगराच्या कामाक लायलो. मुंगेबाबन दोंगराचे वसणुके खातीर दोंगराचो कोप्यान कोपो आपले नदरेखाला घालो. जण एका कोप्या फाटल्यान ताणें आपली खाशेली येवजण तयार केल्ली. मुंगेबाबल्या येवजणे प्रमाण गावड्यांनी होनुदादल्या फुडारपणा खाला दोंगराच्या तळाक मरड रोवपाची तयारी केली. जमीन दोंगरातळा आसली, तरी तो दोंगरा वाटोच आशिल्लो. ल्हान ल्हान खडपां आनी कुपादर फातर काडपाचे काम गावड्यांच्या बायलां-भुरग्यांनी करून काडले. पावस पडनाफुडें मेरो घालून कुणग्यो केल्ल्यो.

गांवड्यांनी दोंगरांचे शिमेक निवलां, एण्डेली, चांफे आनी हेर कांटयारीं फुलझाडां पुरली. तशेंच थंयची तळपां आनी गुणे फोडून आडे – आकाडे बांदले. आखखो दोंगर फोडून मागीरच फाव तीं झाडां लायली.

दोंगरार काजू रोयल्यो, काजू झाडामदें चड अंतर दवरल्यार पावसांत कश्टी लोकांक नाचणे, कुळीद, वरी, उडीद मदीं मदीं तवशीं, चिबडां, घोसाळ्यांचे मळे बी घालपाची वेवस्था मुंगेशेणयेन दवरली. दोंगरांच्या दोनय कडांनी अयस – पयस भिण्णीचीं रोपटीं लायलीं. भूतदोंगर पालसो आशिल्ल्यान पालसांक ताणे अणसी लायल्यो. अणसीनींचे अदीं-मदीं एकेक पणसाझाड लायलें. दोंगरा माथ्यार मदलें सुवातेर मानकुराद आनी मुसरादाचीं गाफां लायली. अशें तरेन गावड्यांनी मुंगेबाबल्या येवजणे प्रमाण भूतदोंगर वसयलो. सैमाच्या वेळा – काळा प्रमाण दर एक झाडां फळपाक लागली. गावडे मरडा रोवून वर्साक वीस – पंचवीस खांडी भात काडटाले. तांतलें चार – पांच खांडी भाटकाराक आनी उरिल्लें गावड्यां वाड्यार वताले. तांणी भरपूर शाक भाजी पिकयली, रोयिल्ले आंबे, पणस, अणसां खूब वर्सांनी फळूंक लागले. मुंगेबाब आनी होनुदाद जिते आसमेरेन दोगांमदें कायदो आनी वाटणे – बिटणेचो प्रस्न केन्नाच उप्रसलोना. फुडले पिळगेन मात भूतदोंगरावेले येणावळीचो उपभोग कोणे कितलो घेवंचो हें थारावन घेतलों. दोंगरावेली मुखेल पिकावळ आशिल्ली काजूची. भागेल्यान काजूची राखण करची आनी अमुकच काजुबियो खंड रूपान धनयांक घालच्यो. मरड रोवंचे आनी अमुकच खांडयो भात धनयाले मठयेर पावोवंचें. हेर पुराय उत्पनाचो हक्क भागेल्यांक आशिल्लो. भागेल्यान कश्ट करचे आनी कितलेंय उत्पन्न काडचें, धनी ताका विचारी नासलो. तरीय दोंगरार पिकतात तीं सगळें तरेचीं फळां खोटल्यांनी धनयांगेर पावतालींच. भागेली धनयांचो फाव तो मान राखतालो आनी धनीय भागेल्याकडे आपुलकेचे भावनेन वागतालो. हें कादंबरीत

गावडा समाजातले लोक भूतदोंगराक आपले पोटाचे साधन मानून तांची राखण करताले. तीं फक्त कुडीन न्हय तर आत्म्यान भूतदोंगराकडेन एकरूप जाल्ली. थंयच्या झाडांपेडां, जनवारां, सवण्यां कडेन मुखेलपणान देमू एकरूप जाल्लो. दर खेपेक दोंगरार तीं कसल्या ना कसल्या कामांत गुतून आसताली. देखीक काजूच्या तेपार काजू पुजोवंक, वळूंक कोळमार घालूंक, तशेंच चुडटा एकठांय करूंक, जळोव साकाळपाक, भाजी शिपपाक आदी कामांनी तीं सदाकाळ व्यस्त आसताली. अशें तरेन गावड्यांच्यो पिळग्यान पिळगो दोंगरार गाम घोळोवन कश्टाची फळां भोगून धादोशी जातालें.⁸

‘गोंदू’ ही काणी कोंडवाड्या वयल्या एका दुर्भागी गावड्या कुटुंबांत जल्माक आयिल्ल्या गोंदू ह्या हुशार आनी हिकमती भुरग्याची. ह्या समाजाचो मुखेल वेवसाय शेती आनी गोरवां पोसपाचो. फोंडू आनी बारकेलो हें दोगूय भाव कोंडवाड्यार रावताले. गांवचे लोक तांकां गांवकार म्हूण वळखताले. हेर गावडे कोणाले मुंडकार तर कोणाले भागेली आसले. फोंडूक तीन चेडवां आशिल्ली आनी बारकेल्याक एक चलो जांचे नांव गोंदू. गावडे आसूनय तें गांवांतले भाटकार आशिल्ले. पोटापुरती शेतां-भाटां आशिल्ली. कुटुंबांतल्या लोकांनी स्वता कश्ट केल्यार जेवणा-खाणांक मरण नाशिल्लें. पूण व्हडलो भाव धाकल्याक सहकार्य दिनासलो. कामेच्यां-मानांय घालून जमीन कसपाची तांक मात दोगय भावांकडेन नाशिल्ली. ताका लागून शेतां पाडंग उरताली आनी तांचो उपेग गोरवां चरपाकूच जातालो. हांगां गावडा समाजातल्या दोन भावांमदीं एकमत आनी एकवठ नाशिल्ल्याचो परिमाण वेवसायाचेर कसो हानिकारक जाता हें कळून येता. पूण गांवांत हेर लोक स्वता आपल्या वा मुंडकार आसल्यार भाटकाराल्या शेतांनीं काम करतना दिश्टी पडटाले. तशेंच गोरवांक पोसून तांचे दुद विकून आपलो घर संवसार चलयताले. जेन्ना फोंडू भायर पडटा तेन्ना गिरिज्यांक गोंदून शेत – भाट

सांबाळचे अशें दिसताले. कारण गोंदूचो बापूय हो पारपोळ कांयच कामाचो नासलो आनी आवय गांवच्या खेमू देसायाली दवरलेले आसली.

गोंदू मेट्रक मेरेनचे शिक्षण घेवन फुडें शिकपाचे ताळटा आनी आपल्या गांवचो एकान एक कोनसो भोवून सैमानंद घेता. निमाणेकडेन गोंदू आपले जमनींत शेतकाम करपाचो निच्छेव करता. गोंदूच्या गांवांचो बरोच वाठार दर्या देगेचो आशिल्ल्यान थंयची शेतां रेंवट आनी खुसखुशीत मातयेचीं आसलीं. हीं चडशीं शेतां किरिस्तावांच्या ताब्यांत आसलीं. दोंगरा पालसणाचीं मरडां मात हिंदूकडेन आसलीं. ही मरडां फातराळीं आनी चिकण मातयेचीं आशिल्ल्या कारणान तीं कुदळीन खणून, ना तर नांगरून रोवपाक बरींच कुस्तार पडटाली. गोंदून आतां शेतकाम करपाचो निर्णय घेतिल्ल्यान ताणें वेग-वेगळ्या शेतांनीं, वेगवेगळे शेतकार कशें तरेन काम करतात हाचो बारकायेन अभ्यास केलो. ताका शेतकामाची मूळांतूच ओड आसली देखून ताणें मेळत तें कृषीकाम शिकपाचो विचार केलो. आनी आपल्याकडेन कितें आसा ताचेरूच स्वताचे मन केंद्रीत केलें.

गिरिजें वर्सान वर्स आपले कुवती प्रमाण मरड शेत कसताले. गोंदून सगळ्यांत पयली मरडाची शीम वाडयली. गोंदू फकत एक बरो शेतकारूच न्हय तर आपल्या कश्टाळ कामांत तो कलेचो वापर करूंक सोदतालो. गोंदून आपल्या घरा भोवतणची दोनेक हजार मेत्र सुवात बागकामा खातीर दवरली. गोंदून वेगवेगळें तरेची फुलां रोपां रोयलीं. सदांकाळ फुलपी पांच तरेच्यो दसणी, शब्दुली, सदाफुलीं, आनी आबोल्यो जळामळाक फुलताल्यो. तशींच जाये झोपां वाडोवन काडलीं. त्या भायर ताणें भाजी-पालो आनी फळावळ पिकोवन काडपाचे थारायलें. घराचेर दुदयावाली चडयल्यो, घोसाळ्या खातीर माटोव घातलो. ताणें शें-देडशें चोवखण मेत्र जमीन तवश्यां माटव घालून फाव तें शेण सारें घालून तवशिणी वाडयल्यो. माटवाक तेकूनच

तीस – चाळीस माजयांचेर सात पाने भेंडे रोवन काडले. पांचशेंक चोवखण मेत्रांचेर अळसांदे रोयले. अशें तरेन रोयिल्ली शाक – भाजी आनी रानफळां घेवन मोट्टोळेचे समान घेवन खासा बाजारांत वचपाचो हेत काकीक सांगलो तिणें तशेंच केलें. ह्या वरवीं गोंदूक पयल्याच खेपेक आपल्या वेवसाया वरवीं तीन हजार रूपया मेळ्ळे. तशेंच ताणें मरडांत शेत रोवन तांची राखण करून पीक काडिल्लें.

गांवांतलो दोंगर हुपून दुसरे वटेन दुर्गवाडो आसलो. त्या वाड्यार आदीं सावन देसायांचो घराबो रावतालो. तांचेकडेन भाटां-बेसां खूब आशिल्ल्यान गांवचे गरीब गावडे आनी भंडारी तांच्या भाटांत काम करून पोट भरताले. त्या गांवांत रावपी खेम् देसाय लोकांच्यो जमनी बळगायतालो. आतां ताचो दोळो गोंदूल्या जमनीचेर आसलो. निमाणेकडेन गोंदून खेम् देसायाआड बंड करून आपल्या आवय – बापायक तांच्या जाळांतल्यान सोडयल्ली. उपरांत गोंदून गावांत पाडंग आशिल्ली शेतां नव्यान रोवपाची मांडणी काडली आनी आपले येवजणें प्रमाण शेतां रोवपाक सुरवात केली. गोंदून शेतकामांत घरगुती साऱ्याचो वापर करपाचो प्रयोग केलो. शेतांत कॅमिकल सोरें घालपाचें सोडून शेण, पालो, शेतां-भाटांनी मातलेलीं तणां आनी झोपांचो उपयोग साऱ्या खातीर जावंक लागलो. अशें तरेन गोंदून कृषीसंस्कृताय आपणान, तातूंत मशागत करून आयचे नवीन पिळगेक शेती वेवसायाचे म्हत्व पटोवन दिवपाचें काम केलें.⁹

3.2 नं. ध. बोरकार हांच्या कादंबरीतली ग्रामीण लोकसंस्कृताय

‘ग्रामीण’ हें उतर मुखेलपणान ‘ग्राम’ हें संज्ञे वयल्यान आयला. ग्राम म्हणल्यार समूह अशें भारतीय विज्ञानकोशांत बरयिल्ले मेळटा. ग्राम म्हणल्यार बागायत करपाक शकतात तसलो वाठार जंय पिकाळ जमीन आसपाक जाय, उदक आसपाक जाय तशेंच हांगा लोक आसपाक

जाय हाकाच ग्राम अशें म्हणटात. ग्राम वेवस्थे अंतर्गत थंयच्या मनशांची जीण तशींच तांची संस्कृताय दिसता. पारंपारीक जीण, वेवसाय हाकाच चड म्हत्व दिल्ले आसता. ग्रामीण जीणेच्या एक-एक पट – विभागाभितर ग्रामीण लोकांचे प्रस्न, समस्या, तांचो संघर्श ग्रामीण साहित्या वरवीं अभिव्यक्त जाता. तशींच ग्रामीण लोकांची मानसीकता, विचारसरणी हिवूय ग्रामीण ह्या स्वरूपा भितर येता. गांवची ग्रामवेवस्था मुखेलपणान गांवच्या लोकांचे प्रस्न सोडोवपी तशेंच कारभार चलोवपी गांवच्यो पारंपारीक पंचायतींक हांगां खेरीत म्हत्व आसता. ही पारंपारीक पंचायत पांच वांगडी मेळून चलयतात. मुखेलपणान बुदवंताच्या हातांत गांवपण संबाळपाची जाबाबदारी आसता. अशें तरेन गांवची आर्थीक वेवस्था ग्रामीण स्वरूपा भितर येता.

ग्रामीण जिवना अंतर्गत वेगवेगळ्या घटकांचो आस्पाव जाल्लो पळोवंक मेळटा. ग्रामीणतायेचे घटक म्हणल्यार लोकसंस्कृताय, लोकमानस, आख्यायिका, लोकश्रध्दा आदी घटकांचो आसपाव जाता. गांवगिरी जीण हो समाजाचो खरो आत्मो वा हारसो आसता. गांवांत गांवपण दिश्टी पडटा तशेंच थंय एक समाजवेवस्था कार्यरत आसता. पारंपारीक चौकटींत रावून थंयची मनशां आपलें वेव्हार करतात. ह्या लोका भितर गांवगिरेपण दिसून येता कारण तांची कृती आनी यतनां गांवांक पुरक अशींच आशिल्ली पळोवंक मेळटा. गांवचो उच्चार जातना ग्रामीण लोकांची परंपरा येता. ह्यो लोकपरंपरा समाजांतल्या घटकां कडेन परंपरेन आयिल्ल्यो आसतात. गांवांत कोण कोणाक शिकयना पूण स्वता आत्म निरिक्षण आनी संवकळ ह्या दोन गजालींतल्यान नवी पिळगी हें विविध गिन्यान आत्मसात करतात. आपलो मुळावो वेवसाय आनी जिणेतल्या दीसपट्ट्यां वेव्हाराक लागपी लोकगिन्यान ग्रामीण भागांत रावपी लोकांकडेन आसता. आपले खास पारंपारीक गिन्यान विकसीत केल्ल्यान ताचो वापर ते आपले दीसपट्टे

जिणेंत करतात. हें तांचे गिन्यानाचो मानसशास्त्रीय नदरेन अभ्यास केल्ल्यार तांचे जिवन पद्दतेची लागींच्यान वळख जावपाक मदत जाता.

गांव पांवड्यार फुलां वा रानफळां हाडपाक गरजे प्रमाणें कुमयो, करमळ, चांदुडो आनी हेर झाडांच्या रूंद पानांचो वापर करतात. कुमयो हें झाड शेतकाराचे इश्ट. गांवांत कुमयाच्या झाडाचे दोर मोट्या प्रमाणांत काडटात आनी तांचो वापर वंय बांदपाक, दोरी, राजू, दावें, कानी करपाक वापरतात. फुलां गुंथपाक केळीचे वावळेचो वापर करतात. वेगवेगळ्या तरांच्या फुलां प्रमाण फुलांची फांती, वळेसर वा आटी घालतात तशेंच फुलांचो झेलो करपाची पद्दत आसा. अशें तरेन लोकसंस्कृताय ह्या घटकां अंतर्गत येवपी लोकविद्येचो आसपाव ग्रामीण वाठारांत जाता.

ग्रामीण भागांत आख्यायिकांक खेरीत म्हत्व आसता. ग्रामीण भागांत घडिल्ल्यो वेगवेगळ्यो घटना आनी प्रसंगांचेर आदारीत आख्यायिका आसतात. अमुकूच एक आख्यायिका एका परस चड थळांनी प्रचलीत आसता. जाल्यार कांय स्थायी स्वरूपांत थळाव्या लोकां भितर घोळणुकेंत आसतात. मौखीक स्वरूपांत आशिल्ल्या ह्या आख्यायिकांक लोकमानसांत एक वेगळें स्थान प्राप्त जाल्लें आसता. सत्य आनी कल्पना हांचे मिश्रण आशिल्ल्या ह्या आख्यायिकांनी घटने वांगडाच थळाचो आनी काळाचो इतिहास लिपिल्लो आसता. तातूंत आयिल्ल्या संदर्भाची पारखण करून तातूंतले सत्य सोदूं येता. आख्यायिका लोकसंस्कृतायेचोच एक भाग जावन घोळणुकेत आसतात. लोकश्रध्दा ग्रामीण जीणेंत एक म्हत्वाची भूमिका निवयता. ग्रामीण मनशांची जीण लोकसंस्कृतायेचे दावणेक बांदिल्ली आसता. रूतू चक्राच्या सांगातान थंयचो मनीस विविध चाली-रिती, रुढी आनी परंपरांच्या फाटल्यान ओडत गेल्लो आसता. एके विशिश्ट तरेची समाजीक मानसीकताय थंय निर्माण

जाल्ली आसता. कितें करचें, कशें, केन्ना, कोणे करचें हाचे वांगडाच कितें करचें न्हय हाचीय थंय एक चौकट तयार जाल्ली आसता. तशें पळोवंक गेल्ल्यार ग्रामीण समाजमानसांत अंधश्रध्दा म्हणून कांय नासता. शिक्षीत मनशाचे नदरेन ती अंधश्रध्दा आसली तरी थंयचे लोक जें कितें परंपरेच्या नांवान करतात तें सगळें श्रध्देचोच एक वांटो आसता. गावांत एकादो मनीस दुयेंत पडल्ल्यार वैजा कडल्यान गांवठी वखद घेतात. दुयेंस मोटें जालां म्हणून कळटकच तो देवीचो कोप समजून घाडी, भगत हाचे कडेन वचून कारण सोदपाचो यत्न करतात. अद्भूत शक्तेन ताच्या आंगांत प्रवेश केला अशें समजून तांत्रिकांचो आदार घेवन ताचें निवारण करपाक पळयतात.

ग्रामीण जिवांचे आनीक एक वैशिष्ट म्हणल्यार थंयच्या लोकांची भास तांची न्हेसण वा तांचो भेस, खाणां-जेवणां आनी लोकजीण. ही लोकजीण लोकउत्सवांतल्यान अभिव्यक्त जाता. धर्म, जात आनी प्रांता प्रमाण ग्रामीण समाजाच्या लोकउत्सवाचे स्वरूप विधी प्रमाण थारायिल्ले आसता. हातूंत आदीम संस्कृतायेच्यो कुरवो पळोवपाक मेळटा. हो समाज आदीम काळांत कसो आशिल्लो, हाची देख मेळटा. तांची वेदना कशी आसली ते सांगपाची संद मेळटा. ह्या उत्सवांत समाजीक, इतिहासीक, राजकी विशय हाताळिल्ले पळोवपाक मेळटात. देखीक - शिगमो, धालो, चेप्पय, उज्या जात्रां, कालो रणमाले आदी.¹⁰

कोंकणी साहित्यांत थोडें लेखक प्रमाणीकपणान आनी एकनिश्ठेन ग्रामीण विशय हाताळपाक यशस्वी जाल्यात. देखीक पुडलीक नायक हांची 'अच्छेव' हें कादंबरीत ग्रामीण जिवांचे प्रभावी तरेन चित्रण जाल्लें पळोवंक मेळटा. ग्रामीण मनशांची संवेदना, तांचो संघर्श तशींच समाजवेवस्थेचे चित्रण केला. महाबलेश्वर सैल हांच्या 'काळी गंगा' हें कादंबरीत कारवार वाठारांचे खास करून काळे न्हंयचे चित्रण उत्कृष्टपणान केल्लें पळोवंक मेळटा. तशेंच

कारवार वाठारांतली भाशाशैली, जिवनशैली हांचेर वास्तवीक नदरेन भाश्य केल्लें आसा. तशेंच तांच्या 'अदृश्ट' आनी 'अरण्यकांड' ह्या दोनूय नवलीकेंत मनीस आनी सैमाचे नातें भेसबरे तरेन मांडिल्लें दिश्टी पडटा. तांची 'हावठण' ही कादंबरी ग्रामीण वाठारांतल्या कुंभार समाजांचेर आदारीत आसा. कुंभार समाजाचो जगपाचो संघर्श, जिवनशैली, संवेदना ह्या कादंबरीत मांडल्यात. तशेंच तांची 'माती आनी मळब' ही कादंबरी एका गांवच्या कृशी संस्कृतिची काणी तशींच वांगडाच कोणाच्यातरी आत्मचरित्राची काणी. ह्या गांवचे लोक गरीब, भुकेल्लें म्हणूनच तांच्या अस्तित्वाचो संघर्श खर आनी कठीण जाता. अशें तरेन लेखक महाबळेश्वर सैल ग्रामीण जीणेकडेन संवेदनशीलतेन, एकनिश्ठेन आनी वास्तवीक नदरेन हें गांवगिरे प्रस्न मांडपाक यशस्वी थरल्यात. तशेंच प्रकाश पर्येकार हांच्या 'पुरण' हें कादंबरीत सत्तरी वाठारांतले पुरण शेतीविशीं विस्तारान भाश्य जाल्ले पळोवंक मेळटा. पुरण शेती करपाची पध्दत, गांवच्या लोकांची भाशाशैली, राहणीमान, वेव्हार तशेंच तांच्या संघर्शाविशीं भाश्य करता.

रामनाथ ग. गावडे हांचे 'तळाचो फातर' हें कादंबरीत ग्रामीण वाठारांत आस्पावपी मरडांचो संदर्भ आयलां तशेंच थंयचे लोक मरडां विखून चिरे मारूंक दितात उपरांत थंय चिऱ्याच्या खणीर चलपी नाडपेन्नां उक्ताडार आयल्यांत. अशें तरेन ग्रामीण जीणेची नाशाडी करता हांचेर भेसबरे चित्रण जाला. ह्याच वरवीं नंदा बोरकार हें लेखक ग्रामीण वाठारांतल्या गावडा समाजाचे विश्लेशण करता. तशेंच मुखेलपणान ह्या समाजाची सगळ्यांक वळख जावची आनी तांचे अस्तित्व तिगून उरचे ह्या हावेसान तांणे समर्पण आनी गोंदू ह्यो कादंबरी बरयल्या. तांच्या पोको हें कादंबरीत लेखकान पोक्याक भोवजन समाजाचो प्रतिनिधी नेमून भोवजन समाजाची खरी वळख करून दिल्या. मुखेलपणान तांचो वेवसाय, लोकसंस्कृताय ह्या विशयांचेर भर

दिला. पोको ह्या भुरग्याच्या प्रवासावरवीं एकांदर पुराय भोवजन समाजाचो संघर्श दाखोवन दिला.¹¹

3.2.1 'पोको' कादंबरीत आयिल्ल्या भोवजन समाजाची लोकसंस्कृताय

प्रत्येक ग्रामीण वाठारांतल्यो चाली रिती, उत्सव, श्रध्दा – अंधश्रध्दा वा आख्यायिके वरवीं गांवच्या एका विशिश्ट समाजाची वळख घडटा. 'पोको' हें कादंबरीत भोवजन समाजातली कुटुंब वेवस्था तशेंच तांच्या वेवहारांचेर भाश्य केल्ले पळोवंक मेळटा. मूळांत गरीब परिस्थिती आशिल्ल्यान तांचे राहणीमान सादे आसता. तांकां स्वताची जमीन नासता देखून तांकां भाटकाराच्या दबावाखाला जगचें पडटा. ह्या समाजातल्या भुरग्याचेर तांचे आवय-बापूय बरें संस्कार करतात. हें तांचे संस्कार, बरें गूण तांच्या वागणूकेतल्यान, वेवहारांतल्यान आनी कामांवरवीं दिसून येतात. सगळें तरेचे दुख, कश्ट आनी सोशीक वृत्तीची तांक तांचे भितर आसता. हें कादंबरीत दत्तूक पोक्याल्या बापायक पोको आपल्या भशेंन खांपो मानाय जावचो आनी कुळागरांत वावुरचो अशे दिसता. तशेंच आपल्या पुताक दोन अक्षरां शिकून ज्ञान पळोवंचे अशें आवयक दिसता.

'पोको' हें कादंबरीत पोक्याचे बालमन सैमीक गजालींकडेन गुतिल्लें पळोवंक मेळटा. "सैमाची जितीं जागतीं चित्रां पोक्याची वाट पळेताली. घरांतल्यान पावल भायर घालतांच पोक्याक भेटलो तो वयेंवेलो शेड्डोमाम."¹² गांवांत बाटोळें हें सुवातीक एक खाशेले म्हत्व आसलें. सगळें ल्हान तशेंच व्हडांक एकठांय हाडपाचें काम करताले. पोक्यागेर दर सोमाराक गंद – फूल घालून गोवर-म्हादेवाची पुजा जाताली. तेच वेळार देवाकडे आनी तुळशीकडे गोड कातलेचो नेवेद्य दाखोवपाची चाल आसली. ग्रामीण वाठारांतल्या लोकांचो मेळत त्या देवांचेर भावार्थ आसता. पोक्याल्या आवय – बापायलोय तसोच आशिल्लो. ताका लागून

कितल्याशाच देवांक तांकां भोगावळ आनी मानतूक दिवंची पडटाली. पोक्याल्या घरापसून दोनशेक मीटर पयस एक काऱ्याचें झाड आशिल्लें. ते झाडार जाग्याचो राखणदार रावतालो. ताका म्हयन्यांतल्यान एकदां तरी सोरो-रोंट घालचें पडटालें. ते भायर मदीं-मदीं आंगोवणेची भोगावळ आसतालीच. खुबशा जाग्यांच्या राखणदारांक सोरो-रोंटावांगडा कोंबोय मारचो पडटालो. पूण कोंबो पोक्याच्या राखणदाराक चलनाशिल्लो. हांचे कारण घडये दत्तूल्या घरांत आदीसावन कुकडां पोसनाशिल्लीं हें जावंक शकता आनी तेच पासत शागुतीय खावपाची चाल तांगेर नासली.

पोक्याल्या घरावयर रस्त्या पलतडीं एक दोंगुल्ली आसली. तिका लोक मानदोंगरी म्हणटाले. वाड्यावेल्या लोकांक मेल्या उपरांत थंयच पुरताले आनी लासतालेय बी. हे मानदोंगरेर रावपी देवचार आनी म्हारू हांचे कोंत आनी हिशोब नासतालो. मेल्ल्यां नांवान हांगा कोंबे-पिलांच्यो कितल्योशोच मानतुको चलताल्यो. मानदोंगरी आनी बाटोळें हांचेमदीं रस्त्याकुशीक एक देवासुवात आशिल्ली. हे सुवातेचेर एक आपट्या झाड आशिल्लें. थंय दसऱ्यादिसा भांगर लुटपाक गांवची सांतेरमायेची पालखी येताली. पालखी दवरपाची सुवात लिंप करपाचें काम आदींपसून दत्तूल्या घराब्याचेर सोंपयल्लें. दत्तू हें काम व्हडा भावार्तान करतालो.

गांवच्या जाणट्यासामकार भुरग्यांक उलोवपाक मान्यताय नासली आनी हें दत्तूल्याय घरांत चलताले. पूण पोक्याक मात देशाची उदरगत जातली जाल्यार भुरगीं, अशिक्षित वा खंयचे जातीतलो जावं सगळ्याक उलोवपाचो तशेंच आपले विचार मांडपाचो अधिकार आसपाक जाय अशें दिसतालें. पोक्याल्या गांवांत एक सांतेरीचें देवूळ आसले. त्या देवळांत सोमाराक आनी सप्तका दिसांनी भजन जाताले. हेर कश्टी समाजान भजन करपाचें आनी बामणांनी मोन्यानी आयकुचें अशी रीत आशिल्ली. भजन जाल्या उपरांत प्रसाद वांटपाच्या वेळार

भेदभाव जातालो. हांगा प्रसाद पयली बामणांक उपरांक भजनीकारांक मेळटालो हें पळोवन पोको रागान फडफडटालो.

गांवांत भजनां-किर्तनां जातालीच ते भायर जात्रा, काले, धालो, शिगमे बी उत्सव वर्सा कणकणी जाताले. ह्या उत्सवां वरवीं पोक्याल्या मनांत देवभक्ती वाडटाली. तशेंच पोक्याल्या आजोळा वर्सानवर्स जावपी गोवळण काल्याचे अश्टमीचे वर्णन हें कादंबरीत आयला. पोक्याची आवय शांतू आषाढी एकादशीचो उपास करतालें. उपासाक ताका केळीं, आंबे, पणस बी भरपूर खावंक मेळटाले. पोको एकादसाक सामको कडक उपास करतालो. उपरांत आजो सोमाराक उपास करता म्हण पोक्योय सोमाराक उपास करपाक लागलो. तशेंच पोक्यागेर गणपती देड दिसाचो आसतालो तेन्ना पोक्याची खरेली देवभक्ती दिसताली.

पुर्तुगेज तेपार खेड्यां गांवांनी शाळा नासताल्यो आनी त्या काळार शिकप हें बामणांच्या भुरग्यांनी घेवचे आनी सकयल्या वा भायल्या समाजातल्या लोकांनी गोरवां राखची अशीं रीत आसली. जेन्ना गांवच्या केळबाय देवळांत शाळा सुरू जाली तेन्ना बामणांच्या भुरग्यांक बसपाक मांदन्यो घातल्यो जाल्यार भायल्या लोकांच्या भुरग्यांक साकाट्यांचेर बसपाक वेवस्था केला अशें तरेचे भेदभाव शिक्षणीक लेगीत पळोवंक मेळटात. भोवजन समाजांत कोणाकूय कसलें दुर्येस जाल्यार घरगुती उपाय करपाची चाल आसली. हें कादंबरीत वाडेकाराचे चित्रण आयला. भोवजन समाजांत भगत आनी घाडी हाका प्रचंड म्हत्व आसता. पोक्यालो आजो भगत म्हूण गांवांभायल्या लोकामदें फामाद आसलो. खरें म्हणल्यार तो भगतय आनी घाडीय आशिल्लो. भगत म्हूण तो देवळेंत प्रसाद लायतालो आनी घाडी म्हूण खुद्दतालो, तेच भसेन आशेय काडटालो. पोक्याल्या आज्यालें, प्रसाद लावपाचें शास्त्र स्पश्ट आसतालें. हांगा कसल्याच दुबावाक थारो नासतालो. सगळें देवामुखार उकतें आनी मेकळ्या

वातावरणांत चलताले. हो भगत भोवजन समाजांत, चड करून गावडे आनी भंडारी लोकांमदें फामाद आशिल्लो. घरांत कसोय आसूं भायर ताचो भपको मोठो. प्रसाद लावप आनी घाडपण करप हातूंत फरक आसता. तशेंच घरातलो कोणूय दुयेंत पडल्यार देव-देवचारांक आंगोवण्यो करप हें सभावीक आसता. भोवजन समाजातलें लोक पोट भोरपाखतीर कसलेंय काम करपाक तयार आसलें. तें कश्टी करून पयशें जोडटातले आनी स्वाभिमानान जियेतालें. भाटकाराकडेन आनी हेर दनयांकडेन नमणायेन वागताले. अशें हें कादंबरीतल्यान स्पश्ट जाता.¹³

3.2.2 ‘समर्पण’ हें कादंबरीतल्या पुर्विल्ल्या हिंदू गावडा समाजाची लोकसंस्कृताय

समर्पण हें कादंबरीत पुर्विल्ल्या हिंदू गावडा समाजाचे खोलायेन चित्रण केल्ले पळोवंक मेळटा. तशेंच हें कादंबरीत हिंदू गावडा समाजाची सगळ्या आयामांनी खरी वळख घडोवपांत ही कादंबरी यशस्वी थारल्या. हें कादंबरीत गावडा समाजाचे लोकसंस्कृताये अंतर्गत तांच्यो चाली रिती, रूढी-परंपरा, उत्सव, श्रद्धा – अंधश्रद्धा, भेस आदी गजालीं प्रभावीपणान चित्रित जाल्यो पळोवंक मेळटात. ह्या समाजातलें लोक सादे भावार्थी आसतात. तें भागेली जावन भाटकाराल्या दोंगरार काम करतात. भाटकार आनी भागेल्या मदलें संबंद तें प्रमाणीक आनी एकनिश्ठ रावून सांबाळटात. तांचे सैमाकडेन एक आपलेपणाचे नातें आसता. सैमाच्या सांगातान वा सैमांत एकरूप जावन तीं आपलें दुख विसरतात. एकेतरेन सैम तांच्या सुखां दुख्खांत वांटो घेता म्हणपाक कांयच हरकत ना. ह्या कादंबरीत सैमांतली दर एक गजाल मागीर तीं जनावरां, सुकर्णी, झाडां-पेडां, चंद्रीम आदी ह्यो सगळ्यो गजालीं जित्यो जिवाळ मनशांच्या आत्म्याक स्पर्श करपासारक्यो आसात. “भूतदोंगरावेली रूखावळ आनी फळावळ ताका साद घालता असो ताका भास जावंक लागलो.”¹⁴

गावडा समाजाच्यो पिळग्यान पिळगो आपलें दायज, परंपरा जपत आयल्यात. आपल्या पुर्वजांचे आदर्शा प्रमाण आपले जिवीत जगतात. आपल्या भाटकाराच्या उपकारांत रावप, तांच्या उतरांभायर चलप न्हय अश्या भावनां सदांच तांच्या मनांत आसताली. गावडा समाजांत घाड्याक खूब म्हत्व आसलें. गावडे लोकांचो मनशांपरस भुतांखेताचेर चड भावार्थ आसतालो. गांवांत वा तांच्या वावरांत कसलेंच संकश्टां वा बादा जावची न्हय तशेंच लोकांक थंडी भारकून जाल्यार लेगीत घाडी गांवच्या देवचारांक, भुतांक, आलवांतिणीक, बोरम्यांक सांगणी करून लोकांक प्रसाद पाकळी दिवून लोकांची दुयेंसां, तंटे पयस करतालो. “खेमू घाडयाक झेवन यो रे बाबा! तुजो आब चिजें कोत्ता तें कोवोने रे तुहां? तेजेर कोण बोहला तें तोरी कोवतलें.”¹⁵ हें विधानातल्यान गावडा समाजाचो घाडयाचेर आशिल्लो भावार्थ दिसून येता. गावडे भाटकाराच्या येवजणेप्रमाण काम करतालें. तें भाटकारांच्या बरे-वायटाक तांकां आदार दितालें.

गांवांत शिगम्याचे परब जाताली तेन्ना दोंगरार वा शेतां-भाटांनीं मानाय-कामेरी म्हण काम करपी गावडे लोक आपलें काम सोडटाले. गांवांत धोल – ताशे वाजताले. मेळ दारा-दारांत खेळटालो तेन्ना सगळें गावडे व्हडा उमेदीन हो उत्सव मनयताले. शिगमो काबार जातकीर पुनवेच्यान गावड्यां वाड्यार नाटकां जातालीं. हीं नाटकां चडकरून समाजीक, पुराणीक आनी इतिहासीक आसताली. पूण चड प्रमाणान पुराणीक नाटकांच चड जाताली. तशींच गावांत दिवाळेची परब जाता. धाकटे दिवाळे पयली घरांनी वानार फोव काडपाची पध्दत आसा. तशेंच घरांत सगळें सुख, समादानान वेवस्थीत चलता तेन्ना घरांत देवसपणाच्या नांवांन सत्यनारायणाची पुजा करपाची चाल आसली. हिंदू गावड्या वाड्यार आमोरी फुलता आनी दिवे लावणी चलता. दीसभर थकून भागून आयिल्ले जाणकार गावडें विसव घेतात. गावडो

सोप्यार आनी हुंबन्यार बसून सुखदुखांच्यो खबरो करतात. रान्नीर शिता बुडकुलो शीत शिजयता. त्याच वोगतार पेत्रोला दिव्या साक्षीन पाखणा फातरांर घरची सून ना जाल्यार आरसाटी धूव आळेण वाट्टा अशेंच तरेन कश्ट करून थकून भागून आयिल्ल्या गावड्याची जीण पळोवंक मेळटा.

कादंबरीत देमू हो हिंदू गावडा समाजाचे प्रतिनिधित्व करता. देमूल्या घरांत रितीभायर कोण केन्नाच चलनाशिल्लो. घरांतले सगळे वांगडी घरांत आसतना, देमूक फाटीं सोडून कोणच जेविनाशिल्लो. दोंगरार, शेतांत आनी खंयच्याय कामार आसल्यार मात एकामेकाक फुडो करून, दादले – बायलां कोंडाळ्यान जेवणांक बसताली. देमूल्या घरांत पारंपारीक रीतबात आशिल्ली. गावड्यागेर कसल्याय दबाज्याक बामण, भट आयलो जाल्यार ताका बसपाक चवायेचो उपेग जातालो. हिंदू गावड्याल्या बालयांचे हात – पांय वाळ्यांनी भरिल्ले आसताले. तांची हड्डीं उकतीं, गळ्यांत तांबडीं तांबडीं पोवळीं झळकतालीं. माथ्याच्या केसांचीं चवरां आसताली. ल्हान भुरग्यांच्या भेंडार लज लिपोवपा खातीर फाळये कुडके रेवडायतालें. तशेंच दादले उकते आसतालें आनी फक्त काश्टी मारताले. जाण्ट्यां माथ्यार कयलोळे येदे वाटकुळे थापे, दादले रंग काडपाचीं पिशेलां कशीं केस मानेर सोडटाले. कांय जाण शेंडयांक गांठी बांदून वाच्यार सोडटाले. कांय जाणाचे खड्डे टुळटुळीत आसताले. कपलांक गंधातिबें लावपाची चाल आसली.

गावडा समाजात हातरूण पळोवन पांय सोडपाची पध्दत आसली. तें खंयच्याय सुवाळ्यां खातीर रिणां काडपाचें भानगडींत पडनासलें. तांचो घराबो नीतीन आनी सादेपणान चलतालो आनी हीच तांच्या वाडवडलांची परंपरा आशिल्ली. जितले लोकांकडेन पयशें जातात तितले ते पयशें सुगूर दवरपाच्या चिंतेत आसतात आनी तांकां सदांच पयशांचो हुसको आसतात, तीं

सुखान, हुसक्यामेकळी जिवूंक पावनात. गावड्याक मूळांतूच घरांत खर्च करपा इतलें पयशें आसताले देखून तांकां चोरांची वा हेर गजालीचीं चिंता नासताली. तें हुस्कामेकळी जीण जगतालो. ह्या समाजातले लोक सत्यान चलतात. समर्पण कादंबरीत देमू अशिक्षीत आशिल्लो खरो पूण तांचे मन नितळ आसले. आपल्या हक्काची जाणीव आसली देखून तो आपल्याक न्याय मेळपाखतीर निमणे मेरेन झुजलो आनी जैतिवंत जालो.¹⁶

3.2.3 'गोंदू' हें कादंबरीतल्या आधुनीक हिंदू गावडा समाजाची लोकसंस्कृताय

गोंदू कादंबरीत आधुनीक काळावयल्या हिंदू गावडा समाजाचे चित्रण आयल्या. मूळात पारंपारीक लोकजीणेचें दर्शन घडटा. हें कादंबरीत गावडा समाजातलें लोक आपल्या मरडांनी शेती करतात तशेंच गोरवां पोसून दुद विखपाचो धंदो करतात. पूण थोडें देखीक गोंदूचो बापूय बारकेलो शेतांत कश्ट करपाक तयार नासलो देखून तांची शेतां पाडंग पडटाली. गोंदूक तांणे जल्माक हाडिल्लो खरो पूण तो आपल्या आवय बापायक लागून उबंत पडचो न्हय म्हण गिरिज्यान तांची जबाबदारी घेतली. तांच्या सगळ्या कामांत सांगात दिलो. गिरिजें गरीब आसलें खरें पूण आपल्या तिंगा चेडवांची तशींच गोंदूची खूब आपुरबाय करताले तांच्यो सगळ्यो गरजो पुराय करताले. भुरगींय आपले आवयचे तांकी प्रमाण मागणी करताली आनी सादेपणान जिवीत जियेताली. गोंदू चार उतरां शिकचो असो गिरिज्याचो हावेस आसलो.

हिंदू गावडा समाजा भितर सकाळची च्याव पिवपाची रीत नासताली. तांगेर उकड्या तांदळांची पेज नाजाल्यार आंबील जेवन घरांतलीं भुरगीं इस्कोलाक वताली. गावड्याची आंबील जेवपाची पद्दत म्हणल्यार आंबील तोंडात घालतना भुर्रें करून आवाज करून तशेंच मागीर बोटां चोखून, हात चाटून आंबील जेवप जाता. "म्हाका आंबील, वोन, सोजी बी भुरकावपाची सोवंय. भुरकायल्यारच जेयलें शें दिसता आनी जेयल्लें हरगतीक पडटा."¹⁷ तशेंच गांवडा

समाजातलें लोक सैमार भावार्त दवरून जियेतात. आपल्या शेतांत पीक काडून तशेंच हेक भाजयेची पिकावळ काडून आपलो दिसपट्टो चलयतात. ह्या समाजांतले लोक शांत स्वभावाचे आपूण मगास कशें जियेतात. तें दुसऱ्यांक आदार दिवपाक संदाच फुडें आसतात. तांची ल्हानवीकाय, तशेंच आपल्या गूणां वरवीं समाजातल्या दुसऱ्यांक लोकांक प्रेरीत करता. देखून जाती-काती मानपी लोक तांचेर जळटात. गोंदून आपल्या गूणातल्यान पावलू सारको इश्ट मेळयलो. तशेंच आपल्या साद्यापणा आनी बुध्दी वरवीं जिवीतांतले वेगवेगळे प्रस्न सोडयले.

गोंदू पाद्रीच्या इस्कोलांत शिकतना इस्कोलांत जाती – धर्माक लागून जाल्लो भेदभाव तांणे अणभविल्लो. ज्या पाद्रीच्या इस्कोलांत गोंदू शिकतालो थंय हेर इस्कोलां भशेन राजकारण चलतालें. त्या इस्कोलांत बऱ्या वांगडा वायट मनीस वावुरताले. हांगा जात – धर्माचें राजकारण चलतालें. गरीब – गिरेस्त, हिंदू-क्रिस्तांव अशा भेद भावांक वाव दिवपाचे काम पाड्या लोकांकडल्यान मेळटालो. पूण गोंदून सगळें सोंसलें. अशें तरेची सोशीक जीण जगतलें गावडें हें कादंबरीत पळेवंक मेळटात. कितलेंय संकश्ट आयले तरीय गोंदू आपलें मूळ विसरूंक ना. तो गावडो आनी तांका ताचो अभिमान आसा म्हणपाचें तांणे कादंबरीच्या निमाणे मेरेन दाखोवन दिलें.¹⁸

तिनूय कादंबरींनी मुखेलपणान गावडा आनी भोवजन समाजाच्या लोकसंस्कृतायेचेर प्रभावीपणान भाश्य केला. तशेंच गावडा समाजाचो आपली संस्कृती आनी दायज तिगोवन दवरपाचो संघर्श प्रकरपणान मांडला. सैम हो तांच्या जिवीतालो एक अखंड भाग जावन वावुरता. सैम तांच्या जिवनशैलीक एक नवें चैतन्य हाडटा. गावडा आनी भोवजन समाज सुवार्थी मनशांच्या वायट कर्तूबांक लागून वेग-वेगळ्या परिस्थितींक बळी पडटा. पूण

प्रामाणीकपणान आनी सत्याच्या बळग्यान तो सगळ्यां दुख्खांचेर आनी अन्यायांचेर जैत जोडूंक पावता.

संदर्भ

1. सातोस्कार, बा.द. गोमंतकः प्रकृती आणि संस्कृती खंड 1 ते 3. शारदीय प्रकाशन, पणजी गोंय, 2009. पान क्र: 58.
2. सातोस्कार, बा.द. गोमंतकः प्रकृती आणि संस्कृती खंड 1 ते 3. शारदीय प्रकाशन, पणजी गोंय, 2009. पान क्र: 58-64.
3. Gaude, Surya. *Silent Goa*. Human Resource Development trust, Ponda – Goa, 1980-2009. Page no.7-27.
4. Singh, k. s. People Of India – Goa volume XXI. Popular Prakashan, Bombay. Page no. 100-106.
5. Gaude, Surya. *Silent Goa*. Human Resource Development trust, Ponda – Goa, 1980-2009. Page no.28-67.
6. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान.क्र. 1-6.
7. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान क्र. 173.
8. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2007.
9. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2009.

10. नंदपुरे, ईश्वर. साहित्य : ग्रामीण आणि दलित. विजय प्रकाशन, सीताबर्डी नागपूर 2002. पान क्र. 1-109.
11. भट, विठ्ठलराय. चक्रवर्ती कादंबरीकार महाबळेश्वर सैल – चक्रवर्ती कादंबरीकार महाबळेश्वर सैल. जाग: 38 आंक. मंडगांव – गोंय, 2011, पान क्र. 33.
12. बोरकार, नं. ध.पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान क्र. 11.
13. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004.
14. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2007. पान क्र. 48.
15. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2007. पान क्र. 42.
16. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2007.
17. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2009. पान क्र. 72.
18. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2009.

प्रकरण 4

कादंबरींतल्यो मुखेल व्यक्तिरेखा

4.1 कादंबरींतली वेंचीक पुरूश पात्रां

लेखक नंदा बोरकार हांणी 'पोको', 'समर्पण' आनी 'गोंदू' ह्या तिनूय कादंबरीत एक मुखेल पात्र चित्रायला. सगळ्यांत पयली 'पोको' हें कादंबरीत पोको हे मुखेल पात्र गोंयच्या भोवजन समाजाचे प्रतिनिधित्व करपी पात्र लेखकान चित्रायला. तशेंच 'समर्पण' कादंबरीतले देमू आनी 'गोंदू' कादंबरीतले गोंदू हीं पात्रां गोंयच्या हिंदू गावडा समाजाचे प्रतिनिधित्व करतात. तिनूय कादंबरींतली चडशीं पुरूश पात्रां कश्टी आसात. लेखकान कादंबरींतल्या पुरूश पात्रांची मानसीकता, तांची विचारसरणी, तशेंच तांणीं जगपा खातीर केल्लो संघर्श प्रकरणांन मांडला. कादंबरींतली सगळी पात्रां वास्तवीक स्वरूपाची आसात. पन्नास वर्सा फाटल्या गोंयच्या समाजवेवस्थे भितर ह्या पात्रांचो आस्पाव जाता. लेखकान कादंबरीत चित्रायिल्या पात्रांचो काळ, तांचो वेवहार आनी आंताच्या काळांतलो वेवहार हातूंत खूब फरक आसा. कादंबरींतल्या पात्रांचो स्वभाव त्या काळाक सोब सारको आसा. आंता जग बदल्ला आनी देमू, पोको, गोंदू सारकें प्रामाणीक मनीस गोंयात मेळपाक कठीण जायत गेला. तिनूय कादंबरींतल्या पुरूश पात्रांचो पारंपारीक लोकजिवना कडेन संबंद येता. तशेंच आपले दायज, संस्कृती सांबाळपाक तें निमाणें मेरेन संघर्श करतना दिसतात.

1) पोको (पोको कादंबरी)

पोको ह्या पात्राचो एकंदर जिवीत प्रवास 'पोको' हें कादंबरीत पळोवंक मेळटा. पोक्याचो जल्म एका गरीब, कश्टकरी घराब्यांत जालो आनी हो घराबो भोवजन समाजाचे प्रतिनिधित्व करतालो. ल्हानपणा सावन पोक्याक कश्टाची जीण जगची पडली. पोको सादो भोळो आसलो. ताचो सभाव मोवाळ आनी काळीज दयाळ. पयल्या धपक्याक ताका राग येतालो खरो, पूण मागीर तो खिणाक निवळटालो. कसल्याय कामाक पयलीं न्हयकार दिवप आनी समजण घालतकीर हयकार दितालो. हांचो फायदो ताचे आवयन करून घेतलो. आपली आवयन जें कितें काम फर्मायले तें तांणे खंबीरपणान केले. ल्हानपणा सावन पोक्यान बारीक-सारीक कामाची जबाबदारी घेतल्या देखीक आपल्या भावडांक सांबाळप, बापायच्या गैहाजीरेत देवकार्य सांबाळप आदी कामां केल्यात. पोक्याचे बालपण सैमाच्या सांगातान सरलें. सैमाच्या दर एक गजालीकडेन तो एकरूप जावप प्रत्यक्षात तांचे जिवीत अणभवलें. सवर्णीं, जीव, रूख हांचेकडेन संवाद सांदून बालपण फुलयलें. पोक्याक देव – देवसपणाचेर उपाट भावार्थ आसलो. गांवांत जावपी देवकार्यांक तशेंच सणा-परबांक तो खऱ्या उत्साहान वावुरतालो.

पोक्याचो जल्म पुर्तुगेज काळांत जाल्लो. त्या तेंपार खेड्यांनी शाळा चड करून नासताल्योच. एकाद्रो भायल्या गांवांत ना जाल्यार शारांत वचून शिकचे पडटाले. आनी अशें शिक्षण घेवपाखातीर गांवच्या लोकांची मान्यताय दिवची पडटाली. गांवांत तसो चड शिकील्लो मनीस नासलो तशींच गांवांत शाळा नासली. गांवच्या भुरगीं चार अक्षरां शिकची म्हण सगळ्यांनी एकमतान गांवच्या केळबाय देवळांत शाळा सुरू केली. हें शाळेंत पोक्यान मुळक्षरां शिकून घेतली. शाळेंत शिकतासतना पोक्यान थंय बामणा आनी बायल्या भुरग्यांक बसपाक बाबतीन जाल्लो भेदभाव पळयलो. तशेंच गांवच्या देवकार्यांक प्रसाद दिवपा वेळार जाल्लो भेदभाव

तांका सोसना जालो. पोक्याची शाळा स म्हयनें चल्लीं. गोपू मास्तर भायर पडटकच पोक्यान शिकपाची आस सोडून दिल्ली. गोपू मास्तराच्या शिक्षणीक पध्दतीन, तांचे वागणूकेन पोक्याच्या गिन्यानाचेर भर पडली. योग्य वेळार बरें मार्गदर्शन ताका प्रप्त जालें. तशेंच ताणें गांवच्या भायर वचून पयली मेरेनचे शिक्षण घेतले. सुटयेच्या दिसांनी जेन्ना पोको असोच काजुच्या मुळांत रावन काजू फातरायतालो तेन्ना एक फातर मुठ्याक लागनासतना रसत्यावेल्यान चलून वतल्या मास्तराचेर पडलो. तेन्ना सावन मास्तराच्या भंयान तांणे शाळा सोडली. “थांब लेकाच्या, ये तू शाळेंत. मग दाखवतो तुला” ह्या विधानातल्यान ही घडणूक स्पश्ट जाता.

शाळा सोडटकच पोको सामको अस्तवस्त जातालो ताका फुडें शिकपाची तळमळ आसली पूण घरातलें गरीब परिस्तितींत शिक्षण घेवप शक्य नासलें. आतां तो शिक्षणाचे विचार सोडून कुळागरांतली बारीक-सारीक कामां मन लावन करपाक लागलो. उपरांत पोक्याल्या कामाची हुशारकी पळोवन सद्दू कामतीन ताका रेंव घाळपाच्या कामाचो हेत सांगलो. हें कामाचो दीसवडो दोन आणे आसलो. पोक्यान उमेदीन दोन कामेन्यांले काम एकट्यान एक दिसान करून काडले. दोन दासांचे चार आणें पोक्याक मेळ्ळें. हो पोक्याची पयली जोड आसली. उपरांत पोक्याक काम करपाची गोडी लागली. दुसरे काम ताणें सद्दू कामतीचेंच केलें. पोक्याक दूद घेवन म्हाड्डोळा पावोवपाचे आसले. ह्या कामांक पोक्याक म्हयन्यांक एक रूपया दिवपाचे उतर दिलें. आनीक हेर कामाय तो पोक्याकडेन करून घेवपाक लागलो पूण सद्दू कामत पोक्याक फावो तितलें मोल दिनासलो. तो पोक्याचो जाता तितलो फायदो करून घेवपाक सोदतालो. ताणे शिरवाण म्हन्यांत पोक्याकडेन पुराय कुळागराची बेण्णी करून घेतली पूण सांगिल्लो प्रमाण दिसवडो आनी जेवण ताका दिलें ना. चार दिस कुळागर बेणून पोक्याचे

सामके हाल जाल्ले पूण सदूक ताचेर मातूय दया आयली ना. सदू कामतीच्या सुवार्थी सभावाक आनी नाडेपणांक लागून पोक्यान ताची वाट सोडली. पूण सदू कामतीन मात पोक्याचे नांव घाण केले. फुडें दत्तून पोक्याक पणजें बाप्पा भाटकारागेर कामाक वचपाचो आगरो केलो.

बाप्पा भाटकारागेर पोक्याक बाप्पाक आम्यापानां हाडून दिवप, बाजारांत वचून नुस्तें हाडप, सान्न मारप, तशेंच केन्नाय गिरणीर वचून गोंव दळून हाडप आसली काम करपाची आसली. त्या बदला ताका खावंक -जेवंक मेळटाले. बप्पा भाटकाराली सगळी मनशां पोक्याक बरी करताली. तांच्या गुणाची परक ताका आसली. पणजी शारांत रावून पोक्यान थंयच्या लोकांचे राहणीमान, थंयचो वेवहार, वातावरण, भाशा, तशेंच पुर्तुगेजांची वेवस्थापन हांचो अणभव घेतलो. तशेंच थंय जावपी शिगमो, नाटकां तशेंच हेर परबांचो आनंद घेतलो. पूण हांगां पोक्याक एक अडचण आसली. पोक्याक शाळेंत वतालो तेन्ना सावन मुत्ताचें दुयेस जाल्ले. बाप्पा भाटकारागेर पोक्याक रातची पेज जेवपाक पडटाली आनी तो माळयेर न्हिदतालो. ताका परत परत न्हिद मोड करून मुक्तीक धावचे पडटाले. ह्या कारणान ताचे दुयेस वाडत गेले आनी ताका त्रास जावंक लागले. देखून ताणें बप्पा भाटकारागेर रावपाचे काम सोडले.

उपरांत बप्पा भाटकाराल्या भावान काकान पोक्याक सायकलींचे आंयस दाखोवन आपल्यागेर कामाक व्हेलो. हांगां काकीन पोक्याक एसारको कामाक लायलो. तांची मातय दया माया करीनासतना दीसभर तांचेकडल्यान काम करून घेताली. थोरू नासलेल्या कोयत्यान नाल्ल सोलूंक लावप, गोठ्यातले काम केल्ल्या भगर च्या दिवप ना, तशेंच पिजिल्ल्या शेणाचो साक पोको माथ्यार घेवचो पडटालो. काकीक पोक्याची मातूय काकलुट दिसनाशिल्ली आनी काका तर कांयच उलोवंक शकनाशिल्लो कारण घरांत काकीचो शेक चलतालो. एक दीस पोको म्हसीक पोवोवन येतासतना ताचेकडल्यान गैरजीची चावी साडली. “पोक्या, चावी शेणली

मरे, राव. तुका काका रावता दांडो घेवन” अशें काका-काकीच्या भंयान पोक्यान थंयच्यान पळ काडली. तशेंच सुवार्ती, कुचिद्रीं काकीक लागून तांणे थंयचे काम सोडले. उपरांत पोक्यान आपले मावशेगेर रेड्याक राखपाचे काम केलें. थंय ताणें आपली लागींची मनशां लेगीत कितली वायट आसतात हाचो अणभव घेतलो. फुडें बुयू आकान पोक्याक राणू खवंट्यागेर कामाक व्हरपाचो आगरो केलो. थंय पोक्यान आण्णा आनी तात्या वांगडा पोक्यान तांच्या माणार काम केले. तशेंच राणू खवंट्याल्या घरांतले काम केले. थंय पोक्याल्या कामाची हुशारकाय आनी काम करपाची पध्दत पळोवन सगळें गांवांतले लोक तोटाकलें, आनी थोड्याच वेळा भितर तो गांवांत एक हिकमती भुरगें म्हण फामाद जालो.

माणार काम करता आसतना ताच्या हुशारकायेक लागून सामान हाडून दिवपाच्या कामावयल्यान ताणें हिशोब करपाचे पद मेळयले. त्या गांवांत ताका वेग-वेगळ्या जातीचे लोक मेळ्ळें. थंय तांच्यो वळखी जाल्यो. गावांत भोवून ताणें शेती, कुळागर, तशेंच नुस्ते धरपाचो वेवसाय लागींच्यान पळयलो आनी शिकून घेतलो. तशेंच त्याच गांवांत तो सायकल चलोवंक शिकलो. काम करतासतना थोडे वायट वृत्तीचे लोक पोक्याची हुशारकाय पळोवन तांचेर दुस्वास करताले. तांच्या बळग्याचो थाव घेवंक आनी ताका सकयल उडोवंक तांणी वेगवेगळी कारास्तानां केली पूण पोक्यान आपली बुध्दी वापरून खंबीरपणान असल्या अरिश्टांक फुडो केलो. राणू खवंट्यागेर पोक्यान खूब वर्सां काम केले. उपरांत तो जात्रे निमतान घरा आयलो तेन्ना घराची अवतिकाय पळोवन अस्तवस्त जालो. गांवांतले चडशें लोक पयशांचे आशेन मिनाच्या खणीर वचूंक लागिल्लें. पोक्याल्या आवय-बापयन भाटकाराल्या कुळागरांतल्या पिकावळीक बाबतीन भाटकारान केल्ले सतावणूकेक विटून आनी सुंदन्यान कुळागर आपल्या ताब्यात घेवपाखातीर केल्ल्या कारस्तनाक लागून कुळागर सोडिल्ले. कुळागर सोडून आतां

पोक्याली आवय-बापूय तशींच भावडां मिना खणीर काम करताली. उपरांत पोकोय आपल्या आवय – बापाय वांगडा मिना खणीर कामाक लागलो. पोक्यान मिना खणीर एक खडेगात मानाय सारको वावर केलो. पोक्याली काम करपाच्या चाली मुखार सगळें मानाय फिके पडटाले. हांगां खाण मालकान पोक्याल्या कामाची चाल आनी कापस्टाद पळोवन ताका सगळ्यांत चड म्हणल्यार दोन रुपये चार आणे दिसवडो दिल्लो. पोको जेन्ना मिनाकसावन शिगम्या खातीर आपल्या गांवांत आयलो तेन्ना तांचे पोजिसांव वेगळेच जाले. तांच्या पागाराक लागून तो गावांत फामाद जाल्लो. गांवचे सगळें ताका मानान वागयतालें.

मीनाचे काम फक्त गिमांतच चलताले उरिल्ल्या दिसांनी पोको बेकार उरतालो. अशें आसतना एक दीस राणू खवंट्यालो धाकलो पूत तातो पोक्याक परत माण्णार कामाक व्हरपाक आयलो. पोक्याक काम सोडिल्ल्यान माण्णार पोक्याची उणीव दर खिणांक जाणवताली. पोको परत माण्णार आपल्या कामांत रुजू जालो. एका वर्सान पोको जेन्ना परत घरा आयलो तेन्ना कोल्यान बळजबरीन तांची खोपटी आपल्या ताब्यात केली तेन्ना पोक्यान आपले बुध्दीचो वापर करून आपल्या वळखीच्या इश्टाचो सांगात घेवन कोल्याक भायरावून परत आपली खोपटी आपल्या ताब्यात केली. अशें तरेन फुडें पोक्याचेर अण्णान दुसऱ्याच्या सांगण्यांनी पोक्याचेर चोरयेचो आरोप घातलो. तें काम सोडून तांणे मानायपणाचें काम केलें. तशेंच शाख-भाजी रोंयली. पोक्यान मंडगांव शारांत च्यावेच्या हॉटेलांत काम केलें. मंडगांव शाराचे बरें वायट अणभव तांच्या पदराक आयले. फुडें थंयच्यान ताणें मिनाखणीर मानायाचें काम केले, उपरांत कोन्ट्रेक्टर जालो, थंय ताका लुकसाण सोंसचें पडलें पूण ताणें हार मानली ना सगळें शांतपणान सोसून घेतलें. फुडें ताणें पाडे वित्ते घेवन शेतांत जोत घालपाक सुरवात केली थंयय तो खापो जोतकार जालो. जोत विकतकच पोक्याक काशिनाथ आनी ताचो आमीग मोनू जें मंबयच्यान आयिल्ले

हांचो संबंद आयलो. तें दोगूय इंग्लीश उलयताले. तांचे मदीं मिसळ जावन पोको थोडी इंग्लीश उतरां शिकलो. हांचे वरवीं पोक्याक शिकपाची गोडी लागली. गांवांत इंग्लीश शिकोवपी शिक्षक आशिल्लो. तांचेकडे वचून पोको पंदरा – वीस दीस पोको नेटान शिकलो आनी फुडें ताणें मिनाखणीर सुपरवायझराची नोकरी मेळयली. अशें तरेन ताका शिकपाची देमायज गोडी लागली. आनी तांणे प्रिमेरग्राव, शेंगुंदग्राव, सातवी, मॅट्रीक, बी.ए, एम्.ए मेरेनचे शिक्षण घेवन तो प्रोफेसर जालो. हें करतना गांवच्या लोकांनी तांची फकणां केलें. कुन्नाटे नदरो ताका खावपाक लागल्यो. सकयल्या समाजातलो भुरगो वयर सरूंक जायना म्हूण ताका हिणसावन सकयल ओडपाचे काम लोक करतालें पूण पोको ताका बादलो ना. तांणे शिकपाची जिद्द सोडलीना देखून तो जैतीवंत जालो. वेग-वेगळ्या सुवातिचेर काम करून तो खूब कितें शिकलो. नव्या नव्या अणभवांनी तांच्या गिन्यानांत भर पडत गेली. एक मनीस प्रमाणीकपणान, एकनिश्ठ रावन तशेंच अणभवविश्वा वरवीं, जिद्दी बाळगून कशें तरेन जैतीवंत जावंक शकता हांची जिती-जिवी देख पोको ह्या पात्रां वरवीं घेवंक मेळटा.

2) दत्तू (पोको कादंबरी)

दत्तू हो पोक्याचो बापूय. तो सादो भावार्ती आसलो. तो एक खापो मानाय आसलो. गांवचे शेणय – कामत दत्तूकच दिसवड्यान कामाक आपयताले. कारण तो प्रमाणीकपणान काम करतालो. हेर मानायांभशेन कामचेर नासलो. दत्तूक कुळागरांत सोडटकीर ताचेर सगळें पातयेवन धनी सेंसूस्त आसताले. कितलेंय कश्ट पडल्यार दत्तू आपल्या मालकाचें उतर ताळटार झेलतालो आनी हें गुणांक लागून मालकाक दत्तूचेरूच विस्वास आसतालो. दत्तू एक ऑलरावंड मानाय आसलो. केदाय व्हडल्या झाडार चडूंक तो भियेनासलो. एक माडयेर चडटालो आनी सगळ्यो माडयो पाडूनच देंवतालो. तशेंच तो पाडप, चिरप, तासप, तोडप,

खणप, फोडप असल्या कामांत विशेष प्रवीण आसलो. कसलेंय काम हातांत घेतल्यार तो जीव ओतून तें काम करतालो. तो सगळी देव-देवसकी खऱ्या भावार्थान करतालो.

दत्तूचो सभाव एकमुळो आनी फुरफुरो आसलो. दत्तूच्या पदरांत अडाणीपणां आनी उणें गिन्यान आशिल्ल्यान स्वताचेर जाल्ल्या अन्यायाचेर विचार विमर्श करपाची तांक ताच्यांत नासताली. तो गांवच्या लोकांमदीं चड मिसळ जायनासलो देखून तांचे इश्ट कमी आसले. पूण गांवच्या उत्सवांनी चडकरून शिगम्याक नमन घालपाक तशेंच गड्यां मांडार धोला तालार रामायण गावपाचें काम दत्तूच करतालो. दत्तूक सोऱ्याचे व्हेसन नासले पूण तो दीसभर काम करून कुडीचो ताण कमी करूंक मात विडी ओडटालो. दत्तू खंयच्या देव-देवचारांक भियेनासलो पूण आपले बायलेत शांतूक भितालो. दीसभर काम करून जोडील्लो दिसवडो तो शांतूकडेन दितालो आनी ह्या दिसवड्या वरवीं घरच्याचो पोट-पाण्याचो प्रस्न सुट्टालो. कांय फावटी दीसभर काम करून सुदां थोडें लोक दीसवडो त्याच दीस दिनासले तेन्ना मात तांच्या घरांत उपास जातालो. कारण दत्तूच्या दीसवड्याचेरूच सगळो घर-संवसार आदारून आसलो.

दत्तूक आपलो चलो पोको आपल्याच सारको एक खापो मानाय जावंचो अशें दिसताले देखून ताणें पोक्याच्या शिक्षणाचो वा हेर भुरग्यांच्या शिक्षणाचो केन्ना विचार लेगीत केलो ना. आपलो घराबो उबंत पडचो न्हय देखून तो आपली पुराय शक्त वापरून मेहनत करतालो. दत्तूक आपल्या वाट्यांक आयला तें कश्ट करून भोगपाची संवय आसली. आपल्या भुरग्यांक बरी जीण जगूंक मेळची म्हण ताणें पोक्याक तशेंच सुकड्याक भाटकारागेर रावंक धाडले. भाटकाराल्या कुळागरांत काम करून भाटकारान आदेशा प्रमाण सुपारेच्यो खांडी आनी हेर पिकावळ भाटकाराल्या घरा पावयली. तो सदांच भाटकाराच्या उपकारात रावलो. तशेंच जेन्ना फोंडेचो भाटकार सुपारेच्या खांड्याक लागून सतावूंक लागलो तेन्ना तो सारको थतर वितर

जालो. हें सतावणूकेक विटून आनी सुदन्यान कुळागर आपल्या ताब्यात घेवपा खातीर केल्ल्या कारस्तनाक लागून ताका कुळागर सोडचे पडले. उपरांत त्या गांवांत कसलोच काम धंदो नाशिल्ल्यान तो आपल्या बायल – भुरग्यांक घेवन मिना खणीर कामाक गेलो. जेन्ना पोक्यान आपल्या घराब्याक आपूण काम करता त्या गांवांत हाडली तेन्ना दत्तून सगळ्यांक घेवन थंय वस्ती केली. दिसवड्याक कामाक वचून नवीन गांवांत नव्यान आपल्या घर –संवसार उबो केलो. फुडें तांणे पोक्याक मिनाखणीर, दुरींग बांदपाक, जोत घेवपाक ह्या विंगड कामांनी सागांत दिलो. अशें तरेन एक बरो घरकार, बापूय जावन ताणें आपली जबाबदारी बरें तरेन पाळ्ळी.

3) अण्णा (पोको कादंबरी)

अण्णा राणू खवंट्यालो व्हडलो पूत आसलो. राणू खवंट्याच्या मरणा उपरांत घराची सगळीं जबाबदारी तांच्या खंदार पडली. मुखेलपणान राणू खवंट्यान घातिल्लो माण्ण तांचे दोगूय पुत म्हणल्यार अण्णा आनी तातो मेळून चलयताले. धाकटो पूत दीस आनी रात पसरो सांबाळटालो आनी व्हडलो पूत अण्णा भायलो सगळो कारभार पळेतालो. तांचो माण्ण आशिल्लो तो गांव शेतांचो आशिल्ल्यान सारें हाडून विकप, गांवांक वायंगणां पिकतालीं, ताका लागून साकांनी बीं हाडून विकप, हो गांव शेता वांगडाच भाटांचो आसलो. भाटकाराकडच्यान नाल्ल घेवन विकप, खोबरे फोडप, नाल्ल सोलून अरबांक विकप जाताले. अशें तरेन तांचो धंदो घडगंज चलतालो. माण्णार लोकांची उपाट गर्दी जाताले देखून तांकां आदार एक मानाय जाय आसलो. ह्या कारणाक लागून अण्णान पोक्याक आपल्या माण्णार दवरिल्लो.

अण्णा शांत सभावाचो आसलो. धंद्या बाबतीन तो सामको प्रामाणीक. तांचे सगळ्या लोकांकडेन बरें संबंद आसलें. अण्णा गावड्यांचेर पुराय पातयेवन आसतालो आनी गावडे

अण्णाचेर. अण्णान गावड्यांक फटयलो अशी कोणाक केन्ना कागाळ आयकूंक मेळनाशिल्ली. दिवाळेकडे वर्साचें कोंत करता आसतना गावड्यांक तांच्या कामाची आनी सामान व्हेल्ल्याची याद करून दितालो. गावड्यान हय भाटकारा म्हणल्या उपरांतच कोंत काबार जातालें. अण्णा बामण पसरकारांक मातूय पातये नासलो. तें ताचेकडल्यान सामान उदार व्हरताले आनी तांचे दुडू बुडयताले. उदार दिवपाचे बाबतींत कितलोय लागशिल्लो सोयरो आसल्यार लेगीत अण्णा तांकां लागीं धरिनासलो. लोकांकडे गोड गोड उलोवन, तांकां आपले करून धंदो करपाची कला अण्णाकडेन आसली. आपले काम दुसऱ्यांकडल्यान कशें तरेन करून घेवचें तांक ताका आसली. कमीत कमी खर्चांत तो खुबशें काम करून कला ताका भेसबरी जमताली.

आपलो माण्णा बरें तरेन चलचो हांची काळजी अण्णा सदांच घेतालो. तांणे सगळ्यां कामाचे वेवस्थीत नियोजन करून तें चालीक लायिल्लें. अण्णाक सोपेंपणी कोणाचेर तापाची वा तिडक काडपाची संवय नासली. माण्णार कितें वयर सकयल जाल्यार तो फेरविचार करून निर्णय घेतालो. अण्णाचे सगळ्या गजालींचेर बरें नियंत्रण आसले. खंयचे परिस्तितींत कशें तरेन वागचे हांचे भान ताका आसले.²

4) देमू (समर्पण कादंबरी)

देमू हो गावडा समाजाचो प्रतिनिधी आसलो. तो एक जातीवंत भागेली भाटकाराल्या दोंगरार वावर करून आपलें पोट भरतालो. तांचो पुराय कुटुंब भूत दोंगराच्या वावरांत गुतून आसताली. देमू सैममोगी आसलो. सैमांत सूख, समाधान सोदपी देमू संदाच सैमाची किर्ती गाजयतालो. ह्या सैमा वरवीं ताका खरी वळख मेळिल्ली. देमू सादेपणान आनी ल्हानवीकायेन आपली जीण जगतालो. देमू सदां आमोरी जाल्याबगर दोंगरावेल्यान गांवांत देवनाशिल्लो. मोटव्या

कालसांवांतल्या फाटल्या बोलसांत बॅटरेदिवो आसलो लेगीत जाल्यार, हातांत पेटिल्लें शेणकूट घेतलेबगर तो केन्ना देंवती देवल्लोना. एका हातांत शेणकूट ऐसलें तरीय दुसरो हात मात केन्नाच बेकार नासतालो. काजू दिसांनी नित्यागाडगो ना जाल्यार एकाद्रो पणस खांदार आसतालोच. कांयच ना जाल्यार माथ्यार शिरपुटां भोरो तरी हातांत दिसतालो. रिकामे हात हालयत धेपां मारप देमूक केन्नाच जमलेंना. देवान हात दिल्यात ते फकत हालोवंक न्हय, तर कसलें ना कसलें काम करूंक असो ताचो भावार्थ आसलो. देमू कसल्याय चिंतनांनी वा दुखांत आसल्यार सैमांतली दर एक शक्त ताका शांत करताली. देमूचे जिवीत हें शिस्त आनी संवयेर आदारून आसलें. तेंच प्रमाण गावडे गांवगिरे आसूं ना जाल्यार रानवटी, ते सकाळी खोप सोडटात आनी दिवोलावणेन घरा येतात. देमू आपलो घर-संवसार बरें तरेन ताणलो बायल भुरग्यांची फावो ती काळजी घेतली. गरीबकाय परिस्थितींत सुदा आपले तांकी प्रमाण तो घरांत कर्च करतालो. आनी हो कर्च हेर दिसांनी सोडून सणा परबांनी पळोवंक मेळटालो. देमून केन्ना कोणाचें वायट चिंतलेंना. गांवांत कोणाक वायट उतर दिलेंना. कोणाकडेन नाडपणां – घाडपणां केलीना. पूण जयवंतान मात भूत दोंगर विखूंक काडलो आनी देमू भागेली ताका लाखांनी पयशें दिवपाचो जयवंताचे निर्णय आयकून देमूचेर मळब कोसळ्ळ्या वरी जाल्लें. देमू दोंगर विखूंक काडला ह्या विचारानूच आपली तकली विरार करून तांचे हात पांय थंड पडिल्ले.

हो दोंगर रामशेणयेलो आसलो. देमूल्या कितल्याशाच पिळग्यांनी रामशेणयल्या भुतदोंगराचो सांबाळ केल्लो. ताका लागून देमू आनी रामशेणय हांच्या घराब्यांचो संबंद धनी – भागेल्याचो आशिल्लो. देमूक रामशेणयल्या कुटुंबाची चड ओड आसली. रामशेणयले मठयेर देमू चार दीस दिसलोना जाल्यार शेणयल्या घरच्या मनशांक जेवण हरगतीक पडनाशिल्लें आनी आठवड्यांतल्यान एकदां तरी गोपिकाबायचे हातचें जेवण जेवले बगर देमूक बागांत वावरूंक

नेट येनाशिल्लो. देमू एक जातीवंत शेतकार आसलो. भंयेक आवय मानून तिज्या आंगार – खांदार खेळपी मनीस. एक दीस मातयेचो वास नाकांत गेलोना जाल्यार रातीकडे ताका न्हीद पडनासली. मातयेंत हात – पायें रेबडायलेना, तशेंच दोंगरावेले कांटे – खुंटे गुड्डायलेना तर जेवण – खाण हरगतीक पडनाशिल्लें. दनपरां पोटाक भूक लागतकीर खंयच्याय एका रूखामुळातले सावळेंत बसून शीत कडी नातर आंबील – पेज जेवून, फातराचें अशें करून फटकुरार न्हिदपी मनीस आसलो. तांचो भूत दोंगराकडेन आशिल्लो संबंद जयवंत तोडूंक सोदता ही कल्पनाच देमूच्यान सोसूंक जालीना. जयवंत लाखांचे आयस दाखोवन सगळो दोंगर बिल्डकारांक विखूक सोदता हो विचार देमूक घायाळ करूंक लागता.

देमूक पयशांची आस नासली कारण तो पुरायपर्णी भूतदोंगराकडेन एकरूप जाल्लो. हो दोंगर तांच्या कुडीचो एक भाग जाल्लो. देखून देमू पयली आपल्या घरच्यांची मतां आयकून घेता हांगां ताका पूत आनी सून तसोच तांचो जावंय दुडवांक लभदलेलें दिसतात. पूण देमू आनी ताची घरकान्ना मंदिरे दोंगर वाटोवपाक धडपडतात. देमू रामशेणयचे भूत दोंगराविशीं उलोवणी करता तेन्ना ताका आपल्या पूतांच्या जयवंताच्या कारस्थनांचो पत्तो नासता. जेन्ना ताका कळटा तो सामको विरार जाता पूण आपल्या पूतांचे जिद्दीक लागून उपाय नासून जयवंताच्या बाजू घेता. उपरांत जयवंत रघूदादाचो सल्लो घेता तशेंच गांवच्या हेर जाणकारांचे विचार आयकून घेता आनी जयवंता विरूध्द भूतदोंगरांची केस घालपाक तयार जाता. कोर्टांतलो सगळो वेव्हार कागदी दोकुमेंत आनी गवायांच्या आदाराचेर चलता. केस कोर्टांत दाखल करचे पयलीं ती आदोवगादा कडच्यानच कोर्टांत वच्ची पडटा. कसलीय गजाल कितलीय खरी आसली जाल्यार ती फकत तांत्रीक कारणांक लागून भायर पडूंक शकता. आपल्या अशिलाच्या हिताक लागून आदोवगाद खऱ्याचें खोटें आनी खोट्याचें खरें करून, नितळ

मनाच्या मनशांक न्याय न्हयकारूंकय शकतात. ताका लागून, पखाचो आदोवगाद आपल्या अशिलाक धडधडीत खोटे उलोवंक लावन धव्याचें काळें आनी काळ्याचें धवें काळ्य शकता. ताका लागून जुईज कितलोय नितळ मनाचो आसलो जाल्यार न्यायदानाक आदोवगादाली ट्रिक आड गेवंक शकता. सुदैवान देमूच्या बाबतींत अशें घडलें ना. देमूकडे फाव ते दोकुमेंत नाशिल्ले. तकलेचो आदोवगाद नाशिल्लो तरी ताच्या फाटल्यान ताका मायूंक देव आशिल्लो. खटलो जेन्ना सुरू जालो, तेन्ना लोकांक दिसतालें मुंबयच्या कोटवाला आदोवगादा मुखार भेड्डो आदोवगाद कसोच टिकचो ना. खटलो कोर्टांत उबो जालो तेन्ना कोटवाला आदोवगादाचे मागणेन भूतदोंगराची येणावळ एका तिरेताच्या सुवादीन आसची. दोंगर देमून दिरीजीर करचो. त्या बदलाक जयवंतान देमूक मानाय मानून ताका आनी ताच्या मनशांक दिसावडे फारीक करचे, असो आदेश कोर्टान दिलो.

भूतदोंगराची केस कोर्टांत पंदरा वर्सां रखडली. कोर्टांत खेपो घालून घालून देमूचे कमरेक बाग आयली. कोटवाला आदोवगादान जयवंता कडच्यान आपले फियेचे लाखांनी रूपये वसूल केले. टोपीवालाय जयवंताचेर पातियेवन लेत्रान दुडू दीत रावलो. कारण कोटवाला केस जिंकतलो आनी भूतदोंगर आपल्याक मेळटलोच अशी खात्री जयवंत आनी टोपीवाला धनवंताक आशिल्ली. लोकांकय तशेंच दिसतालें. अशें आसलें तरी देमून मात आपलो धीर सोडलो ना. सिरीलबाबूच्या रूपान देव ताच्या फाटल्यान आशिल्लो. ह्या देवान ताका निमणे मेरेन सगळे तरेचो आदार दिलो. केस चलयता आसतना देमूक खूब संघर्श करचो पडटा. तांचो मानसीक, शाररीक, आर्थीक तसोच समाजीक संघर्श ह्या वेळार जाल्लो पळोवंक मेळटा. पूण देमू आपले दायज सांबाळूक ह्या सगळ्या अरिश्टांक थामपणीं फुडो करून ताच्या पुर्वजांनी वसयिल्लो दोंगर बिल्डरांच्या भकीक पडपाचो वाटायता.¹

5) जयवंत (समर्पण कादंबरी)

जयवंत हो रामशणयेलो धाकलो पूत. जयवंत लॉ शिकून आदोवगाद जाल्लो. जयवंत आदोवगाद जावंचो अशी ताचे आवयची सीताबायची इत्सा आसली. आपलो पूत आदोवगाद जाचो चड अभिमान रामशेणयेक आसलो. रामबाबान आतां जयवंताक दोतोर म्हणूक सुरवात केली. आतां जयवंताची तांच्या भावडां, आत्या, आनी गांवच्या लोकांकडल्यान तोखणाय जावंक लागली. सगळ्या कडल्यान आपलो थातोमाथो जाता तें पळोवन जयवंतय दिसान दीस गर्वी जायत गेल्लो. घरांत ताचें पोजिसांव वाडटा तें पळोवन तो भुल्लुसलो. आपल्या उलोवण्यांक घरांतली एकसारखी उखलून धरतात हें ताका कळून आयिल्ले. देखून तांची नीत बिगडत गेल्ली. भारतीय शिक्षण पध्दतीत मनीस जितलो चड चड शिकता तितलो तो समाजांत नमळायेन आनी सादेपणान वागपाचो यत्न करता. पूण हांगां जयवंत ब्रिटिशांच्या शिक्षण पध्दतीचो गुलाम जाल्लो. रामबाबान जयवंताक गरिबांक, दीन-दुबळ्यांक नाडपा – पिडपा खातीर आदोवगाद करूंक नासलो. परतेंच जाल्यार ह्या शिक्षणाचो उपेग लोकांची सेवा करून आपल्या वाडवडलांचें नांव वयर काडचें होच रामबाबलो जयवंताक आदोवगाद करपाचो खरो उद्देश आसलो.

जयवंत मुळांत वायट वुत्तीचो भुरगो नासलो. तांचेर ल्हानपणात सावन ताच्या कुळाचे बरें संस्कार जाल्ले. पूण कॉलेजींतल्या बेगडी भाटकार आनी गिरेस्तांच्या सांवटांत आयिल्ल्यान इल्ली इल्ली ताची नीत बिगडत गेली. ताका स्वताचें पोन्ने घर भूतबंगलो दिसूंक लागलो. बापायच्या धोतराची आनी शेंडयेची वीट येवंक लागली. व्हडल्या भावाचें मोटवें कालसांव आवडना जालें. घरांत बोडकी गोपिकाबायक पळोवन जयवंताची तकली खुबळटाली. एक

प्रफुल्ला सोडून घरांतली सगळीं मनशां ताका गांवडळ आनी येगाडी दिसताली. असल्या येगाड्यां मदें दीस काडप ताका आवडना जाले. ताचो जीव थंय धुस्मटूंक लागलो.

जयवंताक एक बरी घर, गाडी अशें तरेचें पोजिसांव घेवन आदोवगाशी सुरू करूंक शारांत प्रशस्त सुवात घेवन ऑफिस घालपाचो हेत आसलो. देखून ताका पयशांची गरज आसली. आनी तशेंच ताणें बापायक सांगलेंय बी पूण बापायच्या जबाबतल्यान ताका तांचे लागी पयशें नात म्हणपाचे कळून आयलें. पयशांचो बंदोबस्त करपाच्या नियाळात तांची नदर भूतदोंगराचेर गेली. आनी तो दोंगर विकपाची येवजण आपल्या बापायक कळ्यार तांची कितें परिस्थिती जातली हांचेर विचार केलो तशेंच देमू कसो जाग्यार घालचो हांचेरूय विचार केलो. सगळ्यात पयलीं ताणें घरच्याक कळयनासतना ही येवजण देमूच्या कानार घातली आनी ताका दोको दिलो. जेन्ना देमू कडल्यान रामशेणयक जयवंताच्या कारस्तानांची खबर कळळी तेन्ना तो तुटून पडलो. घराकडेन येतकच आपल्या बापायक आपल्या येवजणीचो पत्तो लागलो हांची सुलूस जयवंताक जाली. बापायक तांणे कशेंय भाशेंन समजायलो. पूण रोघूदाद हो रामशेणयलो जीवा भावांचो इश्ट ताकाय जयवंताच्या कारस्तानांचो खबर कळळी आनी तांचे कडल्यान झुपाटी खातकीर जयवंतान कोल्याची नीत आपणायली. जयवंत एक गीद सोबावी मनीस आसलो खरो पूण ताच्यांत कोल्याचेय गूण भरिल्लें आसलें. फुडें तांणे आपल्या सारक्या कोल्या बुद्दीच्या चलेबाबाक आनी येगाड्याक घेवन तशेंच गांवांत आनी गांवां भायले गुंड एकठांय करून एक जबरदस्त शक्ती उबी केली. तशेंच नावाजत्या वकिलाकडेन संपर्क सादलो. आपली सगळी शक्त पणान लावन तांणे वांकड्या मार्गान केस लडपाचे चिंतले. जयवंताक तर कोर्टांत वचपाची गरजच नाशिल्ली. ताच्या पुर्वजांनी जोडून दवरिल्ल्या बेंसाचेर कोणें घावो घालूं नाशिल्लो. ताका तें बेंस आडमार्गान फुंकून एशआरामांत जगूंक जाय आशिल्लें. बेंस

विकतकच ताका लाखांनी रूपये मेळटले आशिल्ले. पूण ते मेळोवपा खातीर ताका हजारांनी न्हय, तर लाखांनी रूपये खर्च करपाची गरज आसली. कायद्या भायलीं वायट कर्मां करपाखातीर, दुश्ट आनी पाड्या लोकांची संगत धरची पडटा. दुश्ट लोक चिरीमिरी दिवन कोणाक लागीं जायनात. कोंबडो सोडून बोकडो कापपाचीच आस तांकां लागिल्ली आसता. जयवंत तांकां आयतोच नावाजतो बोकडो मेळिल्लो. नावाजतो आदोवगाद आनी नामनेचो भाटकार. कोर्टांत केस उबी जातकीर फाल्स गवायो दिवपाक एक इशारो केल्यार पुरो. धा मनीस धावन येता तितलो गबगबो निर्माण केल्लो जयवंतान.

मुंबय गिरगांवांत राबितो करून आशिल्लो एक गुजराती टोपीवाला लोकांक टोपयो घालून घालून इतलो गिरेस्त जालो की भारतांतल्या सगळ्या राज्यांनी एक तरी कसलो ना कसलो कारकानो आसचो, अशें ताका दिसलें. गोंय मुक्त जाल्या उपरांत गोंयांतय एक पिठाचो कारकानो काडचो अशें ताच्या मनांत आयलें. त्या खातीर ताणें गोंयांत येवन दिसाळ्यांनी जायराती दिवन जमिनीची वासपूस केली. ह्या आदीं गोंयच्या एक-दोन बिल्डरांनी जयवंताकडेन भूतदोंगर विकत घेवपाची उलोवणीं केल्लीं. पूण हो मुंबयकार ताका चड फायद्याचो दिसलो. कारण तो जमीन घेवपाक कसल्योय अडचणी आयल्यो जाल्यार, त्यो पयस करूंक दुडू मोडपाक राजी आशिल्लो. ह्याच कारणाक लागून जयवंतान ताका नव्यान जमीन विकपाचो घाट घालो. देमू आड कोस कोर्टांत घालपाची माण्णीय ताणेंच केली. मुंबयचो कोटवोला वकीयलय जयवंताक ताणेंच मेळोवन दिलो. अशें तरेन फुडें टोपीवालाक विस्वासांत घेवन पोक्यान देमूक नॉटिस धाडली. जयवंतान देमू ही केस लडूंक शकचोना असो सुमार केलो आनी सगळें आपल्या फावरार आसा अशें ताका दिसताले. जयवंत आपलो सुवार्थ सादोवपा खातीर देमू सारख्या गरीब गावड्याच्या पोटार पांय दिवंक सोदतालो. देमूक फटोवन

दोंगराचो भागेली म्हण ताका आशिल्लो दिरेंत काडूंक सोदतालो पूण तांच्या येवजण्यांक यश आयलें ना. निमाणेंकडेन लाखांनी पयशें वापरून एकठायिल्ली सगळी शक्त फुकट गेली. हांगां सत्याचो विजय आनी फटीची हार. देमूक आपलो हक्क परत मेळ्ळो आनी जयवंताक आपल्या कर्तुबांची शिकशा फावो जाली.

6) रघूदाद (समर्पण कादंबरी)

रघूदाद रामशेणयलो इश्ट आसलो. रघूदाद गांवचो जाणकार आसलो. गांवांतलें चडशें लोक तांचो सल्लो घेवंक तांगेर वतालें. रघूदाद आनी रामशेणय भुरगेंपणांत पयलीं मराठी आनी मागीर इस्कोल प्रिमारीयु, माथ्यार काळ्यो तोपयो दवरून, शेंडये पोतां मानेर सोडून वांगडाच शिकलें. घरांत आवयांनी आनी बोडक्या आज्यांनी केल्ले उत्तम संस्कार, पोर्तुगीज प्रोफेसर इबाडूंक शकलेनांत. रघूदादल्या मेंदवांक सदांच धार चडत आसताली. कोणेंय कितेंय सांगल्यार बुदी साणयेचेर घासलेबगर रघूदाद ताका मान्यताय दिनासलो. गांवांत रघूदाद चड पेजाद आसलो. कोणय अडचणीत पडल्यार ताची सोडवणूक करपा खातीर ताका रघूदादाकडे व्हरतालें. कोणाचीच भीडभाड धरिनासतना खरो आनी फाव तोच सल्लो रघूदाद ताच्या म्हण्यांत वतल्यांक दितालो.

रघूदादलें घर एक रूशीलो मठ कसो आसलें. गर्देपासून पयस एका दोंगराच्या पालसणाचेर वसयिल्लीं. ताकां फुलांचो चड सोस आसलो. तशेंच घराभोवतणी तांणे वेग-वेगळ्या फुलां, फळांची झाडां लायिल्ली. रघूदादाक वरांची वरां बल्कावांत रावून सुकण्यांची गितां आयकपाक आवडटाली. रघूदाद एकदां कितेंय वाचूंक बसलो म्हणटकीर संवसाराक विसरतालो. जेन्ना देमून जयवंतान भूतदोंगर विकूंक काडिल्यांची खबर रघूदादक सांगली तेन्ना रघूदादाक धसको बसलो. जयवंताच्या नांवान आतां रघूदाद बोटां मोडूंक लागलो. जयवंताक

स्त्राप सोडचे अशें ताका दिसलें. ताच्या काळजांत सावन सुटिल्ले स्त्रापबाण खर आसतात. ते जयवंताक लागल्यार इश्टपुत्राक लागून ताचें वायट जातलें. देमून सांगिल्ली गजाल आयकून थोडो वेळ रघूदाद रागान तांबडो जालो. ताचे हात – पांय थरथरले. शीरान शीर तडटली. दोळे विस्तारलें. पूण कांयच करूंक शकनासलो. त्याच दिसा ताणें जयवंताक जाप विचारूंक आनी भूतदोंगर विकपाक जयवंताचेर कसलें अरिष्ट आयलां तें जाणून घेवपाक रामशेणयगेर गेलो. थंय वचून ताणें जयवंताक भूतदोंगर विकपाफाटले कारण विचारलें. पूण जयवंतान जाप दिली ना. रघूदादान देमूचेर जाल्लो अन्याय पळोवन आपूण सोंसचोना आनी निमाणें मेरेन झगडटलो अशें शिटकावणीं जयवंताक दिल्ली. रामशेणयचेरूय तो रागान फडफडलो आनी थंयच्यान कडसरलो.

रघूदाद खरो खोट्याक खोटो, बऱ्याक बरो वायटाक वायट आशिल्लो. रघूदाद विचारी, सज्जन, नितीमान आशिल्लो. पूण ताका खंयी अन्याय दिसल्यार ताची शांत तकली भडकताली. तकली थंड जातकीर आपल्या हया दुर्गुणाचो ताका पश्चाताप जातालो. फुडें आपणें शिटकावण सुदा जयवंत जाग्यार येवंक ना हाची खंत रघूदादाक जाली. तांणे देमूक कशें तरेन, खंयच्या मुद्यांचेर केस घालची वा फुडें व्हरचें हांचेर योग्य मार्गदर्शन केलें. रघूदादान निमणें मेरेन दामूचो हात सोडलोना.⁴

7) गोंदू (गोंदू कादंबरी)

गोंदू हो गावडा समाजाचो प्रतिनिधी जावन पुराय कादंबरीत प्रमाणीकपणान दर एक अन्यायक वाचां फोडपाक वावुरता. गोंदू बारकेल्ल्यालो पूत आसलो. गोंदूचे आवयन ताका जल्म दिल्लो खरो पूण ती आपल्या भुरग्याक आवयची माया दिवंक शकलीना. गोंदूची आवय सोभावान अरवळ आनी पारपोळ आशिल्ली. ताचो बापूय गर्वी आसलो. दोंगाय घोव – बायल कसलींच

जबाबदारी घेवपाक तयार नासली. आपल्याक जाय तशीं वागताली ताका गोंदूच्या फुडाराचें मातूय पडून वचूक नासलें. अशें आसले तरी गोंदूचेर आपल्या आवय बापाय भशेन मातूय जावंक ना. गोंदूचेर आपल्या काकी गिरिजाच्या बऱ्या संस्कारांचो प्रभाव पडलो. तो आपलें काकीन मानान वागयतालो. तिच्या उतराभायर चलनाशिल्लो. काकी जें कितें करता तें सगळ्यांच्या फायद्या खातीर करता हांची जाणवीकाय ताका आसली. गोंदूक बरी देख दिवंक आनी गिन्यानाची ओड लावंक ताचो आवय – बापूय जाग्यार नासलो. पूण तें काम मुळावे शाळेंतल्या हरीमास्तरान भेसबरे करून दवरिल्लें. हरीमास्तरान घालून दिल्ले बुन्यादीचे आदारान गोंदू खूब कितें करूंक शकतालो.

गोंदू आपल्या शिक्षणा खातीर काकीक त्रास दिवंक सोदनासलो. पूण पाद्रीचे इश्कोल आशिल्ल्यान काकीक दर खेपेक नसतो खर्च करचो पडटालो. हांचे गोंदूक खूब वायट दिसतालें. पाद्रीच्या इश्कोलांत शिकतासतना गोंदूची पावलुकडेन इश्टागत जाली. पावलु हो गिरेस्त भुरगो आसलो तरीय मनान साफ आसलो. फुडें गोंदू आनी पावलु एकठांय लागलें. केन्ना केन्ना तांचे मदीं मतभेद जातालो पूण तें शांततायेन एकामेकाचेर तिडकनासतना सुटावो करताले. पावलुक हिंदी विशय कठीण वतालो. देखून हिंदी खातीर तो तोपयो सराकडल्यान टिवशन घेतालो. पूण ताचें शिकोवप कमी लॅक्चरां चड जाताली देखून पावलुक ह्या विशयांत कमी गूण मेळटाले. अशें आसून गोंदू हिंदी विशयात प्रावीण आसलो. देखून तांणे कसलोच सुवार्थ बाळगिनासतना पावलुक हिंदीचो विशय खोलायेन शिकयलो तेन्ना पावलु बऱ्या गूणांनी पास जालो. गोंदू आपल्या पोटार आड येता आनी आपल्याक हुशार समजता देखून तोपयो सर ताका बुध्द शिकोवंक सोदतालो. गोंदूक फुटबॉल खेळपाची आवड आसली. तोपयो सरान गोंदूक इश्कोलांच्या टीमीत घेवचो न्हय म्हण प्रिन्सिपलाचें कान फुकलें.

गोंदू शिकतालो त्या पाद्रील्या इश्कोलांत हेर इश्कोलां भशेन राजकारण चलतालें. त्या इश्कोलांत बऱ्या वांगडा वायट मनीस वावुरताले. वायट थोडे आसले तरी तांच्याफुडें बऱ्यांचीं शाणेपणां चलपाक खूब कठीण आसता. हांगा जात-धर्माचें राजकारण चलताले. गरीब-गिरेस्त, हिंदू - क्रिस्तांव अशा भेद भावांक सारें उदक घालपाचे यत्न हांगाय दीसरात पाड्या लोकांकडल्यान सहजतायेन चलताले. गोंदू ह्या भेदभावाक बळी पडलो. पावलून फावोर लावनूय गोंदू हिंदू आशिल्ल्यान ताका फुटबॉल पंगडात घेवंक नासलो. हिंदू परस क्रिस्तांव फुटबॉल खेळूंक कापाज, असलो सोद इश्कोलांतल्या एक दोन हिंदूंकच लागिल्लो. आपूण हिंदू आनी गावडो आसलों तरी कसल्याच खेळांत मातय उणो ना, अशें गोंदूक दिसतालें. आपल्या आंगातले गूण दाखोवपाची संद मेळची अशें गोंदूक दिसतालें. पूण ती मेळना म्हण तो दीस रात खंती जातालो.

फुडें गोंदून आपल्यार आपले कापस्दादीन गांवांतल्या फुटबॉल खेळगड्यांक घेवन आपली वेगळी टीम तयार केली. उपरांत स्वताच्या बळग्यान, दर मॅचीक आपल्या खेळगड्यांक प्रोत्साहित करून तशेंच इश्कोलांतल्या टिचरींच्या देखीक तोपयो सर, आंतोनेत तशींच हेर वायट प्रवृत्तीच्या लोकांनी वेग-वेगळी कारस्तनां करून गोंदूक आपली टीम फाटी घेवपाक लायताली. गोंदून तांची पर्वा करूंक ना तो मेहनत करीत रावलो. आनी निमाणें कडेन फायनलीक गोंदूचे टीम आड इश्कोलांची टीम खेळपाक आसली. आनी हें मॅचीत गोंदूचो पंगड शिकलो. तेन्ना सगळ्यांक गोंदूच्या तांकीचो आनी गूणांचो अदमास आयलो. गांवांत तशेंच इश्कोलांत सगळ्यांक तांचे नांव गाजलें. तशेंच सगळें लोक ताका मान समान दिवूंक लागलें. तशेंच जेन्ना गांधी जयंतीच्या निमतान इश्कोलांत एक कार्यक्रम जावपाचो आसलो. त्या निमतान गांधीजींच्या आवडीच्या गितांची सर्त घेवपाचें थारायलें.

पावलू क्लासाचो मॉनीटर आशिल्ल्यान सर्ती खातीर गीत वेंचून काडपाची जापसालदारकी ताचेर पडली. गोंदूच्या सांगातान ताणें रघुपती राघव राजाराम, पतीत पावन सीताराम हें गीत वेंचून काडलें. सगळ्याक हें गीत मानय जालें. उपरांत ह्या गीताची प्रॅकटीस करपाक सुरवात जाली. प्रिन्सिपल प्रॅकटीस पळोवन गेलो आनी गीत वेंचून काडटल्याचीय तांणे तोखणाय केली. पूण जेन्ना आंतोनेत टिचरीन हें गीत आयकलें तेन्ना तिका भिरभिरी मारली. ही टिचर वायट प्रवृत्तीची आसली. हें गीत कोकण्यालें भजन म्हण तिणें कें बंद करपाक सांगलें. किरिस्तावांच्या इश्कोलांत कोंकणेपण चलचें ना हांचे परिणाम भुरग्याच्या आवय – बापायचेर जातलो आनी क्रिस्तांव लोक आपल्या भुरग्यांक पाद्रीच्या इश्कोलांत घालची नात. अशें तरेची अर्थ नासलेली गजाल तिणें प्रिन्सिपलाक सांगली. दोनूय टिचरींचेर गीत बंद करपाचो सांवार आयिल्लो उपरांत टिचरींच्या दबावान प्रिन्सिपलान तें गीत सतेंतलें भायर मारलें. गोंदूक आनी पावलूक ह्या घडणुकेचे सामकें पिकासांव जालें. पाड्या टिचरां भितर आशिल्लो गैरसमज आनी आनी धर्मा मदीं केल्लो भेदभाव पळोवन दोंगाकूय तांची भिरभिरी मारली.

गोंदू सदांच सत्यान चलतालो. सदांच नवें गिन्यानाच्या सोदात आसतालो. सैमांतल्या बरीकांतली बारीक गजाल नियाळपाची निरीक्षण शक्त ताचे कडेन आसली. मॅट्रीक मेरेनचे शिक्षण घेवन गोंदून शाळा सोडली. गोंदूक शेतकामाची खूब ओड आसली. देखून ताणें मेळत तें शेतकाम शिकून घेतलें. आनी आपलें येवजणें प्रमाण शेती केली. सगळ्यात पयली ताणे मरड शेत वेवस्थीत जमीन वाडोवन रोंयलें. उपरांत ताणें भाजी-पालो, पोरसूं करूक वेग-वेगळ्या तरांची फुल झाडां लायली. हें शेतीचें येवजणेंतल्यान ताका बरी येणावळ मेळ्ळी. फुडें ताणें आपल्या आवय- बापायक खेमू देसायाच्या फासांतल्यान मुक्त करपाचो निर्णय घेतलो. तशेंच खेमू देसायालीं कारस्थनां लोकां मुखार हाडपाखातीर एक कट रचलो. खेमू देसायाक

तांणे आपल्या धाडसान संरपंच ह्या पदावयली उडोवंक लोकांचो सांगात घेतलो. तांकां योग्य मार्गदर्शन करून तांचे मन परिवर्तन केलें. अशें केल्ल्यान खेमू देसायाली सत्ता गेली. अशें तरेन गोंदून आपल्या आवय – बापायक खेमू देसायाच्या फासातल्यान सोडयलीं. फुडें गोंदून आपलें येवजणें प्रमाण कृषी काम हातांत घेतलें आनी गांवच्या लोकांनी पाडंग सोडिल्लीं शेत नव्यान रोवपाक तांकां आपलें येवजणेंतल्यान स्फूर्त दिली. तशेंच शेतांत कॅमिकल सारें घालीनासतना गांवटी सारें वापरपाचो तशेंच तशेंच पारंपारीक रितीन शेता रोवपाचो सल्लो दिलो आनी सगळ्यांनी तो मानूय केलो. अशें तरेन गोंदूच्या जिवीतांत वेग वेगळ्या सभावांची मनशां येवन गेली. सुवार्थी टिचरींनी ताका सकयल उडोवपाचो प्रयत्न केलो पूण गोंदून धीर सोडलो ना. परतें जाल्यार तांणे आपली बुध्दी वापरून, मेहनत करून आपलें गूण आनी शक्त समाजाक दाखोवन दिली. गोंदून प्रमाणीक, निसुवार्थी रावून इश्टागतीचें नातें सांबाळ्ळें. धर्मा, जाती – काती मदीं भेदभाव करतल्याचेर आपल्या गिन्यान आनी प्रकर वृत्तीन तांणे बडी मारपाचो प्रयत्न केला. तशेंच पारंपारीक कृषी वेवसाय तिगोवन दवरपाचें आव्हान गोंदू ह्या पात्रां वरवीं केल्ली दिसून येता.⁵

8) तोपयो सर (गोंदू कादंबरी)

तोपयो सर पाद्रील्या इश्कोलांत हिंदी विशय शिकयतालो. तांची शिकोवपाची पध्दत प्रभावी नासली. तो शिकोवचे सोडून भायली लॅक्चरां चड दितालो. तोपयो सराचो सभाव मातसो हुतहुतो आनी कुन्नाटी आसलो. तो बामण आशिल्ल्यान इश्कोलांत येवपी सकयल्या समाजांतल्या भुरग्यांक प्रत्येक गजालींक लागून तांकां हिणसायतालो. इश्कोलांत तोपयो सरा वांगडा हेर टिचरीं मेळून राजकारण करताली. हिंदू आनी क्रिस्तांव भुरग्यां मदीं भेदभाव करताली. तोपयो सर क्रिस्तांव भुरग्यांचो चड थातोमातो करतालो. वर्गांत वयल्या समाजांतल्या

भुरग्यांक चड संदी दितालो आनी सकयल्या समाजांतल्या भुरग्यांक चेपून दवरपाचे काम करतालो.

तोपयो सर सुवार्थी आनी आशेचो आसलो. क्रिस्तांव भुरग्यांक हिंदी विशय शिकपाक कठीण जातालें. तेन्ना आपूण स्वता पयशांचे आशेंक लागून तोपयो सरान पावलु आनी हेर भुरग्यांचे टिवशन घेवपाक सुरवात केली. जेन्ना सावन गोंदूची इश्टागत पावलुकडेन जाली तेन्ना तें दोंगूय मेळून शिकतात तें पळोवन ताका नसाय जाली. गोंदून जेन्ना पावलुक हिंदी विशय शिकोवपाक सुरवात केली तेन्ना पावलुन तोपयो सरा कडेन टिवशन घेवपाचे सोडून दिलें. तेन्नाच्यान गोंदूचो सूड घेवपाची भावना ताचे भितर किलल्ली. तो दर खेपेक गोंदूक लजेक घालपाक आनी ताका बुद्द शिकोवपाची संद सोदतालो. सगळ्यांत पयली तांणे गोंदूक इस्कोलांच्या फुटबॉल पंगडात घेवचो न्हय म्हण प्रिन्सिपलाक गोंदूच्यो नाकाजाल्यो चाड्यो सांगल्यो. आनी तांच्या ह्या प्रयत्नाक यश मेळ्ळें. प्रिन्सिपलान गोंदूक टीमीत घेतलोना. अशें तरेन तोपयो सर भुरग्यांक आपलें गूण दाखोवपाखातीर बादा हाडटालो. तो एक वायट वृत्तीचो मनीस आसलो. दुसऱ्यांचे बरें जाल्ले ताका सोसनासलें. तांच्या ह्या सभावाक लागून भुरग्यांची फाव ती वाड जावूंक पावनासली.

9) खेमू देसाय (गोंदू कादंबरी)

खेमू देसाय हो दुर्गावाड्यार रावतालो. तो त्या गांवचो सरपंच आसलो. दुर्गावाड्यार एक आदीं सावन देसायांचो घराबो रावतालो. देसायांचो घराबो म्हणल्यार गोरगरिबांचो आदार, अशें थंयच्या गरीब लोकांचे मत आसलें. ह्या देसायांच्या घराब्याकडेन भाटां – बेसां खूब आशिल्ल्यान गांवचे गरीब गावडे आनी भंडारी तांच्या भाटांत काम करून आपलें पोट भरतालें. चडश्या लोकांक शिक्षण नाशिल्ल्यान तकलेचेर पेज घेवपाचे भानगडींत तें

पडनाशिल्लें. ताका लागून देसायांच्या घराब्यांतले जाणकार लोक करीत ती पुर्व दिशा आसताली. गांवांतल्या लोकांमदीं एकवठ नाशिल्ल्यान देसायांलें फावतालें.

गांवच्या लोकांच्या अज्ञानाचो फायदो घेवन गब्बर जाल्लो ह्या देसायांचो घराबो. फुडें त्या देसायांचो मुखेल खांबो जावन आसलो खेमू देसाय. आपल्या वाडवडलांच्या गिरेस्तकायेक हात लायनासतना ती कशी वाडोवची, हाचोच विचार खेमू देसाय दिसरात करतालो. गांवांतल्या लोकांच्या अज्ञानाचो फायदो घेवन, धव्याचें काळें करून दिसान दीस आपलें गिरेस्तकायेंत भर घालीत आसलो. दुर्गवाड्या वयल्या सगळ्या लोकांक पिळून काडून, तांचेर आपलो दरारो पूर्णतायेन बसोवन मेकळो जाल्लो खेमू देसाय. अशें तरेन तांचो दोळो गोंदूल्या गांवांचेर कोंडवाड्याचेर आसलो. कोंडवाड्या वयली चडशी जमीन गांवकाराच्या ताब्यांत आसली. आनी हो गांवकार जावन आसलो बारकेलो. देमून तांणे बारकेल्या बायलेक आपल्या जाळांत फसयिल्ली आनी बारकेल्याक आपलो गुलाम केल्लो. तो तांची सगळी जमीन बळगावंक सोदतालो आनी ह्या माण्णेक यश मेळचें म्हण तो गोंदूकूय आपलो गुलाम करूंक सोदतालो.

खेमू देसायान पंचवीस वर्सा सरपंचाचें पद हाताळ्ळीलें. देखून गांवांत तांचो शेक चलतालो. तो एक सुवार्थी मनीस आसलो. आपल्या फायद्या खातीर खंयचेय पातळ्ळीर वचपाक तयार आसलो. तो गांवचो सरपंच आशिल्ल्यान तो ताका भितलो आनी ह्या पदाच्या फावरान तो जमनीं बळगावपाचीं कारास्तनां कसलींच आडखळ नासतना करूंक शकतालो. एक तर गांवांत लोक अशिक्षीत आशिल्लो तशेंच खेमू आड बंड करतली जाल्यार तांचे कडेन पयशें नासतालें. देखून लोक तोंड बंद दवरून आपल्यो जमनीं वगडोवन बसतालें. खेमू देसायाचेर बंड करतलें जाल्यार तांकां एक शिक्षित आनी विचारवंत मनशाची गरज आसली. आनी ती

गरज गोंदून भागयिल्ली. गोंदून आपलें हिकमतीन खेमूचेर बंड केलें. आनी वेंचणूकें वेळार खेमूक हारोवन तांचो घमंड देवयलो.

कादंबरींतलें दर एक पुरुश पात्र आप-आपल्या तांकी प्रमाण कादंबरीत संघर्श करतना दिसता. कादंबरींतली देमू, पोको, गोंदू सारकेले पुरुश पात्रां ही स्थीर आसात. हीं तिनूय पात्रां खूब सोशिक आसात. देमू एक भागेली जावन आपल्या कामांत समर्पीत जावन वावुतना दिसता. तिनूय पात्रां सादेपणान आपली जिण जगतना पळोवंक मेळटात. ही प्रमाणीक आनी सादेपणाची जीण जगतना कांय सुवार्थी मनशांआड तांकां बंड करचे पडटा. देखीक जयवंत, खेमू देसाया सारकी पात्रां समाजांत फूट घालपा खातीर निर्माण केल्ली आसतात. गावडा आनी भोवजन समाजांतले पुरुश अशिक्षीत आसून सुदा बरें – वायट समजपा इतली तांक तांचेकडेन आशिल्ली. दुसऱ्यांचेर जाल्लो अन्याय तांकां सहन जायनासलो. तें आपल्या घरब्यांक एकठांय दवरपाक वावुरलें. तशेंच भाटकाराकडेन तांचो संबंद प्रामाणीकपणाचो आसलो. देमून निमाणे मेरेन आपल्या भाटकाराच्या दर्ज्याचो मान राखलो. “मांहां दोन लेत्रां कागदार बोरोवन दी, की तूं माझो धोनी आनी हांव तुजो भागेली.”¹¹ कादंबरींतल्या पुरुशांचे प्रस्न म्हणल्यार तांकां एक थीर वेवसाय नासलो, शिकपाखातीर वा हेर सोय – सुविधा उपलब्द आसल्यो. देखून तें आपल्या भुरग्यांक वा स्वाता शिक्षण घेवंक पावलें नात. तशेंच एकल्याचे जोडीन पुराय घर चलोवपाची जबाबदारी तांचेर आसली. गांवांत धर्मीक सुवातांचेर तांकां थोड्यो मर्यादा घालून दवरिल्ल्यो तांचे पालन तांकां करचें पडटालें. समाजीक भेदभावांक लागून भोवजन आनी गावडा समाजांतल्या पुरुशांचे खूब शोशण जालें. भाटकारांनी आपल्या फायद्याक लागून तांचे कडल्यान खूब काम करून घेतले. आपल्या अधिकारा खातीर दर खेपेक तांकां संघर्श करचो पडलो.

4.2 कादंबरींतली मुखेल स्त्री पात्रां

लेखक नं. ध. बोरकार हांणी पोको, समर्पण आनी गोंदू ह्या तिनूय कादंबऱ्यांनी बायलांचे चित्रण प्रभावीपणान केला. गावडा आनी भोवजन समाजांतल्या बायलांनी घर-संवसार चलोवपा खातीर केल्लो संघर्श, समाजांत जाल्ल्या अन्याया आड झुजपी बायल लेखकान चित्रीत केल्या. भाटकारान केल्ली सतावणूक, भुरग्याच्या शिक्षणा खातीर जाल्लो भेदभाव तशेंच हेर प्रस्न हाताळटाना तांची सोशिक जीण पळोवंक मेळटा. घोवाचेर आदारून रावनासतना स्वता घाम घोळोवन पयशें जोडपी धाडशी बायल गावडा समाजांत पळोवंक मेळटा. स्वता उपाशी रावून आपल्या भुरग्याची भूक मारपी बायल कादंबरीत पळोवंक मेळटा. कसलेंय प्रस्न उप्रसल्ल्यार तांचेर शांतपणान विचार करून तें सोडोवपाची तांक गावडा समाजाचे बायले भितर दिसून येता. दर एक कादंबरीत सशक्त आनी काळजीदार बायलेची भूमिका पळोवंक मेळटा.

1) शांतू (पोको कादंबरी)

शांतू ही दत्तूली बायल. तांच्या एकवोटाक तीन भुरगीं पोको, सुकडो आनी पिसू. शांतू दत्तू परस खूब मनशाळें आशिल्लें. ताणें अणभवान संवसार पळयिल्लो. सगळ्या थरांतल्या बायलांकडे ताची इश्टागत आशिल्ली. गोंदू नायकाली भयण गोमती, कामतीलें भागरत, वाड्यावेलें सगुणें, आबोलें, पंडरें, अहिल्लें, काशी बी सगळे बायलांवळींक शांतूक लागूनच. दत्तू म्हऱ्यांत लेगीत फिरकनाशिल्लीं मनशां, शांतूलें उतर झेलूंक एका पायांर तयार आसतालीं. शांतूक आपल्या घोवाच्या सभावाची भेसबरी पारख आसली. पूण आपलो घोव सोरो पियेना हाचो शांतूक व्हड अभिमान आसलो. दत्तून मात विडी ओडपाचें इल्ले उणें केल्यार शांतूक खूब बरें दिसताशिल्लें. पूण कितेंय करून आपल्या भुरग्यांक फुडें कसलेंच व्यसन लागचें न्हय हांची काळजी शांतू

घेताले. कारण कसलेंय व्यसन घराची बुन्याद हालयता, असो शांतूचो अणभव सांगतालो. शांतू अक्षरशऩू आशिल्लें खरें पूण खरें – खोट्याची ताका पारख आशिल्ली. आपलें तेंच खरें म्हणनासतना स्वताक सुदारपाची तांक ताच्यांत आशिल्ली. बऩ्यांचे देखीन स्वताक सुदारपाची तें सदांच यत्न करतालें.

गांवची हेर भुरगीं सदांच एकमेकांक बुरशो गाळी सांगतात तें पळोवन आपल्या भुरग्यांक तांची झळ लागची न्हय, हाची सदांच तें काळजी घेतालें. दत्तूकडे थोडीं अडाणीपणां आसलीं, तरी शांतू, दत्तूच्या सोभावांत आचरट आनी बुरसटपणा मात लेगीत नाशिल्लीं. दत्तू खापऩ्यांभशेन काम करतालो आनी सगळें सगळो दीसवडो शांतूकडेन हाडून दितालो. विडयेक मात शांतूकडेन पयशें मागतालो. हेर घरांत कितें जाय नाका हें शांतूच पळयतालें. शांतूल्या घरांत खऩ्या अर्थान मातृसत्ता चलताली. शांतूगेर जशीं भुरगीं जायत गेली तशीं घरची परिस्थिती विकट जायत गेली. दत्तूचे जोडीन संवसार चलोवपाक कठीण जातले हाची जाणविकाय शांतूक आशिल्ले देखून ताणें लाकडांभरे बाजारांत व्हरून विकपाचे थारायले. पूण तशें करूंक ताका एक समस्या आशिल्लो तीं म्हणल्यार तांचे ल्हान दुदाचे भुरगें आसलें ताका सोडून वचपाक तांच्या जिवार येताले. पूण समस्या तांणे आपल्या व्हडल्या पुतां पोऩ्या वरवीं सुटावो केली.

शांतू मोठें हुसार आसलें. तें खंयच्या गजाली बाबतीन सदांच शिटूक आसतालें. तें अक्षरशऩू आसलें तरी बुध्दीसामर्थ्यान कसलेंय गिन्यान तें रोकडेंच मेळोवन घेतालें. गांवांतल्या देवळांतलें एक कीर्तन तें चुकयनासले. आपल्या तीनूय भुरग्यांक वांगडा घेवन गांवांत जाल्ली सगळीं नाटकां तें न चुकतां पळेतालें. ल्हान व्हडांक कोणाकय उपदेश करतना शांतू नट आनी हरदासांच्या कलेचो उपेग करतालें. शांतूल्या सगळ्या करण्यांचो प्रभाव पोऩ्याचेर पडटालो.

भुरग्यांक बरी देख दिवची जाल्यार आवय - बापूय बरे देखीचो आसचो पडटा. भुरग्यांक वाच्यार सोडलीं जाल्यार वायट भुरग्यांचे लगाडीक लागून बऱ्या भुरग्यांचे वायट संस्कार जातात, हें शांतू जाणाशिल्लें. हाका लागून आपल्या भुरग्यांक कसल्या ना कसल्या कामांत गुंतून दवरपाची माण्णी शांतू करीत आसतालें.

आमचे भारतीय संस्कृतायेंत बापायपरस आवयक इल्ले चड म्हत्व आसता. तिका लागूनच घरांत चडशीं देवकार्यां जातात. तीच आपल्या दादल्याकडल्यान देवकार्यां करून घेतात. तिका लागून घरांत आनी घरांतल्या वांगड्यांमदें देवपण जागें उरता तिका लागूनच घरांत पवित्रताय नंदता. शांतूय हेच परंपरेंतल्यान फुडें आयिल्लें. ताका लागूनच घरांतले गरिबकायेंतल्यान पवित्रताय आपली तकली वयर काडून वावुरताली. ही पवित्रतायच शांतूल्या माध्यमांतल्यान, ताच्या भुरगे - बाळांक आनी घोवाक जिणेची वाट दाखयताली. शांतू इल्लें शिटूक आनी वेव्हारीआशिल्लें खरें, पूण तितलेंच तें देवभोळेंय आसलें. शांतून आपल्या भुरग्यांचेर बरें सुसंस्कार घडयिल्लें. ताका आपल्या भुरग्यांनी शाळेंक वचून चार उतरां बरोवंक आनी वचूंक शिकचें ह्या हावेसान ताणें पोक्याक गांवांतले शाळेत धाडलो थंय तो मुळअक्षरां शिकलो उपरांत शांतून हांगां - थंय वावर करून पोक्याक गांवाभायर धाडून पयलीं मेरेनचे शिक्षण दिल्लें. पोको इतलो वावर करून, गरीब परिस्थितींत लेगीत बरो शिकता देखून शांतू खोशी जाले.

आपल्या भुरग्यांक गरीबकायेक लागून कश्टाचें काम करचें पडटा हें ताका सोंसनासलें. जेन्ना पोक्यान सद्दू कामतीचें कुळागर चार दिसांनी बेण्णू काडिल्ले तेन्ना ताका सागिल्ल्या प्रमाण दीसवडो आनी जेवण मेळिल्लें खरे, पूण ते बदलाक पोक्याल्या हातांची बोटां सुजिल्लीं, नाकशो पिंजून गेल्ल्यो, नाकटांकडचीं सोल्लां वयर सरिल्लीं. टाळटाक लज्जे झाडा कांटे आनी

करमल्ले व्हीर तोपिल्ले. ही पोक्याची अवतीकाय पळोवन शांतूक खूब दुख्ख जाल्ले. तें दीसा तें दुखांच्यो झरी काडून रडलें. आनी ह्यान फुडें आपल्या भुरग्यांक असल्या दयामया नाशिल्ल्या मनशांगेर कामाक धाडचें ना म्हूण तांणे सोपूत घेतलो. शांतू आपल्या भुरग्यांचेर कूब मोग करतालें. जेन्ना पोको पणजें रावपाक गेल्लो तेन्ना तें सामके अस्तवस्त जालें. पूण आपलो भुरगो घरांत उपाशी रावचे परस दुसऱ्यांगेर रावन तांच्या पोटांत दोन शितागोटें पडचें हेंच कल्पनेनूच तें सुखावतालें. आपल्या भुरग्यांचेर अन्याय जाता तेन्ना तें सदांच ताका तेंको दिताले. आनी कितेंय चूक जाल्यार माफी मागूंक शिटकायतालें. पोक्यांच्याय दर एक निर्णयाक शांतून तेंको दिलो. पोक्याक फुडारांक यश मेळपाखातीर चडशें श्रेय शांतूक फावता हातूंत मातूय दुबाव ना.⁷

2) शेंवतें (समर्पण कादंबरी)

शेंवते हें देमूची सून आसली. शेंवत्याचे लग्न देमूच्या चल्या गोमूकडेन लग्न जाल्ले. तांका दोन भुरगीं आसली. शेंवतें थोडेंशें हुतहुतें, फुलगें, अदाशी, फोल्गें बी आशिल्लें खरें, पूण ताचो घोवाचेर आनी मांय-मांवाचेर खूब मोग आशिल्लो. आपलो घोव आनी मांव सदांच मागास रावंक सोदतात. संद आसुनय घरदार सुदारूंक सोदिनांत, ताका दिसताले संवसार कितलो फुडें पावला, हाचो ते मातय विचार करिनांत, हाची शेंवत्याक खंत भोगताली. आपणें, आपल्या भुरग्यांनी बरें खावंचें, जेवंचें, बरे कपडे – लत्ते वापरचे, चार चोवगांत भोवचें अशें शेवत्याचें मत आसले.

जेन्ना देमून जयवंतान भूतदोंगर विकूक काडल्याची खबर घरच्याक सांगली तेन्ना सगळ्याक धसको बसलो. पूम उपरांत दोंगर विकल्या उपरांत जयवंत तांकां लोखांनी पयशें दिवंक तयार आसा म्हणपाची गजाल जेन्ना देमून घरच्याक सांगली तेन्ना शेंवतें खुशालभरीत जाले. तशेंच

गोमू आनी तांची भयण साळूय खोशेन भरले. शेंवतें मराठी चोवथी शिकून इंग्लीश पांचवी शिकतालें तेन्ना ताणें मदेच इस्कोल सोडिल्लें. ताणें शंबरा वयर दुडू पळोवंक नासले. कितले शंबरांचो हजार, हें मात तें जाणां आशिल्लें. पूण लाखांचें कोंत ताचे तकलेंत भरूं नाशिल्लें. ताचो विचारच देमूल्या घरांत कोमे केन्ना केलो ना. काजू बियो आनी हेर फळावळ विकून घर खर्च जातालो. खर्च फकत कपडेलत्याक आनी परबांक जातालो. लाखांची उतरां शेंवत्याच्या कानार पडलीं आनी ते रातीकडेन ताका न्हीद पडली ना. तांच्या दोळ्यांकडे भांगरा-कांकणां, खड्यां वेडी, नाकापिलीआनी उंची ची कापडां धालो घालूंक लागली. अशें तरेची सपनां तें रंगोवंक लागले.

भूतदोंगर विकून लाक मेळपाचें आशेंन ताणें घोवाक आनी भावोजी शंकराक आपल्या फावरा करून घेतलें. शंकर एस.एस.सी मेरेन शिकिल्ल्यान ताका जयवंताकडेन उलोवणीं करून तें लाखांचे मेळपाची येवजण करताले. जयवंता मुखार देमू तिगचोना हेय ताका खबर आशिल्ली. पूण देमूच्या निर्णया आड वचपाचे धाडस ताका आशिल्लें. त्या पयशां वरवीं तें आपली जीण भुरग्यांची जीण बदलूंक सोदताले. पूण तांणे कितलीय कारस्तनां आनी समजावपाचो प्रयत्न केल्यार सुद्दा तांकां तें पयशें मेळपाची चिन्नां दिसनासली. कारण देमू आपल्या निर्णयाचेर थामपणीं टिकून आसलो. निमाणें शेवत्याक आपल्या मांवांच्या फावरांत रावचें पडले. आनी भूतदोंगरा विरूध्द झुजपाक शेंवत्यान देमूक आदार दिलो.⁸

3) मंदिरे (समर्पण कादंबरी)

मंदिरे हें देमूची घरकान्न. तशेंच गावडा समाजाची एक अणभवी बायल प्रतिनिधी. मंदिन्यान देमू वांगडा पन्नास वर्सां संवसार केल्लो. देमूल्या सोभावाक फावता तसलींच मंदिन्याच्या रूपान घरकान्न फाव जाल्ली. मंदिरेय नशिबवान म्हूण देमूच्या रूपान ताका घोव मेळिल्लो.

दोगांचेय सभव समा आशिल्ल्यान संवसार गाड्याक केन्नाच कसलीच आडकळ म्हणटात ती आयलींना. देमू – मंदिन्याच्या लग्नाची गांठ सैमान बांदून दिल्ली. देखून देमूच्या पांयांक कांटो तोपल्यार मंदिन्याच्या काळजांत किस्स जातालें. मंदिन्याचे कुडीक ताप शिरलो जाल्यार ताचो धग देमूक लागतालो. दोगांय खरेल्या अर्थान एकरूप जाल्लीं.

मंदिन्याचें विचार पारंपारीक आसलें. तें आपल्या घरच्यांक पारंपारीक रिती चालींतल्यान आपल्या समाजाचें दायज राखून दवरपाक प्रोतसाहीत करतालें. मंदिन्याचो देव – देवस्पणांचेर चड विस्वास आसलो. जेन्ना जयवंतान भूतदोंगर विकपाची गजाल देमूक सांगली तेन्ना देमू पिशांतूर जालो ताका कांयच रूचना जालें. ताचे आंग दरिल्ल्या भशेन जालें. आपल्या घोवाची ही अवतिकाय पळोवन मंदिरे सामकें अस्तव्यस्त जालें. तांणे आपल्या घोवाची हालचाल परत हाडपाक जायतें प्रयत्न केलें. आपल्या घरकाराक अकस्मात कितें जालें तें समजूक वाट नाशिल्ली. तें देमूच्या उशाकडे बसून मनांतल्या मनांत सगळ्या देव – देवचारांक उलो मारतालें. आंगवण्यो करतालें. आपल्या घोवाक खंयचेय तरी म्हारू – देवचारान आपल्या जाळ्यांत ओडला अशी ताची पक्की खात्री जाल्ली. मंदिरे आपल्या घराब्याचेर कसलेंय अरिष्ट आयल्यार घाड्याक खुदोवन घेतालें.

आपल्या घोवान देमून घेतिल्ल्या दर एक निर्णयाक तें तेंको दितालें. तांच्या उतराभयर तें चलनासलें. आपल्या घराब्यांत सदांच सुख – शांती वसची तशेंच घरच्यांनी एकमतान सगळीं काम तडीक लावंची होच ताचो हावेस आसलो. भूतदोंगर विकूंक काडलो आनी त्या बदलां जयवंत लाखांनी दुडू दिवंक तयार आसा ही उतरां जेन्ना मंदिन्याच्या कानार पडली तेन्ना ताका सणसणो मारलो. कारण मंदिन्यांक दुडवांची आस नासली पूण आपलें पोट भरपाचें साधन वतलें हें कल्पनेनूच तें सैरभैर जाल्लें. ताका लाखां नोटांचो वालोर काजू पोत्र्या इतलोच

आशिल्लो. काजू पोत्रो जाचेर उज्या कीट पडल्यार खिणांत गोबोर जाता तसलो. पूण आपल्या पूताक आनी सूनूक आशिल्लो पयशांचो सुवार्थ पळोवन तें निशेंलें. मंदिरे तामपर्णी आपल्या घोवा फाटल्यान उबें रावलें. तांणे आपल्या पुताची आनी सूनूची पर्वा केली ना. जयवंत शिकून सुदा नेणारपणान वागता हांची खंत ताका सदांच आसताली. मंदिऱ्यान आपल्या घोवाचो सांगांत केन्नाच सोडलोना. एक घरकान्न, आवय, आजी हीं नातें तिणें भेसबरी निवयली. आपली संस्कृती आनी दायज तिगोवन दवरपाक ती एकसारकी झूट रावली.

4) गिरिजें (गोंदू कादंबरी)

गिरिजें फोंडूची घरकान्न आसली. गिरिजें खूब कश्टी आसलें. तांचे शिटूकसाणेक आनी हुशारकायेक लागूनच फोंडू आनी बारकेल्याचो संवसार जाग्यार आसलो. गिरिज्यान फाव सारकें निर्णय घेवन ताका जाग्यार हाडिल्ले. फोंडू तसो जीव तोडून, मन लावन काम करपी मानीस आसलो. कसल्याय भानगड – तंट्यापसून जाता तितलो पयस रावतालो. कोणाक दुखोवपी न्हय. आपलें काम बरें, आपूण बरो. बारकेल्याचीं चिन्ना कफल्लकपणाचीं, हांची कल्पना फोंडूक आशिल्ली. आपलो भाव आनी भावजय कामांतली गेल्यांत, संवसाराचो गाडो आपलें बायलेच्या आदारान आपल्याकच ओडचो पडटलो, हें फोंडू बरें भाशेन जाणा आशिल्लो. फोंडू आनी गिरिज्यान तांची सामकीच आस्त सोडिल्ली.

फोंडूच्या मरणा उपरांत गिरिज्यान सगळ्या संवसाराचो भार आपल्या खांदार घेतलो. आपली तीन भुरगीं, गोंदू आनी देर बारकेलो ह्या सगळ्यांची जापसालदारकी ताणें आपल्याचेर घेतली. आतां गिरिजें घराचें मुखेली जालें. बारकेल्यानूय गिरिज्याच्या कामात कसल्योच आडमेळीं हाडल्यो नात. बारकेल्याक घरा येतकीर वगतार पोटभर भुसकें मेळटालें. ते भायर च्या पाणी आनी सिगरेटीक पयशें ताच्या हातार पडटालें. बारकेल्याकय हांच्या शिवाय कित्याचीच गरज

नाशिल्ली. ताची बायल गांवांतल्या एका देसायाच्या जाळ्यांत फशिल्ली आनी बारकेल्यान तिची वासपूस सोडिल्ली. गिरिजे आपल्या देराल्या चेड्यांक गोंदूक आपल्या पुता भशेन जपतालें. ताणें आपल्या धूवां आनी गोंदू मदीं केन्नाच भेदभाव केलो ना. गिरिज्यान आपलें तांकी प्रमाण मरड शेत रोवून गोंदूक पाद्रील्या म्हारगया इशकोलांत शिकयलो. फोंडू मेल्या उपरांत तांचे संकश्ट आयलें. ताका गोंदून हें म्हारगें शिक्षण घेवचें परस आपलें शेत-भाट सांबाळचे अशें दिसताले. तरीय गोंदूक शिकपाची आवड आसल्यार तें ताका बादा हाडूंक तयार नासलें.

गिरिज्यान सगळ्या भुरग्यांक बरे देखीन वाडयिल्ली. भुरग्यांनी आपलें परिस्थिती प्रमाण वागचें, न्हेसचें, भोवचें असो ताचो हावेस आसलो. गोंदूच्या दर एक निर्णयाक गिरिज्यान तेंको दिलो. देखीक तांचो शिकपाचो हावेस, फुटबॉल खेळात टीम घालचो आंवडो, तशेंच नवीन शेतीची येवजण तशेंच ताच्या आवय – बापायक खेमू देसायाकडल्यान मुक्त करपाचो निर्णय घेतना गिरिज्यान गोंदूक सांगांत दिलो. गिरिज्याच्या आदारान गोंदून एस.एस.सी मेरेनचे शिक्षण घेतलें. गोंदू शिकतासतना गिरिज्यान कशेंय भसेन शेत रोयलें. पूण पाडंग मात उडयलें ना. एस.एस.सी पास जेन्ना गोंदून शिक्षण सोडून शेता – भाटांत काम करपाचो निर्णय घेतलो तेन्ना गिरिजे सुखावलें. गोंदूची ताका खूब आपुरबाय दिसली. गिरिज्याक काम करपाक आतां गोंदूचो सांगात मेळिल्लो. तांणी दोगायनीं मेळून पयली परस चड पिकावळ काडली. तशींच नवीं येवजण करून शेती वाडयली. शाख – भाजी रोवन तशींच रानफळां काडून गिरिज्यान चोवथीच्या मोटोळेच्या बाजारांत व्हरून विकली आनी बरींच येणावळ तांकां मेळ्ळी. अशें तरेन गिरिज्यान आपलें हुशारकायेन तशेंच निसवार्थीपणान आपलो संवसार मांडलो आनी तांकां आपल्या कश्टाचें फळ गोंदूच्या येवजण्यां वरवीं फावो जालें. 9

कादंबरींतली स्त्री ही पुरूश पात्रां परस चड सोशिक आनी सशक्त आसा. ती घोवाचे जोडीचे पातयेवन रावना. आपल्या भुरग्यांचे पोट भरपाखातीर तीं कसलेंय काम करपाक तयार आसता. कादंबरीत लेखकान चड स्त्री पात्रां दाखोवंक नात. पूण जी मुखेल स्त्री पात्रां देखीक शांतू, शेवतें, गिरिजें, मंदिरे दाखयल्यात तांचे चित्रण प्रभावीपणान केला. आपल्या भुरग्यांक शिक्षण घेवपाखातीर प्रोत्साहीत करपी आवय कादंबरीत पळोवंक मेळटा. एक आवय आपल्या भुरग्यांचेर जाल्या अन्याया आड झुजपाक संदाच फुडें आसता. कसलींय परिस्थिती आयल्यार ती पार करपाची तांक आनी धाडस गावडा समाजातलें बायलें भितर आसता. “घरांत आरोव – दाणों कांय नासत जाल्यार सैम गिरेस्तकायेचो उपेग करून भुकेर जैत कशें मेळोवंचें हें शांतूक कोणे सांगू नाकाशिल्लें.”¹⁰ कादंबरींतली बायल खूब शोशिक आसा. ती सोपेपणी कोणाक बळी पडना. आपल्या भुरग्यांक बरें संस्कार दिवपाक यशस्वी थारता. स्वताच्या तांकीचेर संवसार चलोवपाचे बळगें तिच्यांत आसा.

संदर्भ

1. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2004. पान क्र. 58.
2. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2004. पान क्र. 139.
3. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय 2007. पान क्र. 1.
4. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2007. पान क्र. 90-106.
5. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2009. पान क्र. 5.
6. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2007. पान क्र. 192
7. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2004. पान क्र. 7.

8. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2007. पान क्र. 53-170
9. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2009. पान क्र. 13.
10. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2004. पान क्र. 36

प्रकरण 5

नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबरींतली भाशाशैली

5.1 कादंबरीत आस्पाविल्ली गावडा आनी भोवजन समाजाची बोली

नं.ध. बोरकार हांच्या ‘समर्पण’, ‘गोंदू’ आनी ‘पोको’ ह्या तिनूय कादंबरी भितर भाशाशैलीचो समावेश बरे तरेन जाल्लो पळोवंक मेळटा. दर एका समाजातल्या भाशे वयल्यान तांची खरी वळख घडटा. लेखकांच्या ‘समर्पण’ आनी ‘गोंदू’ ह्या दोनूय कादंबऱ्यांतली भास गावडा समाजाची आसा. तशेंच ‘पोको’ हें कादंबरीतली भास भोवजन समाजाची जावन आसा. ‘समर्पण’ हें कादंबरीतली गावडी भास पन्नास – साठ वर्सां आदली. ही तिसवाडींतल्या हिंदू गावड्यांची भास. तिसवाडींतल्या क्रिस्तांव गावड्यांचे भाशेंत ते तेपार ‘हिण्णा’, ‘थिण्णा’, ‘खिण्णा’ हीं उतरां सापडटाली तीं आतांच्या लोकांच्या तोंडांतल्यान चडशीं भायर पडनांत. तशेंच हें कादंबरीत पुर्तुगेज भाशेचो प्रभाव दिसून येता. ‘गोंदू’ कादंबरीतली गावडा भास मातशीं सुदारिल्ली आसा. ह्या कादंबरीचो काळ पुर्तुगेजा उपरांतचो आसा तशेंच हें कादंबरीत पाद्रीच्या इस्कोलाचो संदर्भ आयला तेन्ना किरिस्तावांच्या बारदेसी भाशेंचो प्रभाव हांगा दिसून येता.

‘पोको’ ही कादंबरी भोवजन समाजाच्या भुरग्यांचेर आदारिल्ली आसा. भोवजन समाजातलें चडशें लोक भाटकाराल्या कुळागरांनी वावर करतात. तशेंच तांचो देव – देवस्कीचेर खर भावार्थ आसता. भोवजन समाजाची चडशीं उतरां कुळागरांतल्या वेव्हारा संबंदान तशेंच

देवसपण, वेग-वेगळ्या उत्सवांचे चित्रण करतना आयिल्ली आसात. 'पोको' हें कादंबरीत पुर्तुगेज काळावयले चित्रण प्रभावी तरेन केल्ल्यान हें कादंबरीत पुर्तुगेज उतरां चड प्रमाणात सांपडटात. पोको वेगवेगळ्या सुवातांनी देखीक पणजी, मडगांव आदी सारकेल्या शारांनी कामाक गेल्या कारणांत तांची मूळ भाशेतली उतरां हेर भाशे वागडां मिसळ जाता आनी तीं वेगळेच रूप धारण करता. तशेंच हें कादंबरीत कांय कडेन सारटीतल्या क्रिस्तांव समाजाचे बोलयेची उतरां सांपडटात.

5.1.1 म्हणी ओपारी

भाशाशैली अंतर्गत लेखकान तिन्ही कादंबरीत वेगवेगळ्यो गजाली प्रभावी रितीन मांडपा खातीर म्हणी ओपारीचो वापर केला. ह्या म्हणी आनी ओपारी उपयोग लेखकान समाज जागृताय करपाखातीर वापरल्यात. तशेंच म्हणी वापरून लेखकान आदल्या आनी आतांच्या तेंपार घडिल्ल्या घडणुकांचेर भर दिला. तशेंच आधुनीक पिळगेचे वृत्तीक वांचा फोडपाचे काम लेखकान ह्या म्हणी ओपारी वरवीं केला. गांवगिऱ्या वाठारांत सहज एकामेका कडेन उलयतना अश्यो म्हणी भायर सरतात. ह्या म्हणी ओपारी वरवीं गांवगिरे जिवन अदीक फुलून येता. दर एका समाजाचे खाशेलपण तांचे भाशेतल्यान दिसून येता. वेग-वेगळ्या म्हणी ओपारीचो आस्पाव आशिल्ल्यान तें भाशेचो दर्जो अदीक वाडटा. हिंदू गावडा आनी भोवजन समाजाचे चित्रण करताना तांची लोकसंस्कृताय, जिवनशैली ह्या घटकांचेर उजवाड घालतना लेखकान कांय म्हणी आनी ओपारीचो उपयोग केला.

1) शिंतिदान पांय घाल रे जाकी¹ - कसलेंय काम करतलो जाल्यार तांचेर विचार करून हें हातांत घेवंक जाय.

- 2) कोणाची दाळ शिजपाची ना² - स्वाताकडेन जमनाशिल्ले काम जेन्ना एक मनीस करपाचो प्रत्यन करता तेन्ना ताचे सगळें कश्ट फुकट वतात.
- 3) भुरगीं करतात पाप आनी जाण्ट्यांक दिवची पडटा जाप³ - भुरग्यांच्या वायट कर्तूबांक लागून आवय-बापायक लज भोगची पडटा.
- 4) ताकाक येवन गाडगो लिपोवप⁴ - ज्या गजाली बाबतीन उलोवंक आयला तें विशयांक हात घालीनासतना दुसरोच विशय काडप.
- 5) मुयेरूपान साकर खावप⁵ - वायट वृत्तीचे मनीस एकाच बरोबर सगळें मेळोवन घेनात पूण ते विचार करून वेळा प्रमाण सवकास आपलो हेत सादयतात.
- 6) मेळ्ळ्यार तूपान खावप, ना जाल्यार उपास काडप⁶ - मनीस आपल्याकडेन जायतें आसतकच फुडाराचे चिंतीनासतना तें एकाच बरोबर खावंक सोदता. उपरांत तें काबार जातकच ताचेर उपाशी रावपाची पाळी येता.
- 7) पानवेली धर्मान म्हस्काक उदक पडटा⁷ - एकल्याक दिल्ले आसता पूण दुसऱ्याक ताचो अस्वडीं लाव जाता.
- 8) चिजें हाता तें न्हिवोन हांव जायें⁸ - ही म्हणी गावडा समाजाच्या बोली भाशेंतली आसा. हें म्हणीचो अर्थ म्हणल्यार कसलीय गिरेस्तकाय वा हेर वस्त सगळ्यांक सारकी वांटून दिवपाक जाय. तेन्नाच तांचे खरें सार्थक जाता.
- 9) पोन्ने वादाक तोंड फुटलें⁹ - घडून गेल्ली घडणूक वा विशय परत वयर काडप.
- 10) एक कुसको आंबो पाटेंभर आंबे कुसोवन उडयता¹⁰ - पगडांत एक वायट वृत्तीचो भुरगो आसल्यार तांचो प्रभाव हेर भुरग्यांचेर पडून ते वायट जातात.

- 11) व्हडल्या रुखांच्या सावळेंत धाकटी रोपां जगतात¹¹ - व्हडल्याच्या वागणूकेंचे अनुकरण ल्हान भुरगीं करतात.
- 12) शितां आसल्यार भुतां मेळटली¹² - पयशें आसल्यार सगळी कामां तडीक लागतात.
- 13) पायांचें जोतें पायांकच आसूंक जाय¹³ - मनशाकडेन अकस्मात पयशें जालें म्हूण उडून आपली मूळां विसरूंक जायना.
- 14) एका हातान केन्नाच ताळी वाजना¹⁴ - कसलेंय काम करतलो जाल्यार मनशाक दुसऱ्याचो कसलो ना कसलो आदार घेवचो पडटा.
- 15) हाका नागय ताका नागय आनी परब जागय¹⁵ - स्वाताच्या कश्टाचो पयसो कर्च करिनासता दुसऱ्याक फटोवन त्या पयशांचेर आपली फुंगसावां सोबोवप.
- 16) सगळें एकेच माळेचे मणी¹⁶ - पगडांतल्या सगळ्यां भुरग्यांचेर विचार हे वायट वृत्तीचे आसप. म्हणल्यार एकेच तरेचो विचार करप वा निर्णय घेवप.
- 17) वेताक चुकल्यार वांवांक चुकता¹⁷ - सुरवातूच चुकीची केल्ल्यान फुडलें पुराय काम चुकता.
- 18) भटाक दिली ओसरी आनी भट पांय पसरी¹⁸ - एक फावट सोपेपणान दिल्ले वस्तुचो तो मनीस फायदो घेता.
- 19) वोगीच हार नाचता म्हूण गायडोळांन नाचूंक फावना¹⁹ - जण एकल्यान आपले तांकी प्रमाण काम करूंक जाय.
- 20) सोडल्यार पळटा आनी धरल्यार चाबता²⁰ - सगळ्या वाटांनी वायट परिस्थिती येवप.

कादंबरीनी वापरिल्या म्हणी ओपारी वरवीं नेमक्या पात्रांचो स्वभाव तशींच तांची वागणूक लेखकान प्रभावीपणान दाखोवपाचो प्रयत्न केला. थोड्याच उतरांनी पात्रां तशेंच प्रसंगांचो चड प्रभाव दाखोवपा खातीर लेखक ह्या म्हणी ओपारीचो वापर करता.

5.1.2 वाक्प्रचार

लेखकान तिनूय कादंबरीत वेग-वेगळें प्रसंग हाताळटाना वाक्प्रचारांचो वापर केला. तशींच कादंबरीतली दर एक घडणूक प्रभावी जावपा खातीर ह्या वाक्प्रचारांचो म्हत्वाचो वांटो आसा. लेखकान वापरिल्ल्या वाक्प्रचारां वयल्यान तांचे कोंकणी भाशेचेर कितलें प्रभुत्व आसा हें कळून येता. तशेंच लेखकाचे अणभव, विचारांची खोलाय ह्या वाक्प्रचारां वरवीं दिसून येता. लेखकान दर एक प्रसंगांक सोब सारके वाक्प्रचार वापरून तें अदीक प्रभावीकपणान वाचप्यांच्या नदरे मुखार दवरपाचें प्रयत्न केल्यात.

1. मनाक पाखां फुटप²¹ - कसली तरी येवजण वा विचार सुचप.
2. तकलेंत भीड – मुरवत धवरप ना²² - कसलींच भिरांत वा दुबाव मनांत धवरिनासतना सगळें एका दमान सागून सोडप.
3. जीव वयर – सखल जावप²³ - हुसको जावप.
4. माथ्यार चेंपण घेवन चलप²⁴ - कसल्या तरी खर चिंतनां आसप.
5. आंग चोरून उबें रावप²⁵ - कोणाची नदर पडना तशें रावप.
6. बोटां मोडूंक लागप²⁶ - शिराप घालप.
7. दोन व्हड्यांचेर पांय दवरप²⁷ - एका निर्णयाचेर थीर रावप ना.

8. तिखटमीट लावन सांगप²⁸ - खंयचीय गजाल आपल्याक जाय तशीं घडोवन सांगप.
9. मनांत पाल चुकचुकप²⁹ - मनांत विचार येवप वा सुचप.
10. कोल्याची बुध्द वापरप³⁰ - थंडसाणेन आपलें बुध्दीचो वापर करप.
11. पांयार कुराड मारून घेवप³¹ - स्वताचें लुकसाण करून घेवप.
12. काळजाक पीळ पडप³² - खूब दुख्ख जावप.
13. दोळ्यांक उदक लावप³³ - फटोवप.
14. मूठभर मास चडप³⁴ - नेट येवप वा स्फूर्त मेळप.
15. दांतखिळी बशिल्लेवरी जावप³⁵ - उलोवपाक तोंडातल्यान उतरां येवप ना.
16. तुस्तिंचो पावस पडप³⁶ - खूब तोखणाय करप.
17. भांगार करून सोडप³⁷ - खंयचेय काम बरें तरेन तडीक लावप.
18. सोयरसूतक नासप³⁸ - कसलेंच भान नासप.
19. जड पावलांनी भितर सरप³⁹ - निराश जावप.
20. काळजांतलो सालाझार जागो जावप⁴⁰ - तिडक येवप.

लेखकान तिनूय कादंबऱ्यांनी वेग-वेगळें वाक्प्रचार वापरल्यात. लेखकान मुंदयेर तिख कशें कादंबरीत वाक्प्रचारांचो उपेग केला. दर एक घडणूकेचो प्रभाव वाचकांच्या मनांत बरें तरेन जावपा खातीर हे वाक्प्रचार लेखकान वापरल्यात. देखीक 'समर्पण' कादंबरीत जेन्ना देमून जयवंताची सगळीं कर्तूबां रघुदादाक सांगली, तेन्ना तांणे तीं गजाल घडोवन, एकाचे चार करून

सांगूंक ना. हो प्रसंग मांडटना लेखकान 'तिखटमीट लावन सांगप' ह्या वाक्प्रचाराचो उपेग केला. तशेंच 'पोको' कादंबरीत पोक्यान जेन्ना सद् कामतीन सांगिल्ल्या कामाक न्हयकार दिल्लो तेन्ना सद् कामतीक आयिल्ल्या रागाचे वर्णन लेखकान 'काळजांतलो सालाझार जागो जावप' ह्या वाक्प्रचारा वयल्यान केला. 'गोंदू' कादंबरीत पाद्रीच्या इस्कोलांत गांधीजींच्या आवडीच्या गीतांची सर्त घेवपाची आसलीं. तेन्ना गोंदून पावलुक विचारांत घेवन रघुपती राघव राजाराम हें गीत वेंचून काडलें. पूण आंतोनेत टिचरीन तें गीत कोंकण्याचे म्हूण विरोध केलो. ह्या गितांक विरोध करतना टिचरीचो अवतार पळोवन भुरग्यांची जाल्ली अवतिकाय दाखोवपाक 'दांतखिळी बशिल्लेवरी जावप' ह्या वाक्प्रचाराचो उपेग केला.

5.2.3 बोली भाशेच्यो उतरावळी

1. गावडा समाजाच्यो उतरावळी

'समर्पण' आनी 'गोंदू' कादंबरीत गावडा समाजाच्यो उतरावळी पळोवंक मेळटा. तशेंच पोको कादंबरीत भोवजन समाजाच्यो उतरावळी कांय प्रमाणान आयल्यात.

कादंबरीतली हिंदू गावडा समाजाची बोली	क्रिस्तांव गावडा समाजाची बोली	प्रमाण कोंकणी
फोंपार	हापार	खोट
पारपोव	पारपोळ	पारपळ
सेवताय	हेयटाय	खेळटाय
कोहें	केशे	कर्शे
मेवता	मेयटा	मेळटा

फोबोर	होबोर	खबर
येईन्ये	येयना	येना
कोच्चे	कोरचे	करचे
इंगा	इगा	हांगां
इचात्तलो	इचात्तलो	विचारतलो
बोहोन	बोसोन	बसून
माहां	माका	म्हाका
उलोयने	उलोयना	उलयना
जेयिने	जेयना	जेवना
खायिने	हायना	खायना
देखोने	चोयना	पळयना
हावोंक	हावूंक	खावूंक
येवाय	येयाय	येयात
ओवंकोने	ओळकोना	वळखना
वोहोंक	ओसोक	वचूंक
पोरमोव	पोरमोळ	परमळ
शिकोने	शिकोना	शिकूना
भाटकोर	भाकार	भाटकार
होरेच	होरे	खरेच
निवोळ	नीस	निवळ

व्होत्ता	वोत्ता	व्हरता
इच्चे	इतुले	इतले
पियोंक	पिवोंक	पिवूंक
मुंहल्यार	म्हुळ्यार	म्हणल्यार
न्होंय	न्हीच	न्हय
तोसें	तेशें	तशें
मार्जेय	मुंगेलेय	म्हर्जे
कोच्चोना	कोरपाना	करचेंना
दोवोल्लां	दोल्लां	दवरला
नितोव	नितोळ	नितळ
फुंय	हुंय	खंय
केदना	केदोना	केन्ना

2. भोवजन समाजाच्यो उतरावळी

‘पोको’ कादंबरीत भोवजन समाजाचे चित्रण आयिल्ल्यान तातूंत त्या समाजाच्यो वेग-वेगळ्यो उतरावळींचो आसपाव जाता. भोवजन समाजांतल्या वेवसाया बदल मुखेलपणान कुळागरांतल्या वेग-वेगळ्या झाडांची नांवां तशेंच कुळागरांतल्या वेवस्थे संबंदान उतरां मेळटात. ह्या समाजांतल्या चाली-रिती बाबतीन तशेंच जेवणाचे पदार्थ हांच्या संबंदान उतरावळीं आयल्यात.

भोवजन समाजात कुळागरी वेवसाय संबंदान वापरिल्ली उतरां म्हणल्यार राबब, फोपळां, माड्यांच्यो तोल्ल्यो कोयतो, बेणी, व्हिळो, कुराड, खरवत, खोरे-कुदळ, कल्लें, किल्लकातनें, खाडूं, माडयेकळव आदी तशेंच रानवटी फळां आनी झाडां म्हणल्यार आपट्या झाड, सोलगां, शरवडां, कांगला, कमंडळां, माट्टी फळां, फयदो, अणसां कण्णो, गिन्सांची वनस्पत, लुती कोंब, सुरणांपालो, कारादी, वोंवळी धोडे, आंसाळे, पिटकोळां, भेडसां, कस्पटा, पाकोळ, गोळी पालो, सोलगां, अर्जुन. तशेंच भोवजन समाजाची खाणां-जेवणांची उतरां पेजे कुयां, पाकोळ, जोंदळे, बाजरी, पेज, आंबील, नाचण्याचें सत्व, पेज्जे धोकोळ, शाक, आमल्यो, दोणां आंबले, पोस, येर्दूल, मुणल्यो, मेथो. भोवजन समाजांत वापरिल्ली आयुदां वानार, कुयणें, वाडगे, पितळी, वाटली, मुणल्यो, कुरकुटां, लात, साकाटो, हातरपटो, हातवारें, खोटलो, व्हल्लय, दाल्यां, तिजले, क्रुडेलांचीं बल्लां, शिसलेंत, तामरेत, बाकेन, पांयजेला, तशेंच उलयतना वापरिल्ली उतरां शमोवपाक, हेज्या, आचरट, हापापी, खेकसप, भामटो, चामटी, कुरुजदादीन, चांडाळ, फाजीलपणां, पकपकायली, बाचाबाच, बका बका, डेल, वोसोन, उतावेळो, नेबळट, देवभोळें.⁴²

‘पोको’ कादंबरीत कादंबरीत भोवजन समाजाचो वेवसाय, तांची लोकसंस्कृताय आनी राहणीमान हांचे वर्णन करतना ह्या उतरावळींचो वापर केला. लेखकान स्वता कुळागरांत काम केल्ल्यान हीं उतरां तांकां सवकळीची आसात. आयच्या काळांत हीं उतरां ना-नपयत जायत गेल्ल्यात. लेखकान गोंयच्या गावडा तशेंच भोवजन समाजाची लोकसंस्कृताय तशीं तांची भाशाशैली लोकांमेरेन पावोवपाचो यत्न केला. गोंयचे पारंपारीक दायज नवीन पिळगे मेरेन पावोवप हो लेखकांचो कादंबरीत बरोवपाचो मुखेल हेतू जावन आसा.

3. पुर्तुगेज भाशेच्यो उतरावळी

‘पोको’ ‘समर्पण’ आनी ‘गोंदू’ ह्या तिनूय कादंबरीत पुर्तुगेज उतरांचो प्रभाव चड प्रमाणांत दिसून येता. लेखकान पुर्तुगेज तेपावयल्या शिक्षण पध्दतीचें, कायदो आनी शिस्त, आदीचें चित्रण करतना पुर्तुगेज उतरावळींचो वापर जाल्लो पळोवंक मेळटा. तशेंच लेखकान पुर्तुगेज भाशेन शिक्षण घेतिल्यान तांचे कादंबरीत तीं उतरां सांपडटात.

पुर्तुगेज उतरां	प्रमाण कोंकणी	कोंकणी पर्यायी उतरां
कोमेस	सुरवात	आरंभ
आव्हियार	येवकार	स्वागत
लिसांव	अभ्यास	अध्ययन
येलिसांव	वेंचणूक	निवडणूक
दिरेत	अधिकार	हक्क
आशिनातुर	सय	हस्ताक्षर
दोकुर्मेत	दस्तावेज	कागदपत्र
मायज	सुबेज	चड
इंफोरमासांव	म्हायती	खबर
आमिजाद	इश्टागत	मित्रभाव
जोती	चपल	वाणां
साऊद	आरोग्य	भलायकी
कोफुसांव	वाद	मतभेद
दिस्कुसांव	चर्चा	भासाभास

कासादोर	शिकारी	पारधी
इंप्रासांव	प्रभाव	परिणाम

अशीं कोंकणीत प्रमाण आनी पर्यायी उतरां सांपडटात. तेभायर सिंशिंगोर, ओब्रिगाद, मुयत बे, फात, रेजिदोर, कापास्ताद, मालक्रियाद, नेगोशियांती, कारस्तानां, कोदेल, मोद, मेल्येर, तेमाक, इस्कोल प्रिमारीयु, देवासांव, उमांव, मेज, जनेल, फियादेर, रेजिस्ताद, कार्तेर, ग्रावाद, सर्रास, कोमुनिदाद, लादीन, इरमांव, कालसांव, कुमसार, बाल्तिम, कुलेर, लापीस, कामिजांव, व्हिस्तीद, बल्कांव, मेन, खोमीस, मारांव, पात्रांव, येप्रेगाद, पोस्त, कुयताद, प्रोफेसोरीन, मॅट्रीक सारकी तद्भव उतरां कोंकणीत तश्याक तशीं वापरतात.⁴³

लेखकान 'समर्पण', 'गोंदू' आनी 'पोको' ह्या कादंबऱ्यांनी वापरिल्ल्या भाशाशैलीची विशिश्टाय गावडा आनी भोवजन समाजांतल्या बोलये वरवीं दिसून येता. ह्या दोनूय समाजातल्या बोलयांचो नियाळ करतना तातूंत आस्पाविल्ल्या म्हणी ओपारींचो, वाक्प्रचारांचो तशेंच उतरावळींचो खोलायेन अभ्यास जालो. तशेंच लेखकांची निरिक्षण शक्त आनी लेखनशैली विशाल आसा हाचो अदमास मेळ्ळो. तशेंच लेखकान 'समर्पण' कादंबरीत वापरिल्ल्या पन्नास वर्सा आदल्या गावडा समाजाच्या बोलयेची वळख जाली. तशेंच कादंबरीच्या काळाक धरून वापरिल्ली उतरावळ कादंबरीत पळोवंक मेळटा.

संदर्भ

1. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 21.
2. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 26.

3. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 78.
4. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 97.
5. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 103.
6. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 120.
7. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 162.
8. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 167.
9. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 178.
10. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2009. पान क्र. 58.
11. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 30.
12. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 36.
13. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 106.
14. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 107.
15. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 117.
16. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 117.
17. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 261.
18. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 262.
19. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 280.

20. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2004. पान क्र. 281.
21. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 34.
22. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 36.
23. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 41.
24. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 47.
25. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 52.
26. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 70.
27. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 88.
28. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 93.
29. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 103.
30. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 116.
31. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 151.
32. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 155.
33. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2007. पान क्र. 158.
34. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2009. पान क्र. 50.
35. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2009. पान क्र. 69.
36. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी-गोंय, 2009. पान क्र. 88.

37. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान क्र. 11.
38. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान क्र. 12.
39. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान क्र. 32.
40. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004. पान क्र. 66.
41. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2007.
42. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004.
43. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी- गोंय, 2004.

प्रकरण 6

समारोप आनी निश्कर्ष

निश्कर्ष

कादंबरी ही वाचकांक एक प्रभावी सुरवात करून दिता तशेंच एक परिणामकारक शेवटा मेरेन व्हरून सोडटा. कादंबरी बरें तरेन बरयतलो वा समजतलो जाल्यार कादंबरीची सिध्दांतीक वळख आसप गरजेची. ह्या अभ्यासा खातीर घेतिल्ल्यो तीन कादंबरी 'पोको', 'समर्पण' आनी 'गोंदू' ह्या कादंबरीत वेगवेगळ्या घटकांतल्यान अभ्यास करूंक मेळटा. ह्या तिनूय कादंबरी भितर मुखेलपणान गोंयच्या गावडा आनी भोवजन समाजांचे चित्रण केला. समाजशास्त्रीय नदरेन अभ्यास केल्यार ह्या समाजाची उत्पत्ती मेरेन बदलते स्वरूप मेरेनच्या प्रवासाचें चित्रण ह्या कादंबरी भितर दिसून येता. गावडा समाज हो मूळ गोंयचो हांचेर वेग वेगळ्या जाणकारांनी आपलीं मतां मांडल्यात. तशेंच बदलत्या स्वरूपा भितर थोड्या राजवटीच्या चेपणाखाला तशेंच पर्यावरणांत जाल्या बदलांक लागून तांच्या अस्तित्वाक दोको निर्माण जाल्लो पळोवंक मेळटा.

नं. ध. बोरकार हांणी कथा, कादंबरी, ललित निबंद, नाटक ह्या साहित्य कृतींतल्यान गोंयच्या समाजांचे प्रस्न मांडपाचो प्रयत्न केला. तांच्या साहित्यांत चड प्रमाणांत ग्रामीण जिणेकडेन निगडींत आशिल्लें विशय पशेवंक मेळटात. मुखेलपणान गोंयच्या समाजांची वळख करून दिवपाक तें यशस्वीं थारल्यात. तांचो यादींतली माणकां मोतया ह्या कथा संग्रहांत कोस्तू भाटकार हया भाटकार आनी गावडा समाजांचे आचार विचार हांचेर आदारीत आसा. तशेंच

कुळागरांतलो सर्गानंद ह्या ललित निबंद संग्रहा वरवीं गोंय वेगवेळ्या पारंपारीक न्हेंसणाचेर बरप करून गोंयच्या ग्रामीण वाठारांतल्या समाजांची वळख करून तांचे दायज तिगोवन दवरपाचो संदेश दिता. तश्योच तांच्यो कादंबरी मुखेलपणान गोंयच्या हिंदू गावडा आनी भोवजन समाजाची वळख करून तांचो वेगवेगळ्या आयामांतल्यान चित्रण करतात.

लेखकांची 'पोको' ही कादंबरी गोंयच्या भोवजन समाजाचे चित्रण करता. भोवजन समाचो वेवसाय, लोकश्रध्दा, उत्सव, तशेंच लोकमानस ह्या कादंबरीतल्यान स्पश्ट जाता. ह्या कादंबरीत पोको भोवजन समाजाचो प्रतिनिधी जावन वावुरता. तांचो भुरगेंपणा सावन तरणाटो मेरेनचो प्रवास हें कादंबरीत प्रभावीपणान दिसून येता. ताचो बाल मनाचो संघर्श, वेगवेगळ्या सुवातेचेर काम केल्ले अणभव तांच्या गांठीक आसतात. दर फावटी तो कितें तरी नवीन शिकत आसता देखून तांच्या गिन्यानांचेर भर पडटा. तशेंच हें कादंबरीत भोवजन समाजांतल्या लोकांचो पोट भरपाचो संघर्श, तांची कुळागरी जीण उपरांत मिनाखणीर काम करपाची वान्सा दिसून येता. पोक्याची कामां बदल वतात तशींच तांची जबाबदारी वाडटा. आपल्या हिकमतीन तो आपल्या जिवीत येवपी सगळ्यां अरिश्टांक फुडो करता. आनी निमाणें कडेन आपली शिकपाची इत्सा पुराय करतना दिसता. मनशान एक फावट कसलेंय काम करपाची जिद्द धरल्यार तो ती पुराय केल्या भगर रावना. अशें तरेचो संदेश लेखक पोको हें कादंबरी वरवीं दिता.

तशेंच समर्पण हें कादंबरीत पुर्विल्ल्या गावडा समाजांचे चित्रण जाल्ले पळोवंक मेळटा. हें कादंबरीत गावडा समाजाचे पारंपारीक न्हेंसणाचेर, चाली रितीचेर तशेंच तांचे भाशाशैलीचे चड भर दिला. समर्पण हें कादंबरीतली गावडी भास पन्नास – साठ वर्सां आदली जावन आसा. आनी ती तिसवाडींतल्या हिंदू गावड्यांची. हें कादंबरीत लेखकान धनी आनी भागेली हांच्या

संबंद अभ्यापूर्ण पध्दत मांडपाचो प्रयत्न केला. तशेंच दोंगराची येरादारीचेर तांणी वेवस्तींत भाश्य केला. गावडा समाजाचे सैमाकडेन आशिल्लें नातें लेखकान वेगवेगळ्या प्रसंगातल्यान मांडला. ह्या समाजांचो देव देवस्पणाचेर आशिल्लो आशिल्लो भावार्थ प्रमाणीकपणान लेखकान मांडला.

ह्या कादंबरी वरवीं नवीन पिळगेची विचारसरणी तशेंच तांचेर जाल्लो आधुनीकतायेचो परिणाम लेखकान वास्तवीक नदरेन मांडपाचो प्रयत्न केला. आधुनीकतायेक लागून ग्रामीण जिणेची कशी नाशाडी जाता हांचेर लेखक भर दिता. हें कादंबरीत गावडा समाजाचो आपले दायज, संस्कृती सांबाळपाचो संघर्श लेखकान प्रकरपणान मांडला. लेखकान सैमाचेर आदारूप आशिल्लो मनीस सैमाकडेन कसो एकरूप जावन जियेता हांचे जितें जिवें चित्र वाचप्यां मुखार उबें केला. तशेंच भाटकाराक आनी भागेल्या लागपी कायदे आनी तांचे हक्क हांचेर प्रमाणीकपणान भाश्य केला. गावडा समाज हो चार वणटी भितर मेळपी शिक्षण घेवंक पावना जावन अशिक्षीत उरला खरो पूण सैमीक शाळेच्या मेकळ्या वातावरणात तशेंच आपल्या अणभव वरवीं तांणी गिन्याचें भांडार मेळोवन दवरलां. हें कादंबरीत निवेदन शैली वाचप्यांक कादंबरी फुडें वाचपाक उत्साह हाडटा. तशींच वातावरण निर्मितीत वेगवेगळ्या गांवगिऱ्या स्थानांचे दर्शन घडटा देखीक कोळमेर, खडपार, मरड शेतांत, कार्जीनीं आदी सुवाताचें दर्शन लेखकान भेसबरे तरेन केला.

तशेंच 'गोंदू' हें कादंबरीत मुखेल पात्र हें गावडा समाजाचें आसा. हो गावडो आपली भास बदलून उलयता. गोंदू आपली हिकमत आनी गिन्यान वापरून गांवांत, इस्कोलांत, खेळेत तशेंच राजकारणांत जावपी भ्रश्टाचारां आड झुज मांडटा. गोंदू एक नव्या विचारांचो भुरगो ताका अन्याय सहन जायना. तो वेगवेगळ्या लोकांचेर जावपी अन्याय आड झुजता. तांकां

अन्याय विरुद्ध उबें रावपाक प्रोत्साहीत करता. आपल्या आवयन बापायन केली चूक तो आपूण करूंक सोदीना आपलें जिवीत सत्याचे, उदरतीचे तशेंच प्रमाणीकपणाचे करूंक सोदता. लेखकान गावडा समाजाच्या भुरग्यामदीं राहणीमानाक, भाशेक लागून जाल्ल्या भेदभावाचे वास्तवीक चित्र वाचप्यांच्या नदरेक हाडून दिला.

गोंदू कादंबरीतली सगळी पात्रां जिती जिवळ आसात. देखीक क्रिस्तांव आनी हिंदू, बामण तशेंच गावडे अश्या जाती आनी धर्मा मदीं भेदभाव करपी तोपयो सर आनी आंतोनेंत टिचर. तशेंच गावडा, भोवजन समाजाच्या नेणारपणाचो फायदो घेवन तांच्यो जमनीं बळगावपी खेमू देसाय. गोंदू दर खेपेक बरें मार्गदर्शन करपी मामा आनी एक जिवा भावाचो इश्ट तशेंच आवय माया दिवपी काकी ही सगळीं पात्रां एक संवेदनशील भावनेन लेखकान उबी केल्ली आसात. पाद्रीच्या इस्कोलात सकल्या समाजाचेर जाल्लो अन्याय, गोंदू तो गावडा समाजाचो भुरगो म्हूण तशेंच तोपयो सर आपलो बदलो घेवपा खातीर प्रन्सिपलाचे कान फुकून गोंदूक इस्कोलांतले फुटबॉल टिमिंत घेवपाक न्हयकार दिवप. गावडा समाजातल्या भुरग्यान कश्ट करून पिकावळ काडप ना. आपली जमीन सांबाळून तांचेर हक्क गाजोवप ना तांणे फकत बेकार भोवचो, कसल्याय तरी व्हेसनान बुडून वचप उपरांत ताची जमीन बेकायदेशीर आपणें बळगावप असलें तरेचे मनीस गोंदू भोवतणी वावुरतना दिसतात ह्या वरवीं लेखकांचे अणभव विश्व तशींच निरिक्षण शक्त कितली खोल आसा हांचो अदमास मेळटा.

जेन्ना लेखक पोको हें कादंबरीतल्या कुळागरांतले वेवस्थेचेर तशेंच कुळागरांतल्या पिकावळींचेर भाटकार आनी मुंडकाराक आशिल्ल्या अधिकाराचेर भाश्य करतना लेखकान स्वता कुळागरांतले अणभव घेतिल्ल्याचो भास जाता. लेखकान भाटकार – मुंडकार, धनी – भागेली ह्या विशयांचेर अभ्यासपूर्ण म्हायती मेळयल्या हें वाचतना स्पश्ट जाता. तशेंच गावडा

समाजाची भाशाशैली, न्हेसण, लोकश्रध्दा तशेंच आपली संस्कृती तिगोवन दवरपाची संवेदना लेखकान लागिल्यान अणभवल्यात म्हणपाचे कळून येता. आयच्या नवीन पिळगेंची वृत्ती, गावडा समाजातल्या लोकांमदीं जाल्लो बदल, तांची जिवनशैली विशीं लेखकाक हुसको आसा. पोको कादंबरीत आसपाविल्लें थोडें प्रसंग देखीक पोक्याची कुळागरांची बेणी करून जाल्ली अवतिकाय, तशेंच भाटकाराल्या बायलेन काकीन दया माया, पोक्याचे वय पळयनासतना तांचे कडल्यान करून घेतिल्लीं कामाचें चित्रण काळजाक पिळ घालता. पूण पोक्याची जिद्द आनी प्रमाणीकपण वाचप्यांक एक नवी वाटचाल दाखयता. पोको, गोंदू आनी देमू हीं तिनूय पात्रां गोंयच्या समाजाची खरी वळख करून दितात. गोंयच्या गावडा आनी भोवजन समाजाचे अस्तित्व राखपाच्या तशींच गोंयचो मूळ इतिहास दाखोवन दिवपाच्या हेतान लेखकान ह्यो व्यक्तिरेखा उब्यो केल्यात.

तिनूय कादंबरीचे कथानक व्हांवतें आसा. वेगवेगळ्या प्रसंगा वरवीं लेखक मूळ विशयांक हात घालता. खंयचोय समाज हो पारपोळ नासता पूण थोड्या सुवार्थी लोकांक लागून त्या समाजांतल्या लोकांक दर फावटी संघर्श करचो पडटा. 'पोको' हें कादंबरीत भाटकाराच्या सुवार्थाक आनी कुन्नाटकायेक लागून पोक्याचें फामीलीक कुळागर सोंडचे पडटा. कुळागर सोडून तीं मिनाखणीर काम वतात आनी थंय वस्ती करून रावतात. गांवांत तांच्या घराचो ताबो दुसरो घेता. एके कडेन काम नाशिल्ल्यान तीं उबंत पडटात. 'गोंदू' हें कादंबरीत मुखेलपणान खेमू देसायाकडेन आपल्या आवय – बापायक तांच्या गुलामगिरीतल्यान मुक्त करपाक तशेंच आपली जमीन वाटावपाक संघर्श करचो पडटा. उपरांत 'समर्पण' हें कादंबरीत जयवंताच्या सुवार्थाक लागून देमूक भूतदोंगर राखपा खातीर कोर्टांत केस लडोवंची पडटा. अशें तरेन तिनूय कादंबरींत सुवार्थी मनशांक लागून गावडा आनी भोवजन समाजाक संघर्श करचो पडटा.

कादंबरीचे चडशें प्रसंग वास्तवीक आसात. देखीक 'पोको' कादंबरीत आयिल्लो मिना खणीचो प्रसंग तशेंच थंयची समाजवेवस्था, भाटकाराची वृत्ती, आदी गजाली वास्तव स्वरूप घेवन येतात. तशेंच 'गोंदू' कादंबरीत वेगवेगळ्या मळार जाल्लें राजकारण, तशेंच 'समर्पण' कादंबरीत जाल्लो धनी - भागेल्याचो संबंद वास्तवीक स्वरूप दाखयता. कादंबरीतली भाशाशैली गावडा आनी भोवजन समाजाचे खरे रूप दाखयतात. भाशेवरवीं तांच्या वेवहाराक, जीवनशैलीक एके तरेचे खाशेलपण येता. भाशाशैली अंतर्गत लेखकान म्हण्णी, ओपारी, समाजाक धरून ग्रामीण उतरावळीं, वाक्प्रचार तश्योच पुर्तुगेज उतरावळींचो वापर करून कादंबरी अदीक प्रभावीत केल्ल्या.

लेखक आपल्या लेखनाकडेन एकनिश्ठ आसा हें तांच्या कादंबरीतल्या विशयावरवीं तशेंच तातूंत आसपाविल्ल्या प्रसंगां वरवीं दिसून येता. लेखकांचें अणभव विश्व खूब व्हड आसा हें तांच्यो कादंबरी तशेंच हेर साहित्य वाचतकच दिसून येता. लेखकाचे लेखनशैली अदमास निवेदन करतना तशेंच वातावरण निर्मिती पळोवन काडू येता. वेगवेगळ्या विशयांचेर बारकायेन विश्लेशण करपांची तांक तांचेभितर दिसून येता. लेखक आपल्या लेखकाकडेन प्रामाणीक आसात हांची जाणविकाय कादंबरी वाचतकच जाता. तें आपले तांकी प्रमाण दर एक विशयाक न्याय दिवपाचो प्रत्यन करतात.

आदारावळ

कोंकणी

1. केणी, चंद्रकांत. साहित्य स्वाध्याय. गोवा कोंकणी अकादेमी, पणजी – गोंय, 2007.
2. बोरकार, नं. ध. कुळागरांतलो सर्गानंद. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2010.
3. बोरकार, नं. ध. बावकें. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2013.
4. बोरकार, नं. ध. यादींतलीं माणकां मोतया. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी गोंय, 2014.
5. बोरकार, नं. ध. सपन. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी - गोंय, 2018.
6. बोरकार, नं. ध. पोको. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2004.
7. बोरकार, नं. ध. समर्पण. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2007.
8. बोरकार, नं. ध. गोंदू. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2009.
9. बोरकार, नं. ध. मम्मी. बिम्ब प्रकाशन, पर्वरी – गोंय, 2006.
10. वेळुस्कार, रमेश. संवाद – बिम्ब मासीक: मार्च 2007. बिम्ब प्रकाशन, पणजी - गोंय, 2007. पान.क्र. 46-51.
11. बोरकार, नं. ध. उस्तवारी – बिम्ब मासीक: डिसेंबर 2013. पणजी-गोंय: बिम्ब प्रकाशन 2013. पान क्र.19-24.

मराठी

1. बापट, प्रभाकर. गोडबोले, नारायण. वाड्मयाच्या पाउलवाटा -२ मराठी कादंबरी (तंत्र आनी विकास). लष्कर-ग्वाल्हेर, 1938.
2. जोग, ल. ग. कादंबरी (महाराष्ट्रातील वाड्मय प्रवाह). चिरंजीव ग्रंथ-प्रकाशन, पुणे, 1963.
3. देशपांडे, माधव. साहित्य साधना. कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, 1961.
4. नंदपुरे, ईश्वर. साहित्य : ग्रामीण आणि दलित. विजय प्रकाशन, सीताबर्डी, नागपूर, 2002.
5. नलगे, चंद्रकुमार. ग्रामीण वाड्मयाचा इतिहास. रिया पब्लिकेशन्स, शाहूपुरी-कोल्हापूर, 2013.
6. मंचरकर, रत्नाकर. आनंद यादव यांचा बोली-भाषा-विचार. नवभारत मासीक: अंक 11 – ऑगस्ट 2009. प्राज्जमाठशाळा मंडळ, गंगापुरी -वाई, 2009.
7. सातोस्कार, बा.द. गोमंतक: प्रकृती आणि संस्कृती खंड 1 ते 3. पणजी गोंय: शारदीय प्रकाशन, 2009.

हिंदी

1. श्रीवास्तव, शिवनारायण . हिंदी - उपन्यास. जतनबर – बनारस: सरस्वती-मंदिर, 2002.

इंग्लीश

1. Gaude, Surya. *Silent Goa*. Human Resource Development trust, Ponda – Goa, 1980-2009.

2. 13. Singh, k. s. *People Of India – Goa volume XXI*. Bombay: Popular Prakashan.

3. https://kvnacs.com/uploads/pdf/download_pdf/%E0%A4%95%E0%A4%BE%E0%AA.pdf.pg-no.19

4. https://ir.unishivaji.ac.in:8080/jspui/bitstream/123456789/2797/5/05_Chapter%201.pdf page-no.

5. <https://www.weegy.com/?ConversationId=463F3DE2>

6. <https://www.studocu.com/in/document/annamalai-university/english/the-elements-of-fiction/31490762>

परिशिष्ट - 1: नं.ध. बोरकार हांच्या कादंबऱ्यांची मुखचित्रां

नांव – नं. ध. बोरकार

कादंबरीचे नांव – पोको
प्रकाशन वर्स – २००४
प्रकाशक – बिम्ब प्रकाशन

कादंबरीचे नांव - समर्पण
प्रकाशन वर्स - २००७
प्रकाशक – बिम्ब

कादंबरीचे नांव – गोंदू
प्रकाशन वर्स – २००९
प्रकाशन – बिम्ब प्रकाशन

परिशिष्ट – 2: सर्गेस्त नं. ध. बोरकार हांचे भाव दिलीप बोरकार हांची मुलाखत

1. लेखक नंदा बोरकार हांच्या भुरगेपणाविशीं थोडी म्हायती दियात.

दिलीप बोरकार – लेखकांचे भुरगेपण हें पोको कादंबरीत चित्रायिल्लें आसा. लेखकान आपल्या पुराय जिवीत, तो कसो व्हड जालो तें पोको कादंबरीत दिसून येता. लेखक नंदा बोरकार हांचो जल्म कुंकळ्ळे गांवांत जालो. कुंकळ्ळे गांवांत तांचे कुळागर आनी घर आसलें. उपरांत तांणे चिंतले, कुळागरांत रावत जाल्यार आपूण शिकपाक पावचो ना. तेन्ना कुळागरांतली येणावळ कमी आसली. सुपारी पेंडे हांकां पुर्तुगेज तेपार घर नासतालो. देखून लेखकाक त्या कुळागरांत रावपाचे नासले. खंय तरी नोकरी करपाचे तांणे थारायलें. देखून तांणे कुंकळ्ळेतल्यान भायर सरून शिकपाचो प्रयत्न केलो पूण घरचे गरीब परिस्थितीक लागून तो शिकूंक पावलो ना. उपरांत तांणे हॉटेलांत वेटर म्हण काम केलें. थंय काम करता आसतना नंदा बोरकाराक बरे मनीस मेळ्ळे आनी लेखकांची हुशारकाय पळोवन तांका शिकपाक आदार केलो. नंदा बोरकार हें सगळ्या भावडां मदीं व्हडलें. तांका आठ भावडां, दोन भयणीं आनी स भाव. तांचे शिक्षण, वेवसाय हो पोको कादंबरीत चित्रायिल्लें आसा. हॉटेलाचेर काम केल्या उपरांत तो मिनाचे खणीर काम करपाक लागलो. अशें लेखक खूब कश्टाचे काम करून आयला. आपूण केन्नाच फाटी रावचो ना हो निर्णय तांणे घेतलो.

2. लेखकांच्या शिक्षणा आनी वेवसाया बदल थोडीं म्हायती दियात.

दिलीप बोरकार - लेखकांची आवय तांका शिक्षण घेवपाक सहभाग दिताली पूण बापाय कडल्यान कसलेंच सहभाग मेळनासलें. ताच्या बापायक कुळागरांत काम करपाक एक मानाय जाय आसलो. देखून तो लेखकाक शिकपाक दिनासलो. तरीय आवयच्या आदारान तो शिकलो. त्या तेपावयलें शिक्षणाची व्हडली सोय-सुविधा नासताली. कोणाल्या घरांत एक शिक्षक दवरून फी फारीक करून शिकचें पडटालें. लेखक स्वता खूब शिकलो. पयलीं तो स्कुलांत वचून शिकूंकूच ना. मागीर तांणे वेग-वेगळ्यो गजाली वाचून घेवन त्यो आत्मसात केल्यो. उपरांत तांणे सातवी मेरेन शिक्षण घेतले. त्या तेपार सातवी मेरेन शिक्षण घेतल्या उपरांत शिक्षकांचे काम मेळटालें. ह्या खातीर लेखक हिंदीतल्यान परिक्षा दितालो आनी तें परिक्षेंत तो पास जालो. ही परिक्षा ए.सी. समान आशिल्ली. आनी तेन्ना गोवा व्हेला मेरी इमाकुलेट हायस्कुलांत हिंदी विशय शिकोवपाची नोकरी आसली. तेन्ना कमी शिक्षण आसल्यार लेगीत नोकरेक भरती करतालें. अश्या वेळार लेखकाक तीं नोकरी मेळ्ळीं. आनी लेखक त्या इस्कोलांत शिकोवपाक लागलो. थंय शिक्षणांतल्यान निवृत्त जाल्या उपरांत तांणे फुडलें शिक्षण घेतलें. लेखकान ग्रेज्युयेशनाची पदवी घेतली. ही पदवी तांणे कॉलेजीक वचन न्हय तर डिसतन्स एडुकेशनातल्या पत्रांवरवीं मेळयली. शिक्षक जातकच तांणे खूब भुरग्यांक शिकयलें. तो एक बरो समर्पित शिक्षक आसलो. क्रिस्तांव भुरग्यांक हिंदी भाशेंत आशिल्ली अडचण तांणे बरें तरेन तयारी करून पयस केल्यो. भुरग्यांक उबगण हाडिनासतना तशेंच आवड नाशिल्ल्या विशयांत आवड निर्माण करपाची कला तांका जमताली.

3. लेखकांच्या समाजकार्याचेर थोडो उजवाड घालात.

दिलीप बोरकार – लेखकांचे इश्ट मराठीवादी आशिल्लें. लेखकांक प्रमाण जांचेकडेन इंग्लिशीची फाटभूय वा बरें प्रभुत्व आसा तेंच इंग्लिश बरें तरेन शिकपाक पावतले. जाल्यार सादारण मनीस इंग्लिश भास तितलीं जमचीना. ते खातीर ताका तांचे आवयभाशेतल्यान शिकप मेळूंक जाय अशें लेखकाक दिसतालें. ओपिन्यन पोलाच्या वेळार कोंकणी भाशेचो नेट वाडिल्लो, तरीय तेन्ना गोंयात मराठी भास चलताली म्हण नंदा बोरकाराक दिसलें की इंग्लिश उलोवन मुखार पावचेनात. गोंयांत आवयभाशेतल्यान शिक्षण मेळचे अशें तांका दिसताले. हांगा आवयभास म्हळ्यार कोंकणी न्हय कारण कोंकणीक भाशेंत अडचण आसली तीं म्हळ्यार कोंकणीत व्याकरण नासलें. आनी कोंकणी ही भास न्हय तीं बोली तेन्ना गोंयची भास ही मराठी असो समज आसलो. मराठीतलें लोक देखीक माधव गडकरी गोमंतक नेमाळ्याचे संपादक लेखकांक मेळूंक येतालें. तो मराठीचो प्रचार करतालो. माधव गडकरी वागडां रावून नंदा बोरकारान मराठी स्कुलां चलोवपाक सूरवात केली. नेवऱ्या (दयानंद आर्य हायस्कुल), कुंभारजुवें, वारखंड आदी चार सुवातेचेर नंदा बोरकारान मराठी शाळां काडल्यो. पयलीं गोंयांत मराठी सरकारी शाळेंत पांचवी मेरेन शिक्षण आसतालें. मागीर पांचवें उपरांत भुरगें इंग्लिश शिकपाक वतालें आनी शिकप सोडटालें. तेन्ना नंदा बोरकारान सुरू केल्ल्या शाळांनी गोंयचें खूब भुरगें मराठी शिकलें.

तशेंच तांका हिंदी ही राष्ट्रीय भास आनी ती गोंयच्या लोकांक येवपाक जाय. म्हण तांणे कांय तळाव्या लोकांक घेवन तांणे हिंदीचो प्रसार केलो. स्कुलांत शिकयता आसतना गेदरींगाक एकाकीका सादरीकरण करपाक जाय पडटाल्यो तेन्ना ही गरज भागोवपाखातीर तो कोंकणीतल्यान बरोवपाक लागलो. उपरांत तो नाटकुलीं बी बरोवंक लागलो. तेन्ना सावन तांचे भितर बरोवपाची आवड निर्माण जाली. उपरांत तो समाजीक विशय घेवन मराठी दिसाळ्यांत बरोवपाक लागलो. तेन्ना ताका बरोवपाची संवय लागली. तो नाटकुलींच कोंकणीन बरयतालो. हेर सगळें मराठी भाशेन बरोवंक सूरवात केली. उपरांत बिम्ब मासीकांत तांणे गोंयचें वातावरण घेवन कोंकणी भाशेंतल्यान कादंबरी बरयल्यो. लेखकान मराठी चळवळींत वांटो घेतला.

4. लेखक नंदा बोरकार हांच्या लेखनाची सूरवात खंयच्या घडणुकांतल्यान वा प्रभावा वरवीं जाली ?

दिलीप बोरकार – नंदा बोरकार खूब वाचन करताले. तांका इश्टूय बरे शिकिल्ले मेळ्ळे. तांच्या मित्र डॉ. रिवोणकार हें लेखकागेर येतालें. तांणी लेखका बरोवपा खातीर सल्लो दिलो. दयानंद आर्य सरस्वती हांणी आर्य समाज सुरू केलो. तातूंत धर्म, जात मानप ना ह्यो दोनूय गजाली समाजाचें दुस्मान अशें त्या समाजाचें विचार आसलें. हें विचाराचो प्रभाव लेखकाचेर पडलो.

5. लेखकाच्या 'पोको' कादंबरीत भोवजन समाजाचे चित्रण आयला. खंयचे परिस्थितीत वा विचार घेवन लेखकान ह्या विशयाक हात घातलो ?

दिलीप बोरकार – खंयचो मनीस जाती आनी धर्माच्या नांवांन वयर सरूंक पावना. गरीबांतलो गरीब भोवजन समाजातलो भुरगो जो आसा तांचे भितर कश्ट करून व्हड जावपाची आवड जर आसत जाल्यार तो कितलेय कश्ट काडून मुखार सरता. हांगा जातीचो आसा म्हण तो मुखार सरूंक फाटी पडला अशें ना. खंयचोय मनीस आपल्या भितर

जिद दवरून आपूण मुखार वचत रावलो आनी शिकप घेवन व्हाड जातलो. अशें मर्तीत धरलें जाल्यार हेर बाकीच्या सगळ्यां गजालींचो तो जैत जोडूंक पावतलो हो संदेश लेखकाक पोको हें कादंबरीतल्यान दिवपाचो आसलो. तांणे पोको कादंबरीत स्वताचे उदाहरण घेवन आपल्याचेरूच मुखार व्हेली. कशें तरेन लेखक स्वता त्रास काडून फुडें पावलो हें पोको कादंबरीत चित्रीत जाला.

6. 'समर्पण' कादंबरीत गावडा समाजाचेर बरोवपा फाटलो हेतू कितें ?

दिलीप बोरकार – जेन्ना नंदा बोरकार हें कुळागरांत काम करताले तेन्ना तांणे गावडा समाज सगळो पळयिल्लो. पूण त्या तेंपार भाटकार गावड्यांक संदाच उणाक लेखताले. गावडा समाज हो खूब कश्टकरी समाज. पूण तो ज्या घरांनी काम करता तांचे केन्नाच वायट चिंतना तो तांचे संदाच बरें चिंता हें वर्णन तांणे समर्पण कादंबरीत केला. हें कादंबरीत देमू हो भाटकारक सगळें कडेन पावता आनी निमाणें मेरेन तांचे बरें जावचें असो विचार करता. गावडा हो जातीन ताका म्हणलो सुदा जाल्यार तो एक बरो मनीस आनी तांची भावनां ही समर्पीत जावन काम करपाची असो विचार समर्पण कादंबरीत मांडला. हें कादंबरीत लेखकान गावड्यांची भास, विचारसरणी, तांची परिस्थिती मांडल्या.

7. समर्पण कादंबरीतलें जयवंत हें पात्र वास्तवीक काय कल्पनीक स्वरूपाचे आसा. हाचेर मातशें भाश्य करात.

दिलीप बोरकार – कादंबरीतले जयवंत हें पात्र वास्तवीक आसा. लेखकान स्वता असल्या मनशांक अणभवल्यात. लेखक जेन्ना कुळागरांत आसतालो तेन्ना तांणे लोकांचे जिवीत बारीकसाणेन अणभवून कादंबरीत चित्रीत केला.

8. लेखकान भोवजन आनी गावडा समाजाच्या वेवसायाचे चित्रण कशें तरेन करता ?

दिलीप बोरकार – लेखक चडशें प्रमाणांत शेती वेवसायाचेर भर दिता. लेखकाच्या मतान आमचे सभोवती शेता आसात तातूंत वावरून आमकां जाय तितलें पीक काडूंक शकतात. पूण आमी शिक्षणाच्या नांवांन शेता पाडंग उडयली जाल्यार आमकां लुकसाण जावंक शकता. दुसरो विचार म्हळ्यार गोंयांत सगळीं शेतां रोयनासतना दवरतात तेन्ना कोण तरी बिल्लड येवन तीं शेतां पुरोवन काडटा आनी थंय बिल्लड्यां उब्यो करता. अशें तरेन गोंयची सगळीं शेतां-भाटां ना जाल्यात. नंदा बोरकार हो सैम मोगी आसलो. ह्या मोगाक लागून तांणे गोंयचो पारंपारीक वेवसाय शेती, कुळागर, दोंगवंयलें काम आदी. हांचो वापर तांणे आपल्या साहित्यांत केला. लेखकाक आपल्या साहित्यांतल्यान एक बरो संदेश दिवन समाजांत जागृताय हाडपाचो प्रयत्न केला.

9. लेखकांचो पोको, गोंदू, आनी देमू ह्या तिनूय पात्रांचो प्रवास गंभीरतायेन मांडपा फाटलो हेतू कितें ?

दिलीप बोरकार – असो काळ बदलता तसो मनीस बदलता. लेखकान ज्या काळांतल्यो कादंबरी बरयल्ल्यो, तेन्नाचे लोक देग्रीक देमू, पोको, गोंदू आदी हें मनीस कितले विस्वासी, समर्पीत आनी बरे आसतालें हें तांणी कादंबरीतल्यान पात्रां वरवीं दाखयला. हीं पात्रां आतांच्या सुदारिल्ल्या संवसारांत पळोवक मेळनात. आयज समाजात फटींग, नाडबुदी, वायट वतूचें मनीस सांपडटात. आयच्या शिकिल्ल्या मनशां बाबतीन लेगीत पयलींच्या काळावयल्या अशिक्षित मनशां

भितर आशिल्ली तत्वां तांचे भितर दिसनात. शिक्षणान मनीस सुदरता अशें न्हय असलें संस्कार मुळांतूच मनशां भितर आसचे पडटात.

10. लेखकांचे तिनूय कादंबरीचो शेवट हो यशस्वी दाखोवपा फाटलें कारण कितें ?

दिलीप बोरकार – जिवीतांत दुख हें आसताच पूण निमाणे कडेन कश्ट करप, आनी स्वता बरो मनीस म्हण जगप. असली जीण जगत जाल्यार मनशाक सुखच मेळटा आनी ताचो फुडार बरो जाता. दुसरे म्हणल्यार कांयच करिनासतना आयतें खावपाक रावप जाल्यार बरें सुखांचे जिवीत भोगपाक मेळना. लेखकांच्या मतान शेणातलो किडो हो शेणातूच उरना. म्हणल्यार ज्या समाजांत मनीस जल्माक आयला, तो त्याच समाजांत तांचोच जावन उरना. ताका जर व्हड जावपाची इत्सा आसत वा मुखार सरपाचे धाडस आसत जाल्यार प्रयत्न करून शेणातलो किडो शेणा भायर पडून ताका पाखां फुटून तो फुलपाखो जावंक शकता. असो सकारात्मक नदरेन लेखक कादंबरीचो शेवट करता.

11. लेखकांच्या कादंबरीचो काळ खंयचो आसा ?

दिलीप बोरकार – लेखकांच्या कादंबरीचो काळ हो सामको बोंडरीवयलो आसा. गोंयमुक्ती पयलींचो थोडो काळ आनी गोंय मुक्ती उपरांतचो काळ लेखकांच्या कादंबरीत चित्रीत जाला.

12. कादंबरीतली भाशाशैली प्रभावी आसपा फाटल्यान लेखकांचे कसब कितें ?

दिलीप बोरकार – लेखक वेग-वेगळ्या जाती-धर्माच्या लोकां वागडां रावून काम केला. देखीक तांणे कुळागरांत. खणीर आनी हेर सुवाताचेर काम केला. थंय ताणी तांची भास, बोली समजून घेतल्या वा तांचो अणभव घेतला. खंयच्योय लेखक हो जेन्ना सर्जनशील पध्दीत बरयता तेन्ना तो सगळेकडेन आपले दोळे आनी कान उगडे धरून आसता. वेग-वेगळ्या गजाली, घडणुकांचे बरें तरेन निरीक्षण करून तें मनांत साठोवन दवरतालो. ह्या तांच्या गूणाक लागून वर्सा आदली भास ‘समर्पण’ कादंबरीत आसा तशींच चित्रीत केल्या. तांच्या कादंबरीत म्हणी-ओपारी, वाक्प्रचार आनी उतरावळीं मेळपा फाटली कारणं म्हणल्यार तांचो अभ्यास हो कोंकणी भाशेंक धरून आसतालो. लेखकाची लेखनशैली ही पात्रांक धरून येता. पात्रांच तांचेकडल्यान कादंबरी बरोवन घेतात अशें दिसता. म्हण तांच्या पात्रांची भास, ताचे वातावरण त्याच प्रमाणान येता. त्या पात्रांचे जिवन तो जगला, तांणे तें स्वता अणभवला हांचे वयल्यान तांका तें सुचला. वातावरण निर्मिती लेखक सैमाकडेन एकरूप जावन करता.

13. लेखकान साहित्य मळार उतरां पावल दवरपा फाटलें कारण कितें ?

दिलाप बोरकार – लेखकाचे सगळें आयुश्य हें कश्ट करपातूच गेलें. शिक्षणा खातीर, आपल्या भावांक वाडोवपा खातीर कश्ट केलें. पूण हें कश्ट करता आसतना तांणी जें कितें पळयले तें तांणे आपल्या भितर सांठोवन दवरलें. जेन्ना तांचे तशेंच तांच्या भावांचे शिक्षण पुराय जाले आनी तो नोकरी करून आपल्या पांयार उबो रावलो तेन्ना तांणे बरोवपाक सूरवात केली. दुसरें कारण म्हळ्यार हांवेन (दिलीप बोरकारान) बिम्ब प्रकाशनाच्या मार्फत तांचे साहित्य प्रकाशीत करपाचे उतर दिलें. तेन्ना तांका स्फूर्त मेळ्ळी आनी तांणे बरोवपाक सूरवात केली.

14. बिम्ब प्रकाशना मार्फत लेखकांचे आयज मेरेन कितलें साहित्य प्रकाशीत जाला ?

दिलीप बोरकार – बिम्ब प्रकाशनान तांच्यो 'पोको', 'समर्पण', 'गोंदू', 'बावकें' आनी 'सपन' ह्यो कादंबऱ्यो प्रकाशीत केल्यात. तशेंच 'मम्मी', 'वावराडी' ही नाटकां. 'यादीतलीं माणकां – मोतयां' हो कथा संग्रह. 'कुळागरांतलो सर्गानंद' आनी 'आंकवार ललित' निबंद प्रकाशीत केल्यात. तशेंच बिम्ब म्हयन्याळ्यात तांचे वेग-वेगळ्या विशयांचेर आदारीत लेख प्रकाशीत जाल्यात.

15. लेखकांच्यो चडश्यो कथा, लेख, कादंबरी, निबंद आदी फक्त बिम्ब म्हयन्याळ्यात प्रकाशीत जाल्यात. पूण दुसऱ्या कडेन तांचो चडसो उल्लेख जावंक ना वा प्रकाशीत जायना हाचे फाटलें कारण कितें ?

दिलीप बोरकार – लेखक चडसो बरोवंक वचनासलो कारण तांका बरप करपाक चड वेळ मेळनासलो. तशेंच त्या वेळार चडशी पुस्ताकां, नेमाळीं येनासली. लेखकांच्या तेंपार 'जाग' हें नेमाळें येतालें. पूण ह्या नेमाळ्यांत पानांची मर्यादा आसताली. लेखांचे बरोवप लांबादीक स्वरूपाचे आसतालें. तांचो एकूच निबंद 4 ते 5 पानांचो आसतालो. देखून तांचे चडशें साहित्य हें बिम्ब प्रकाशनांतल्यान प्रकाशीत जातालें.

16. लेखकान इतले उत्कृष्ट साहित्य निर्मिती करून लेगीत तांका चड लौकीक मेळूंक ना हाचे फाटलें कारण कितें?

दिलीप बोरकार – लेखकाक चडशें पुरस्कार मेळूंक नात हाचे फाटलें कारण म्हणल्यार गोंयचे राजकारण तांका नडलें. तशेंच तांचेर मराठीवादी म्हूण छाप बसलो. आनी दुसरें कारण म्हणल्यार तांच्या जातीचोय संदर्भ हांगा येवपाक लागलो. जाती – कातीच्या तशेंच गोंयच्या राजकारणाक लागून लेखकाक पुरस्कार, नांव-लौकीक मेळपा बाबतीन अन्याय जाला.

17. नवोदीत लेखकांक कडल्यान तुमची अपेक्षा कितें आसा ?

दिलीप बोरकार – आतांच्या लेखकांक लेखन करपासारकें खूब विशय आसात. लेखकांक जें प्रस्न सतायतात वा तें लोकांमुखार हाडप गरजेचें शें दिसतात तें विशय तांणी हाताळपाक जाय. तें मागीर ग्रामीण, समाजीक, राजकीय आदी आसूंक शकतात. म्हत्वाचे म्हणल्यार मनशांची जीण, तांचे प्रस्न तशेंच सैमीक प्रस्न हाताळप ही आयच्या काळाची गरज जावन आसा. आयज गोंयांत वचत थंय सैमाची इबाडणी जाल्ली पळोवंक मेळटा. हांचेर प्रकरपणान लेखन करून समाज जागृताय करपाक जाय.

